

OSZK

Országos Széchenyi Könyvtár

OSZK

OSZK

GEORGE MEREDITH
AZ ÖNZŐ

FORDITOTTÁK:
BABITS MIHÁLY ÉS
TÓTH ÁRPÁD

ELSŐ KÖTET

1904. évi kiadás

GENIUS & KIADÁS

OSZK

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országhoz Széchenyi-könyvtár

NAGY IRÓK NAGY IRÁSOK

SZERKESZTI BÁLINT LAJOS

ELSŐ SOROZAT

VII

GEORGE & MEREDITH
AZ ÖNZŐ (THE EGOTIST)

ELSŐ KÖTET

GEORGE MEREDITH
AZ ÖNZŐ

FORDITOTTÁK:
BABITS MIHÁLY ÉS
TÓTH ÁRPÁD

ELSŐ KÖTET

GENIUS KIADÁS

~~Selye J.~~
~~530 a.~~

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

10. 753 | T. 7/1

OR. N. MŰZEUM KÖNYVTÁRA
I. Nyomt. Növedéknapló
1923 év. 592. sz.

A Nagy Írók—Nagy írások sorozatának e kötetét a Genius Könyvkiadó R. T. megbízásából, Babits Mihály és Tóth Árpád fordításában és Végh Gusztáv iparművész címlapjával és könyvdiszeivel, Weiss L. és F. nyomdája Sorbonne-típusu betűivel összesen 1500 számozott példányban nyomtatta 1921 szeptemberében. Ebből az első 300 példány meritett papíron készült, I—L-ig amatőr könyvgyűjtők részére Végh Gusztáv tervei szerint egész pergament kötésben, az 51-től 300-ig számú példányokat fénylemez kötésben hozta forgalomba a kiadó. A kötésekot Gottermayer Nándor készítette.

Ez a példány

a

944

számu

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

George Meredith.

Tongues in the trees, books in the
running brooks, sermons in stones
and *good in everything.*

I.

A Vacaria csucsán állottam, majdnem kétezer méternyi magasságban; előttem a Királykő, rengeteg fehér kőtömeg a déli napban, áttetszően ragyogott, csiszolt, elképzелhetetlen gyémánthegy. Balra a sztinában zsendicét kínált a csobán felesége: mögöttem, lentebb, az elmaradt társaság, vidámra fáradt szász leányok emelgették szöges botjaikat, lihegve hozta a kapitány legénye a konzervekkel, hideg hussal megbélelt hátzísákat; a nevető karaván úgy tünt föl a fenyvek mögöl, mint valami újfajta hegyi patak, mely fölfelé csörren: bugyborékos élet a mohos köveken. Ezenap nem folytattam George Meredithet, akit ekkor már hónapok óta bujtam, de ezenap kezdtem igazán megérteni.

A vér persze vigan folyt eremben, mint megint egy ujmódi hegyi patak; lábaimat acéllá edzé a

fáradtság; nevetni, kiáltani, futni akartam; éreztem, hogy mily badarság busulni ez életben; mikor az élet oly szép, természetben és társaságban.

II.

Ez optimizmus és ez George Meredith optimiz-musa: angol optimizmus, hódítóké és vidám sportmaneké. Ez egyuttal az utazók optimiz-musa, akik ujat kívánnak látni. És voltaképen nem optimizmus ez, legalább ő maga nem tud semmit róla, hogy az volna. Ezen a határon az optimizmus és pesszimizmus megszűnnek; „e szóknak nincs többé értelmük“ — mondja Meredith. Az ember a föld fia — mondja Meredith: a Föld az a hatalmas She, akit verseiben folyvást megjelenni hal-lunk; mihelyt az ember a földtől elszakad, pesszi-mista lesz; s aztán, talán hogy meneküljön a pesszimizmustól, optimista lesz. A XIX. századi angol irodalom legnagyobb csomója ez, melyet Meredith így mintegy kettévág. Byron tetszeleg a pesszimizmusban, Dickens a philantrópiához menekül előle, Thackeray és Carlyle a gunyhoz, Shelley, majd inkább Tennyson és a praerafaeliták a széphez (s a rutat egyszerüen nem veszik tudomásul); akkor jön egy költő, egy ideális ember, és ideális angol, akinek a világon a leg-nagyobb boldogság jutott osztályrészül, (annak az asszonynak a szerelme, akit Poe „neme leg-nemesebbjének“ nevez s Flórenben hosszú élet avval az asszonnyal) akkor jön, mondom, Browning s fenséges drámába olvasztva a szép mellett min-

den rutat, minden szomorut is, a végén mégis azt szüri le, amit a kis Pippa énekel:

Az Isten egében,
Rendben a világ:

God's in his Heaven, all's right with the World:
ez az angol érzés kvintesszenciája Meredithig: theologikus optimizmus, amelynek Isten kell, hogy megmagyarázza, miért érzi jónak a világot minden baj dacára, Isten kell, hogy all rightot mondhasson e komisz világra, — pedig all rightot kell mondania, hisz angol, Isten kell, mint Wordsworthnek, aki szintén úgy vélekedik, hogy

not in utter nakedness
but trailing clouds of glory do we come
from God, who is our home.

III.

Browning után csak Meredith jöhetett. Ő talán Browningtól tanult meg érezni, Carlyletől, a Sartor Rosartusból, szeretni (ezek voltak kedves olvasmányai); s érzés és nevetés gondolattá lett nála és így szólt Byronhoz: Tudom én, miért vagy te pesszimista; és így szólt Browninghoz: Tudom én, miért vagy te optimista; és így szólt mihozzánk: Éljetek, ahogy a föld tanit és eszetekbe se jut sem optimizmus, sem pesszimizmus. Ezer meg ezer példája van arra, mennyire hat a fizikai élet a világnézetre: regényhősei legszentebb megindulásait, legmagasabb érzelmeiket egy jó lovaglásnak, egy kitünő reggelinek köszönhetik: Mikor Vittoria Milanóból hajnalban menekül, a friss reggeli lég-

ben kávéra éheznek és ez a legfenségesebb hangulatok egyike; mikor Vernon, a *good walker*, Crossjajt keresi, a zubogó esőben való séta a legcsodálatosabb érzelmekre költi; Clara, a boldogtalan Clara, egy reggeli lovaglás után tökéletesen vidám; Dr. Middleton a kitünő borok miatt nem hajt leánya panaszaira; Dianával a délnyugati szél minden keservét elfeledteti; s hát Nevil és Renée bárkázása az Alpesekek alatt! s hát a rajnai vihar hatása Richardra! Sokszorozni lehetne a példákat s az új regényirodalom legszebb lapjait hozni föl illusztrációnak. „A tüdők és tagok erős gyakorlása az ember erkölcsi támasza“ — mondja Meredith. (Lord Ormont.) Ez a természet segítsége.

És a természetleírásokban remekel Meredith. Eleven, hamvas színekben festi a természetet, a szerető szem minden látásával, a szerető ajk bőbeszédűségével. Stílusa lágy és tiszta szópaták, s hullt cseresznyevirágokat röpit apró hullámain. Alpesi és angol tájai egyaránt feledhetetlenek. „Itt kis vig remények nyílnak számodra, virágok és táplálék gyanánt, közvetlen, kész haszonra, elég, ha jó közel, mint kell halandó reményének. Hogy elzárul körülötted itt a régi tág élet! Erőd embere vagy, nem több. Miért kérne többet az ember? csodálva kérni, aki egészséges.“ (Harry Richmond).

Ez a természet segítsége.

IV.

A másik a társaság segítsége. Egészséges ember emberek közé vágy. A nagy városok is a föld

virágai, a földanya gyermekeinek fészkei. Meredithnek elragadó lapjai vannak Londonról. „A nagy városokban is Isten lakik“ mondja Bryant — s ezt Meredith odamódosítja: a nagy városokban is a föld szive dobog. Dianára, a szellemi munkával pénzt kereső Dianára, London utcai forgataga époly átalakító hatással van, mint Richardra a rajnai dombok. „Szerette a tömeget. Öltözete volt neki . . . Az utcalángok sötétedés után, vére gyors mozgása, mind hozzájárultak, hogy szikrát üssenek lelkében, inspirálni éjjeli irását . . . Hajlandó volt kimondani, hogy nincs planétánkon lakható hely, egészségesebb, kellemesebb, mint London.“

Meredith távol van minden Rousseau-ságtól. A társaságot hirdeti, még jobban tán, mint a természetet. Ő az angol társadalmi *novel* betetőzője. Egy-egy regénye, pl. az *Egoist*, a tökéletes társadalmi regény; csupa finom pszichologia, ahol a cselekvény tisztán a személyek társadalmi viszonyainak története. A művelt, előkelő angol társaság ez*; a legszellemesebb és legfrissebb csevegések folynak le előttünk, s a szavak finom célzásait, a hanglejtések jelentős árnyalatait úgy érezzük, mintha szinpadról hallanók. E párbeszédekben épugy érezzük az író gyönyörködését, mint a természetleírásokon. Fejezeteinek felosztása gyakran csupa party-jelenetezés és címei a *Dramatis*

* Az előkelő társaséletnek majdnem megtestesítője a *great lady*, Mrs. Mountstuart.

Personae. Egy regényének ily alcimet ad: Komédia elbeszélésben; és így határozza meg elején a komédiát: olyan játék, mely a társaséletre vet reflexiókat, civilizált férfiakkal és nőkkel játszik a szalonban“ s nem szorult külső küzdelmekre, erőszakos rázkódtatásokra, hogy meggyőzzön. S minden epikai szélesség és árnyalatos részletezés mellett Meredith művein a komikai muzsa lebeg.

V.

Ez a Muzsa a legegészségesebb Szellem a világon, s egyáltalán nem véletlen, hogy Meredith legkedvesebb külföldi írója Moliére s könyvet ír — egyik legszebb könyvét — a Komédiáról: *Essay on Comedy*. Az a világnézet, melynek elemzését megkísértettük, a Komikai Szellem műve. Meredith említett műve legszebb lapján leírja ezt a Szellemet: józan emberek látják őt, — mondja, a társaság fölött lebegni, overhead. Ahol egészséges férfiak és nők együtt vannak, ott megjelenik a Komikai Szellem, ezüst kacagással. Itél, mérsékel, gyógyít, nyugtat; jó szellem, tele egészséges maliciával, a Természet és Társaság szelleme. Ahol nincs társaság, nincs komikai szellem, nincs igazi egészség; ahol a nők alárendeltek, mint keleten, durva röhej lehet, a Komikai Szellem nem jelenik meg.

Nem mennyei szellem ez! teljesen a Földé. A jót, a rossznak kárpótlását nem az Égtől várja, mint Browning, mint Wordsworth. Nem is keres a

rossz mögött titkos jót és nem optimista. A távol jövő, a ködös problémák nem érdeklik. A Honnan és Hová kérdéseihez semmi köze; ragaszkodik a Földhöz, aki „szült bennünket, aki egyetlen látható barátunk“; „aki adja nekünk az ember-szerető Nazarénust, a mártirokat, a költőket, a buzát és bort.*“ Hálás mindenért, amit a Föld ad; Meredith legszebb lapjainak egyikét a borfajokról írta. Ragaszkodik a földhöz, ráhagyva jövő dolgát, jobban szeretve őt, hogyses kérdene:

Leaving her the future task;
 loving her too well to ask.
 „Ami néma, — mondja — nem kérdezzük“:
 what is dumb
 we question not, nor ask
 the silent to give sound
 the hidden to unmask
 the distant to draw near,

de nem is félünk tőle.

The Great Unseen, nowise the Dark Unknown.

A Komikai Szellem nem fél a haláltól. Hisz, ami meghal, a Földbe kerül, anyja kebelére, ahonnan a rózsza fakad:

Into the breast, that gives the rose,
 shall I with shuddering fall?

* Meg kell jegyezni, hogy Meredith fölfogása semmiben sem pantheisztikus s Földje nem az a pantheisztikus föld-anya, akit Swinburne énekel Herthá-jában. L. erről a kitűnő Meredith-monográfus, Trevelyan összehasonlítását.

VI.

Ilyen a komikai szellem.

Nem filozófus szellem, hanem naturalista: nem tagadja le a jót, sem a rosszat: a jót élvezi, a rosszat neveti, s javítani próbálja. Teljesen modern és praktikus szellem: az elavultat neveti; forradalmi szellem, tekintély nincs előtte. Angol szellem: szereti a szépet, de szereti a hasznosat is: mi sem áll tőle távolabb, mint a *l'art pour l'art*: irodalma ethikai és társadalmi; de sohasem száraz. Gyönyörködik minden szépben, de nem fél a ruttól; nem veti meg a képzelet legmerészebb csapongásait sem, hogy mulasson rajtuk: igazi epikureus, aki mindent élvez, képzeletet és valót. Aki *Shaving of Shagpat* legfantasztikusabb keleti színeit szőtte, ugyanaz fotografálta a Rhoda Fleming utólérhetetlenül naturális pórjeleneteit.

VII.

Ezzel a komikai szellemmel telítve vannak Meredith művei.

És mindazonáltal Meredith nem humorista. Komoly ember, aki mindent komolyan vesz, azt is, amin nevet. Elsősorban komolyan veszi az életet. A legkisebb gyöngeség rettenetes, hólapdaként növekvő következményeit senkisé ismeri olyan jól; s senkinek sincs oly éles szeme észrevenni az emberekközi titkos réseket, melyek napról-

napra mélyülnek, soha össze nem forrhatnak.* Senki nem tudja jobban, mily lelkiküzdelem ez az egész élet, s mennyire mindig résen kell lennünk, hogy becsülettel megálljuk. Ideálja a „boldog harcos“ with cheerful fervour of a warrior's mien. S műveinek olvasása, átérzése valóságos edzés e küzdelemre. Iránya, mint mondtam (ebben is folytatója, betetőzője a nagy angol regényirodalomnak) tökéletesen erkölcsi. Kitünő szemével rögtön észreveszi az emberek titkos, apró hibáit, melyek a sok bajt okozzák, és mint az orvos, a legfájóbb pontra nyomja ujját, hogy akinek akarat van, gyógyuljon meg. És úgy találja, hogy az emberek legfájóbb pontja az önzés, hiuság és gyávaság. Bátorságra tanít, és lelki erőre, amihez első sorban fizikai erő kell: az erőt a csapások csak erősítik. Az erős előre vágyik, küzdelemre, több csapás közé, mint a gyermek, aki katona akar lenni, vagy hajós. Meredithnek kedvelt alakja az egészséges kamasz fiú, aki tengerész akar lenni. Mennyi nemesség, lovagiasság, erő és bátorság az egészséges kamasz fiúkban! Ezekhez legyetek hasonlók, mondja Meredith, és ne kisdedekhez. Előre! és ne félj a csapásoktól.

Lo! of hundreds who aspire
 eighties perish, nineties tire
 they who bear up, in spite of wrecks and wracks
 were season'd by celestial hall of thwacks.

* Ha Meredithet optimistának merném nevezni, azt mondanám: ami Kemény pesszimistában, ugyanaz Meredith optimistában.

VIII.

De a legnagyobb bátorság önmagunk ellen kell, a saját önzésünk ellen. Mert minden gyávaságunk, jövőnk ellensége, önzésünkből fakad. De figyeljünk: nem a nagy, őszinte, Stirner-féle, Nietzsche-féle önzést veszi átka alá irónk, hanem az apró, rejtett, hazug önzést, mely öntudatlan, melyet a világ gyakran nemeslelkűségnek nevez, s mely maga is annak hiszi magát. Ennek a nem sejtett, s csak annál pusztitöbb, átkosabb önzésnek sötét, járatlan, bonyodalmas mélyébe világítani rettenetes rendőrlámpása van Meredithnek. S a lélek e rejtett helyeinek sötétsége, gondozatlansága, annál meg-rázóbb látvány, mennél fényesebb, kápráztatóbb a külső lélek, melyet a világ lát.

Sir Willoughby, az *Egoist* hőse, kiváló ősök ivadéka, egészséges és széptestű, olyan lábszárai vannak, mint az I. Károly korabeli angol gavallérok-nak, (e vonás még jellemzőbb az íróra, mint alak-jára), roppant vagyonnal bir, művelt és szellemes, a hölgyek bálványa, kitűnő sportsman; alárendeltjei alig győzik magasztalni nemes lelkét, ismerősei, rokonai hűségét a barátságban, előzékenységét a társaságban: minden boldogságra predesztinált ember. De lelke mélyében mint valami mérges rák, pusztit egy feneketlen hiuság és önzés, melyet senkise gyanit, legkevésbé ő maga. Emiatt, *tisztán csak emiatt*, boldogtalan lesz s boldogtalaná teszi azokat, akiket (ő legalább úgy véli = önzése úgy kívánja) szeret. Értsük meg jól: a fejlődésbe semmi külső ok nem játszik bele: tisztán ez az

észrevehetetlen, lassan működő mérge: az önzés. A szegény vergődő hős nem sejtí bünhődésének okát, mert nincs merészsége a saját lelkébe nézni. Nem ismerek rettentőbb, mélyebb, következetesebb festményt a világirodalomban. S e borzasztóságok mélységeit csak az író érzi és érezteti velünk: a világ szemében minden oly fényes, boldog, mint előbb volt. Egyik fejezetnek a címe és színhelye *Az önző szívében*, de az egész regény e kisérteties helyen történik. S ami legjobban ellentétben áll a megszokott moralistasablonnal s legjobban bizonyítja az író nagyságát és csodálatosan mély behatolását: az önzőt nem megvetjük olvasása közben, hanem sajnáljuk, teljesen együtt érzünk vele s szivdobogva várjuk vergődésének eredményeit. Hasonlóra csak egy példát tudok: Shakespeare Shylockját.

IX.

Meredithnek, a filozófusnak van egy ködös pszichológiai elmélete, a vérről, agyról és szellemről, mint stációkról (blood, brain and spirit), mely verseiben minduntalan előbukkan; ezt a ködös elméletet Meredith, a költő, regényeiben oly konkrét példákkal világosítja meg, melyeket a világ minden tudományos pszichológusa csak bámulhat, de nem utánozhat. Józan szeme a végsőkig hat; de nála a lélektan rögtön erkölcsstanná jegecedik, s minden alakjából meg van a tanulság, anélkül, hogy az író külön kiemelné. Meredith epikureus, Epicuri de grege porcus; de e pompás epikureusnak azt

lehetne műveire irni mottóul, ami Eötvös egy művének tanulsága: csak az önzőnek nincs vigasztalása. Meredith altruista; de altruizmusa nem a siránkozó, philantropikus altruizmus, hanem ama józan, férfias virtus, amely az önfegyelmében edző erőt, mások boldogságában önnön örömét keresi.

X.

Meredith tanai semmikép sem elméleti tanok. Egy költő vérmérsékletéből fakadtak és nagyon is konkrét alkalmazásokban jelennek meg. Legfontosabb társadalmi alkalmazásuk a jövő nemzedék kérdésére vonatkozik. Ezt a kérdést, mely a mai angol gondolkozók egyik legtöbbit emlegetett kérdése, így lehetne röviden formulázni egoista szempontból: Az ember legnagyobb boldogsága, hogy utódaiban fölülmulja önmagát. Der Mensch ist etwas, das überwunden werden soll. Was habt ihr gethan, ihn zu überwinden?

Nietzsche Übermenschének halvány árnya Shaw Supermanje. De Shaw fölületes és cinikus bölcselkedései nem tehettek komoly hatást a komoly angolra. Már sokkal mélyebbre vágó Wells remekművének, a Mankind in the Makingnek hatása. Senki nem vetette jobban szemére egy nemzetnek kötelességeit gyermekei iránt. Kimondta, hogy *mindennél fontosabb* a jövő nemzedék dolga. Meredith költészete (az élet e hű másolata) pompás bizonyítéka Wells gondolatainak. A gyermek, az a hatalmas harmadik, minden szerelmi történeté-

nek titkos középpontja. Mert első kötelességünk a jövőendő nemzedék iránt, az egészséges és boldog szerelem. Erről olyan lapok vannak irónknál, melyek a világ legremekőbb erotikus műveivel versenyeznek. A szerelem nála nem légies, de tiszta, nem buja, de földszagu, testszagu. Prüdériától és pornografiától egyaránt távol áll. Egészséges: tehát ép oly ellentéte az aszketizmusnak, mint a hedonizmusnak. Aki egyszer Richard és Lucy szerelmét olvasta, soha nem feledheti el e keleties színekben pompázó, s mégis oly igaz egyszerű történetet. A *Love in the Valley* népiesen zengő, mélységesen természetes sorai örökre fülemben csengenek. Csak Tennyson irt hasonlókat.

Második kötelességünk: szeretni a gyermekeket. Alig van szava költőnknek, melyet jobban szeretnék, mint e lefordíthatatlan tömörségű szavakat:

The young generation! ah, there is the child
of our souls down the Ages! to blood for it, proof
that souls we have.

Meredith Dickens örököse a gyermekek szeretetében. Gyermekeik mind erre vallanak. De óva int a kényeztetéstől. Ideálja a szabad, edző, katonás nevelés. Katonákat és tengerészeket kell nevelnetek, — mondja honfitársainak. A szobanevelést csak gunyolni tudja.

A harmadik kötelesség: a magunk jólétének ápolása gyermekeink érdekében. Ami most a mienk, egykor az övék lesz. Az ő öröküket kell rendben tartanunk.

Keep the young generations in hail
and bequeath them no tumbled house!

Ne hagyj roskatag házat gyermekeidre, — a legmélyebb mondások egyike.

XI.

Meredith tanainak másik alkalmazása (a leg-hirhedtebb) a nőre és házasságra vonatkozik. Meredith nagyon ismeri és nagyon tiszteli a nőt. Ezt minden nőalakja bizonyítja: Vittoria, Diana, Clara, Laetitia, még a szerencsétlen Dahlia is. S mert mélyen ismeri a nő lelkét nyomoruságaiban is, egész a prostitúcióig: rajongó hive a nő-emancipációnak.* De nem a kékharisnyás, affektált feminizmusnak, hanem annak, amely igazi szabadságon, az előítéletektől való fölszabaduláson alapul, de nem a férfiak majmolásán. Egészséges, boldog és intelligens hölgyeket akar a jövő nemzedék anyául. S merészen szabadgondolkodó létére, megtámadja a legmeggyökerezettebb előítéletek egyikét, a házasságot. Regényei valóságos boncoló asztalai az átlagházasságoknak, s a fogoly nők reménytelen vergődése többször borzasztó perspektívákat tár elénk. Szokott módszerével itt is a szerencsésebbnek látszó eseteket választja, melyeknek annál nagyobb a bizonyító erejük. A Modern Szerelemhez hasonló pszichológiai mélységű költemény kevés van: e költemény egyuttal érv a házasság ellen, mint az Egoist is.

* Fair Ladies in Revolt. Diana on the Crossways. Egoist.

De ime az első ok, amiért ezt a nagy erkölcsi író anarchohistának bélyegezték.

Politikai eszméiben csakugyan majdnem anarchista. Sokat foglalkozik politikával, mint minden angol; alakjainak szájába adja eszméit, s a szocialisták és anarchisták legrokonszenvesebb alakjai közé tartoznak. A szocialista gondolataiban Rousseau tavánál (Tragic Comedians), még az alpesi természet is forradalmi eszméket látszik táplálni. Dr. Shrapnel alakja az új angol regényírás egyik dicsősége. Ideálja az angol paraszt, kinek olympusi nyugalmát, lélekerejét oly remekül festi, Mas' Gammonban. Merészen megtámadja (egy demokratikus német professzor szájával) az angol arisztokráciát, melyet úgy ismer, mint kevesen. A gazdagokat, akik küzdelem nélkül jutottak vagyonhoz, majdnem megveti. Aki nem küzd, nem él. Ezek a természet szegényítői: impoverishers of nature! A német hercegek jobbak, mint az angol arisztokraták: mert legalább valamit tenniök kell. Minden újító törekvés rokonszenves előtte. Rajong Itália szabadságáért. Rajong a francia forradalomért, (könyvet ír róla) s gyűlöli Napoleont, a forradalom meghamisítóját. A vallás mai formáit legmélyükben támadja, mikor kimondja, hogy imádkozni bűn.

Érthető, hogy a tömeg anarchohistának nevezi. De mi minden sorából érezzük a nagy tiszteletet a változhatatlan törvények iránt és voltaképp valami mély vallásosságot, mely a meggyőződés hangulata. Teljes ellentéte a Shaw-féle forradalmárkodásnak. Minden szava komoly és szent, s a cinizmus ezer

mérföldre van tőle. Mindazáltal szatirikus: Thackeray utóda. Gunyja sohasem goromba, de mindig igaz és mély, s így annál jobban sért. Érthető, hogy anarchistának nevezik.

XII.

Trevelyan, költőnk legújabb monografusa, így nevezi őt: a józanság ihletett prófétája: the inspired prophet of sanity. A sajátságos ellentét (*contradictio in adjecto*), amely e meghatározásban rejlik, rányomja bélyegét Meredith minden sorára. Amily egészséges és józan, mint filozófus, oly lázas és ihletett, mint költő. A tartalom nála sajátságos ellentétben van a formával, s ez új, külön zamatot ad költészetének. A józan ész hirdetője elsősorban *Singer of strange songs*: különös énekek dalosa. Népszerűtlenségét jórészt ennek a különösségnek köszönheti.

A legnehezebb angol költők egyike, prózában és versben egyaránt. Ebben is Browning utóda. A nehézséget sohasem gondolatának homályossága okozza, hanem rendkívüli gazdagsága, mely minden szóval új meg új gondolatot hoz. Tömörsege sokszor majdnem transcendentális. Stilusára legjellemzőbbek az örökösen váltakozó metaforák, melyekből egy-egy mondatba három-négy is szorul, sajátságos vibrálást adva a prózának. E metaforák, melyeket minduntalan elhagy, egy újabb kedvéért, a képzeletnek rendkívüli, sőt rendellenes élénkségére vallanak. Amily reálisak regényei tárgyilag,

oly lázas, költői, fantasztikus a stílusuk. Ahol pedig elhagyja a valóság birodalmát, s a mesés Keletre megy, szabadon eresztve fantáziáját, e szilaj paripát, ott olyan mesét mond, mint a Shaving of Shagpat, melyet megdöbbenve, kételkedve, lázban olvasunk, és nem tudunk mire vélni. Stílusa talán Carlylere emlékeztet, de mint mesélőnek Bunyan-ig kell visszamennünk párjáért.

Népszerűtlenségének még két oka van. Versben az abstruz mithologiai tárgyak. A mithológiának (melyben valóságos szakember) és a történetnek legismeretlenebb részeit keresi ki s ismertnek föltételezve, csupa célzásokban meséli el. Egyik legszebb költeményében, mely Persephone leányáról szól, a hősöknek, Demeternek, Skiageneiának, Plutonnak neve sem fordul elő. A történelemből Atilát választja hőségnek, hatalmas szinekkel ecsetelve egy nagy birodalom bukását, de az eseményeket tudni kell, mielőtt hozzá fogsz.

Regényben pedig átka a hosszúság. Rengetegül pontos elemzéseihöz minden tömörség mellett is rengeteg szó kell, és a cselekmény igen lassan halad. Hozzátevé, hogy e cselekmény különben is igen kevés és teljesen belső, könnyen érthető, hogy (bár Swinburne már első verseiről elragadtatással irt) a nagy közönség előtt sokáig népszerűtlen maradt.

XIII.

De Meredithnek a népszerűtlenség új edzés volt, s ő mindennél többre becsülte az edzést. Meg

vagyok győződve, hogy sok kvalitása sohasem fejlődött volna ki e megpróbáltatás nélkül. Mindenesetre annál érdekesebb oly író, ki sok éven át dacosan tisztán magának ír, a közönség minden ösztönzése nélkül. Rejtett bányákban fejlík a nemes érc.

Ma Meredith Anglia legnagyobb nevelője, s mindig nagyobb és nagyobb hatása. Régi, elfeledett műveit felássák és kiadják; egész irodalom van róla; szemelvényes kiadások, albumok egymást érik. Általánosan a legnagyobb modern írójuknak tartják.

Magyarul itt szólal meg először egészséges és bölcs férfihangja.

Babits Mihály.

ELŐHANG.

Fejezet, melynek csupán utolsó oldala fontos; annyira-amennyire.

A komédia arra való játék, hogy tükrözöje legyen a társadalmi életnek: úgy foglalkozik az emberi természettel, ahogy az a művelt urak és hölgyek fogadószobáiban mutatkozik meg, ahol az ábrázolás pontosabbá tételére nincs szükségünk semmire a külső világ hajcihőinek porából, semmi piszokra, semmi komisz tülekedés pingálására. Hiszékenységünket itt nem érzékeink befolyásolhatóságán keresztül hódítják meg s az óracsináló mester apró kerek nagyítóját sem nyomják a szemünkre, hogy a hitelenséget a bizonyosság legapróbb szemerkéinek éles megvilágításával győzzék le. A Komikum Szelleme határozott számú jellemek adott helyzetét kívánja meg s kizárólag csak viszonyukat s beszélgetéseiket fejlesztve, elvet minden esetlegességet. Mert, szellem lévén, csak az emberekben élő szellemet fürkészi: vízió és lendület a főerényei, eszeágában sincs, hogy sok bizonygatással csikarja ki az elhíttetést. Kövesd, — és látni fogsz! — A bökkenő csak az, hogy érdemes-e nyomába szegődnünk?

A dolog tudniillik úgy áll, hogy ez az egész világ benne foglaltatik egy nagy-nagy könyvben, amely legnagyobb a föld kerekiségén. Bizvást nevezhetjük is a Föld Könyvének: címe pedig:

az Önzés Könyve, — és benne zsufolódik a világ minden bölcsesége. Olyannyira benne zsufolódik s oly mérhetetlen terjedelmű ez a könyv, melybe minden nemzedék beleírta a maga fejezetét az írás föltalálása óta, hogy csak akkor olvashatjuk haszonnal, ha értünk az erőteljes tömörítéshez.

Ki az, — kérdi a jeles humorista, erre a könyvre célozva, — ki az, aki alaposan végig buvárolhatná ezeket a lapokat, melyek egybeölelnek a Lizardfoktól kezdve mindent, egészen azokig a szegény, szakadozva lihegő s a nagy hidegtől lábujjhegyen táncoló földi vakarcsokig, akik, mint az utazók regélik, csont-leső kutyák módjára, taláломra kapkodnak levegő után a Pólus közelében? Rettentően egyhangu hosszadalmasság döbbsenti meg és véníti el a szívet, ha csak egy pillantást vetünk is e könyvre. S mit érünk vele, ha lapjai egyikét végül a magányos föntségű, külön ormoló sarki csücs taréjára is ráborithatjuk? Elvégre őt is beléerőszakolhatjuk a könyvbe, de az a tudás, amire vágyunk, akkor sem lesz különb, mint mikor fejezeteinek csücske még csak az ismert doveri szikláról csüggött lefelé, ahol hatalmas urunk és pátrónusunk üldögél, figyelve a külső tengerek visszatükröződését az angol lélek belső tengerében!

Más szóval, — ha ugyan jól értem, (mert a humoristák nehéz emberek: humoruk egyik fogása épen fejünk szives töretése lévén,) — a belső tükör az, vagyis az átfogó és tömörítő szellem, amelynek hivatása, válogatott példák adagolásával, emészthetővé tenni számunkra a Pólus szomszédságáig végtelen mérföldeken át nyújtózó témahalmaz lényegét. Ugy gondolom, humoristánk véleménye szerint az a realiztikus módszer, mely az összes látható dolgoknak lelkiismeretes leltározására, az összes hallhatóknak lekottázására törekszik, főleg korunk selejtességéből következik,

a tömegszerűségnek és lármás hühónak abból a szétterpedéséből, mely, mint valami lecsapolatlan mocsár, gőzölgi ki az egyhanguságot, napjaink modern betegségét. A betegség kétségtelen, bármi legyen is a gyógyszere vagy az oka. Tegnap még a Tudományhoz zarándokoltunk orvosságért, ami olyan volt, mintha agyonfáradt gyaloglók vadul vágató vonatok mozdonyaira kapaszkodnának: s a Tudomány visszasistergett velünk agyonőszült szőrű őseinkhez, — a dzsungel-szabásuakhoz: mire olyan ősvilági fogcsattogtatásban törtünk ki, mintha valamely Amazonmenti rengeteg alkonyi lármáját akarnók lepipálni, — s azt hittük: meggyógyultunk. Reggelre aztán megint a régi rossz érzés feküdt ránk, megtoldva egy farokkal. Visszakaptuk, amink régen volt. Ugyanazok maradtunk s ráadásul állatok is. Ezt nyertük a Tudománytól.

Művészet a varázsszer! A majmoktól keveset tanulhatunk, hagyjuk őket! Számunkra az a fő megfontolás, hogy az irodalmi Művészetnek milyen külön alkalmazása legajánlhatóbb közös bölcsességünk Könyvének áttanulmányozására: hogyan menekülhetnénk ki, tisztultabb elmével s élőbb módszerekkel, a ködtülkök országából a napfényes zengés világába? Vajjon az óracsináló üvegje alatt fölvilanó fénykörökből olvassunk-e ki végtelenül apró részleteket, vagy pedig azokat a példákat és típusokat figyeljük, melyekre az alpesi magasságból szemlélődő, társadalmi, közös megértésünkből szülemlő Szellem mutat, a Komikum Szelleme? Okos emberek az utóbbit ajánlják. Azt mondják, hogy a Könyvben állandó tendencia mutatkozik az anyag kicsapongó halmozására s ez a bőség, elhomályosítva az emberiség elé tartott tükröt, pontatlanná tesz bennünket egyéni arcvonásaink fölismerésében, — ami veszélyes dolog a civilizációra nézve. S ezek az okos emberek

keményen kitartanak abbeli véleményük mellett, hogy a Komikum Szellemét, mely elvégre a magunk sarjadéka, egyenesen bátoritanunk kell a Könyv könnyebbé tételére. A Komédia, mondják ők, az igazi kivonatoló, aminthogy ez egyszersmind a kulcsa is a Könyvnek, a Könyv muzsikája! Rámutatnak, hogyan sűrít egész fejezeteket egyetlen mondatba, egész köteteket egyetlen jellembe; — úgy hogy a könyv tekintélyes része, mely ezer mérföldekre teríti szét kinyitott lapjait, egyetlen komikai tárgyalásba szorítható össze.

És mindenesetre, — mondják továbbá, — el kell belőle olvasnunk, amit tudunk, az előttünk lévő lapot legalább, ha emberek akarunk lenni. Az egyik bölcs, ujját a könyvre biggyesztve, buzgalomával menthető stilusban kiáltja: Itt találjátok meg rettentő bánatotok orvosságát, ha a Komédia lombikján szűritek át, nem pedig a Tudományban és nem is a Rohanásban, mely tulajdonkép csak másik neve a falánkságnak. Hiszen, ha elevenek és virgonc lelkűek akarnátok lenni, ehhez ütőereitek közös lüktetésének különböző ritmusára volna szükség. Vizsgáljátok csak meg! Véretek úgy poroszkál, mint a szegény himpókos gebék baktatása, úgy kattog, mint a szőnyegporolók maradozó ütései, vagy a falusi órák kongó egymásutánja, mikor éjfél után egyszerű számok összeadására tanítgatja a zsenge időt. És ezen Bacchus sem segít. Mert ha nyargaltatni kezditek is a véretek, ha a részeg isten lovagol is rajta, vágthat Hymenhez, vágthat Hádzsbe, mindig csak ugyanarra a taktusra dobogtok. Rettentő egyhangúság szorít bennünket körül, mint egy Amphitrite karjai! Még a harci kiáltást is enyhületnek érezzük.

Ez a bölcs azt vitatja, hogy a Komédia segítségével gyorsan és magvasan olvashatunk. Ő gyó-

gyithatja meg a nagyképüséget, fölfuvalkodást, konok butaságot s a durvaságnak és bárdolatlanságnak minden köztünk rekedt maradványát. Ő a legfőbb civilizátor, csiszológymester és finom főztű szakács. És, — mondja a bölcs, — ha a Komédia nyirfavesszőt suhogtat is a szentimentalizmus föllött, nem ellensége a regénynek. Szerelmesek is lehettek, forrón szerelmesek, csak maradjatok tisztességesek! Ne sértsétek meg a józan észet. Ha valamely szerelmes csak egy tapodtat is arrább csúszik, mint ameddig elmehet, ez a tapodtat a Komédia törébe tapodtatja. A Komédiában azt a különös jelenetet látjuk, mint válik emberszeretetté a megvetés, a tisztos kacagás suhogó csapásai közben: mintha Prospero varázsvesszeje szabaditaná ki Arielt az átkozott boszorkány, Sycorax, bilincseiből. És a fölfrissült józanságnak ez a kacagása virágokat bont ki, mint a lenge Tavasz bűvös szélzúgása, mely a Nyarat hirdeti. Hallgassátok s a drága szellem fölszabadul. S az összehasonlítás kedvéért figyeljete meg valamely komédiában át nem tisztult társadalmat is: mintha egy teli tőgyü, fejés nélkül hagyott tehén bús bődülését hallanátok. Óh, hol az a főtisztelendő lelkiatya, aki átok alá vesse az ilyen istentelen dolgot! — És így talán csak a rajongó beszélhet: de őt is meg kell hallgatnunk!

Ami pedig a részvételtést illeti, manapság egyetlen hajó sem kelhet útra nélküle és mi nem is zárkozunk el teljesen a részvételtés elől, bár hamarosan nem tudnám megállapítani, hogy voltaképen micsoda is ez: talán épen a ballaszt, melyet a modern hajók fedélzetén megfelelő, szabadalmazott módokon tudnak átváltani nedvességre. Vagyis nem ez a főrakomány, nem is a hajó rendes, egyéb célra való vízkészlete, de mégis az a jármű vitorlázik legdélcegebben, amelyik vele is

jól el van látva: — hát ilyesmi az a részvétkeltés! Az Önző bizonyára érdemes a szánalomra. Neki, aki a mások költségére akar fölruházkodni s épen ez a vágya juttatja odáig, hogy mezitelenre vetkőződik előttünk, — neki jár ki, az ő személyére illik leginkább, ha valaha is ráillett valakire, a részvétkeltés. Csak persze nem engedhető meg, hogy vadúl rohanjon ránk, hogy földöntsön s erőszakosan dögönyözze ki belőlünk a sós csöppeket. Ebben rejlik az újítás.

Az Önzőre mindjárt ráismerhetsz: korunk és hazánk derék fia ő, jómódu és előkelő; nem hajlékony figura, akárhogy is próbálnád kezelni. Humoros vonások alig borzolódnak ki külső megjelenésére s csupán nagyon mélyrepiszkáló, nagyon agyafurt koboldok veszik észre ezeket, akiknek vad lecsapása némely általában föl sem tűnhető finomságra, tette legelőször figyelmessé a szelid irodalmi angyalsereget az Önző egy-két kómi kus tulajdonságára, holott eladdig, szükszavu leltárakba szorítva, (— s ez a kevesetmondhatás csak bók lehetett az Önzőre nézve, —) csak annyit tudtak mondani róla, hogy kitünő gazda és családapa s bálványa egy diszes szigetnek, amely a konkrétumok hódolója. A koboldi népség azonban gonoszul és szentelenül szeret leleplező látást gyujtogatni: rosszmájuan rántja le a takarót tekintélyes alakok nevetségességéről. Mihelyt valahol Önzést sejditenek, azonnal sátrat vernek, táborozó körbe gyűlnek, megtisztítják lámpásaikat s bizakodva lesik az eljövendő mulatságot. S ez a bizakodás, mellyel egy-egy angol gentlemanbe kapaszkodnak, nem enged, míg az illető önkénytelenül, önmaga számára is észrevétlenül, neveltető bolondságokba nem sodródik, s ki nem sustorogja magából azt a mélyen rejlő valamit, amit a koboldok vadász-szimatja jól megérezett. Akkor aztán neki-

iramodik az Önző és a koboldok hajszája. Oda-
szegődnek, ismeretes róluk, századokon át egy-egy
ősi házhoz, minden, sorrakövetkező örökös szüle-
tésénél ott vannak, szorgalmasan gyűjtik a meg-
erősítő adatokat, kézt-kézbe fűznek s rázendítik
vig körtáncaik egyik énekét, ha eljön végre a
perc, amikor a Ház oszlopa inogni kezd: mintha
csak jóelőre megérezték volna (s valószínűleg meg
is érezték) az Önzés összeomlásra ítélt kolosszusát
a családi őszanyagnak még tán meg sem született,
meg sem fogamzott átplántálódásában is. Addig
persze még nem törhet ki belőlük a vihogás, míg
az Önzés bátor és józan, amig társadalmilag ér-
tékes és nemzetünkre nézve hasznos. Hát várnak.

Kezdetben volt a ház-alapító nagy, ősi Önzés.
Utóbb, úgy látszik, egyre finomultabb formái
váltak szükségessé az épület fönntartásához: ami
pedig legkülönösebb, úgy látszik, az, hogy a nyers,
ősi önzéshez való visszatérés, ha a finomság haj-
lamába és álarcába rejtve is, földrengést jelent a
Ház alapjaira nézve. Jobb lenne, ha inkább sohasem
fejlődik vala tovább s inkább csökönyösen járja
az ősi utakat, semhogy ily anakronisztikus kisértet
módjára bukkanjon elő. Ez a látvány azonban föl-
csigázza a koboldok várakozását s mozdulatlan
körben heverve, szemüket meresztik, fülüket
hegyezik, készen az öngyilkosság kómikus drámá-
jának kezdetére. Ha ez a verssor még nem élne
irodalmunkban, hogy:

Önnön roppant szerelme verte sirba,
hadd igtassuk ide, az Önző sírföliiratául.

I. FEJEZET.

Csekélyke eset, mely a kés használatának átöröklött ügyességét mutatja.

Látható és láthatatlan szemek végzetesen éber figyelme örködött Willoughby gyermekkorra fölött, aki ötöd-izi leszármazóul született Simon Patterne, a Patterne-kastély ősi ura után. Ez az első családfő jogász-ember volt, biztos tudásu s kemény becsvágyu férfiú, aki jól értette, hogyan kell Házat alapítani s azt is tudta, miként kell *nem*-et mondani a bomlás ama legelső tényezőinek, a tolakodó rokonságnak. Fiatalabb sarjak előtt a halál zengő nyomatékosságával mondta ki ezt a szót. Mert ha a tölgyet pompás fává akarjuk növelni, nem engedhetjük elhatálosodni körülötte az erdőt. És az élősdie növényekkel bekuszott törzs sem virul. A nagy Ház, kezdetben, bizvást mondhatjuk, a kés jóvoltából él. Telket könnyen kaphatni, téglát is, asszony és gyermekek is jönnek, csak kivánni kell őket, a kés erőteljes használata azonban természeti adomány s a növekedés záloga. Szegénysorsu Patterne-ek szép számmal éltek, mikor a törzs ötödik feje volt a grófság reménye. Egy ilyen Patterne a tengerészeknél szolgált.

A vidék és a családfő egyszerre vettek tudomást bizonyos Crossjay Patterne nevü hadnagyról, a „kemény legények“ gárdájának tagjáról, mikor a szerény fiatal tiszt elkövette egyikét azoknak

az igénytelen hidegvérűségű hősi tetteknek, melyek lángra gyújtják a jó britt vért. Valamely keleti, folyammenti erősség ostrománál történt a dolog a kínai partokon. Hogy fiatal tisztról van szó, azt a hős rangfokozatából, valamint esetleg a szerénységét mutató mondásból is következtették, mely szerint: „csak a kötelességét teljesítette“. A mi Willoughby-nk akkor még az egyetemen élt, teli ifjui kora nemes lelkesedésével s mélyen meg volt hatva a hirtől, meg attól, hogy családi nevét kinyomtatták az ujságba. Hónapokig sem felejtette el a dolgot s mikor övé lett a családi cím és örökség, a hadnagy Crossjay Patterne-nek csekklapot küldött, mely a vitéz rokon évi zsoldjának megfelelő összegről szólván, egyuttal az adományozóban megismersző nagylelkűségi elemnek is első, hogy úgy mondjuk: kémiai jelét adta, amit otthoni barátai előtt úgy fogalmazott meg: „A vér nem válik vízzé.“ A fickó csak tengerész ugyan, de: Patterne! Hogy egy Patterne mint pottyanhatott a tengerészetbe, oly kérdés, melyért oktalanság faggatni a sors keverő kedvét. A csekklaphoz mellékelte kedves levélben az ősi kastélyba szóló meghívás is foglaltatott: jöjjön el Crossjay, ha alkalma nyílik rá s legyen meggyőződve, hogy rokona és barátja az ő révén tanulta megbecsülni a katona-életet. A fiatal Sir Willoughby szívesen beszélt „harcos névrokonáról és távoli cousin-jéről, a fiatal, tengerész Patterne-ről“. Mulattatta a dolog s nem kevésbé kacagtatta meg a névrokon hősi tettének részletezése sem: hogyan szabadított ki egy részeg angol matrózt s hogyan cipelte rabságba a sárga alapu fekete sárkány három vitézét, akiket copfjuknál fogva kötött össze s kerge csiga-vonalban hajtott be a táborba, olyan ujmódi marsra szoritva a mennyei birodalom fiait, amelynél csak a három pár, elámult szem

vágása volt ferdébb, — mivelhogy egyenesen nem is lépegethettek szegények. Az itthoni gentlemanek jókedvét mindig fölöttéb fölhangolják az efféle hűvös bravurok. Kis sziget vagyunk, de ki-ki láthatja, hogy ki tudunk tenni magunkért. A kastélybeli hölgyeknek: Sir Willoughby anyjának, valamint két nénikéjének Eleanornak és Isabelnek már inkább szívére ment ez a dolog, hogy az egyik Patterne tengerész. De hát, uramisten! Nálunk, angoloknál akárhányszor kerül üzleti vénákba is hercegi vér: genealógusok bizonyítják, hogy olykor királyi vér csörög egészen köznapi mesteremberekben. Mert bármily gőgösen, fránya nép vagyunk ám: s bárki vásárolhat húsfélét egy-egy Tudortól, vagy csücsülhet egy-egy Plantagenet gyártotta nádszéken. Sőt, ha épen úgy fordul... no, de ne szólj szám! A fiatal Willoughby afféle borzas rekord-fiunak vagy football-bajnoknak képzelte vitézi, távoli unokafivérét s meglehetősen elcsodálkozott, hogy a fickó megleégedett egy hálától áradó levél küldésével s nem élt a Patterne-ház szives vendégszeretetével.

Egy hirtelen záporok közé ékelt, szép délutánon Willoughby épen sétára indult a kastély pompás kerti terraszán, jegyesével, a szép és elegáns Constantia Durham-mel, egy csomó hölgy és ur kíséretében, akik friss levegőre vágytak a készülő ebéd előtt: kihasználni a szép időt. Szokott véletlen szerencséjével (azt a valamit szoktuk röviden így nevezni, amit a nagy, titokzatos sors-keverők eleve útravalóul adnak kedveltjeiknek) egy pillantást vetett a hársfa-sorba, épen akkor, mikor a terrasz végéről már visszafordulóban volt s mikor, — ezt is hozzá kell tennünk, — épen a szenvedély jogával beszélt a szerelmi szenvedélyről Miss Durham-nek. Sir Willoughby-t, aki semmi-

esetre sem volt lassu észjárásu ember, hirtelen előérzet lepte meg annak a zömök, lompos férfinak a láttára, aki a sétányról nyiló kavicsos téren át a kastélyhomlokzat lépcsői felé igyekezett s aki határozottan *nem* viselte „sem kalapján, sem kabátján, sem lábain, sem semmijén“ a gentlemanség bélyegét, amint Willoughby ezt utóbb, családja hölgytagjai előtt ama gentlemanek szentírás-szavu stilusában fejezte ki, akik viselik az illető bélyegét. A jövevényről adott rövid jellemzése bárkit visszadöbbsenhetett: a látogató koffert cipelt, kabátgallérját föltürte, kalapja merő siralom volt; csődből menekülő kereskedőnek látszott: se keztyűje, se ernyője!

Ami magát a még elmondandó eseményt illeti, az egészen egyszerű volt. Áadták Sir Willoughby-nak Patterne hadnagy névjegyét, melyet ő visszajejtve a tálcára, így szolt az inasnak: „Nem vagyok itthon.“

Életkorára nézve tévedett, a külső megjelenést illetőleg durván csalódott ebben az emberben, aki ily ildomtalan módon igényelte a rokoni rangot: éles ösztöne gyorsan megsúgta neki, mily képtelenség volna ezt a nehézkes, félszeg öreg bácsit mutatnia be barátai előtt, mint ama hires-nevezetes tengerészhadnagyot s egyúttal családja tagját is! Nagyon is sokat és tulságos lelkesen beszélt már erről az emberről, semhogy most így cselekedhetnék. Egy fiatal tiszt, még ha meglehetősen közönséges is a külseje, könnyebben volna bevezethető: hősi históriáját humorosan túlozná az ember s ez mentené a rossz megjelenést. De egy idősödő, lompos tengerész-sarzsival mit lehet tenni? A hüvös megfontolás azonnal elveti, szó nélkül. Oly gentleman művelte ezt, aki már igen fiatal korában tökéletességig jutott el a kés használatának művészetében.

A fiatal Sir Willoughby még szólt valamit a visszautasított látogatásról Miss Durhamnek, feleletül a lány riadt tekintetére: „Majd kap az öreg egy csekket!” — mondta, mert Miss Durham valósággal sértődöttnek látszott s biborszinüre pirult.

Az ifju hölgy nem válaszolt.

Crossjay Patterne hadnagy alázatosan kullogott el a hársfasoron át, a gyülekező esőfelhők alatt s ettől kezdve a Sir Willoughbyra leskelődő koboldcsapat megfeszült figyelemmel kísérte az ifju minden mozdulatát. Ha hasonlatot keresnénk, leg-helyesebben a ketrecbe zárt majmok éber szemjártatására utalhatnánk, mellyel a tápláléknyújtó kezét kísérik. A koboldok Willoughby-ban friss fölpezsdülését s finom megújódását neszezték meg annak az ősrégi valaminek, melynek születését is köszönhette.

II. FEJEZET.

Az ifju Sir Willoughby.

Azok az adta kis koboldok, melyek némi elismerésre tarthatnak számot, mint a Komikai Szellem kedvenc vadászebei, már három évvel előbb is igen élénken figyeltek, jóval a Miss Durhammel való eljegyzés nyilvánossá tétele előtt, Sir Willoughby nagykorusittatása napján, mikor is Mrs. Mountstuart Jenkinson véleményt mondott az ifjuról. Mrs. Mountstuart szolgált mindig a legjobban emlékezetben maradó, ha nem is a legkimerítőbb jellemzéssel. Családi ünnepegek napjain, keresztelőkön és lakodalmakon újra meg újra elemlegették, mily biztonsággal találja el a legdöntőbb pontot s minden mondása szájról-szájra szállt; ha kegyetlen nő lett volna, a karrikatura vasvesszejével csépelhette volna végig az egész grófságot, olyan éles volt a suhintása. Csak egy kis rosszmájuság: s arcok és jellemek váltak volna közhahota tárgyaivá. De gazdag és jóindulatu nő volt s Természetanyánkhöz hasonlított abban az egy-két dolog iránt mutatott józan ellenszenvében is, melyről senki sem tehet: ő is jobban szerette a napfényben sütkérezők életét. Szavai buggyanva törtek elő. Csak ránézett valakire s a mondás már készen volt, hogy úgy tapadjon rajta az illetőn, ahogy semmiféle kiagyalt vagy irodalmár jellemzés sem képes megmaradni. Laetitia Dale-ről való

kijelentése: „Itt jön: szempilláin romantikus regék“ — tökéletes arckép volt. És Vernon Whitfordról: „Phoebus Apollo, szerzetessé sanyarodva,“ — egyszerre elénk festette a sovány és kóborlásokkedvelő tudós hanyatló ragyogását.

A fiatal Sir Willoughbyról rövidet mondott s ez volt épen főérdeme azon a napon, mikor hő-sünk napkeltétől holdnyugtáig egyebet sem hallott, csak áradozó üdvözléseket, dicsőhimnuszokat és cicerói ékesszólást. Gazdag, csinos, udvarias és előkelő lévén, a kastély, az ünnep és a táncura, mindkét nembeli vendégeit a hizelgés kicsapongásaira izgatta. Mrs. Mountstuart azonban, a nagy szólamok forgataga közt egyszerre csak így szólt: „*Ugye látják? — neki lába van!*“

Persze, hogy van neki. Miután azonban Mrs. Mountstuart megállapította, még inkább van és látható ez a láb. Mrs. Mountstuart úgy mondta ezt, mint ahogy mások semmidolgozokról beszélnek, minden nyomaték nélkül. De szavát fölkapták s a nagy fogadóterem tulsó végén is határozottan érezhető volt már, hogy valami új mountstuartizmus került forgalomba. Lady Patterne egy kis Hébet küldött le, hogy a táncosok közé vegyülve, tudja meg a dolgot s még ennek a nagyon fiatal hölgynek nem tökéletesen izlelő ajkai sem vásíthatták el a mondás sulyos zamatát. Pompás volt! A fiatal Sir Willoughby szépségének és szellemességének, arisztokratikus viselkedésének és megjelenésének, valamint erkölcsi kiválóságának a dicsérete megszokott dolog volt: szívesen is vették, mint kijáró tiszteletet; de mindez nagyon is köznapinak, sőt alacsonyrendűnek tünt Mrs. Mountstuart nyugodt, természetesen odavetett kis mondásához képest. Noha végtelenül kevesebbet látszott kifejezni a többieknél, — amint Miss Isabel Patterne Lady Busshe előtt kifejtette, — Mrs. Mountstuart mégis

egybesürítette mindenki más véleményeit, mert a lényeg megvilágításával fölöslegessé tett minden körülírást. Arisztokrata módon vetette el a vidékies áradozást. „Minden megvan benne, amit önök, hölgyeim és kedves uraim, fölfedezni kegyeskedtek; bájosan cseveg, istenileg táncol, hadvezéri tökélyvel lovagol, szóval a lehető legtermészetesebb nagyuri gesztusai vannak, anélkül, hogy egy pillanatra is megszűnnék az lenni, ami: vagyis fiatal angol gentleman. Alcibiades, frissében kerülve ki XIV. Lajos parókamesterétől, nem tenne tul rajta: ahogy akarják! Mindnyájukat lefözhetném efféle pompás hasonlatokkal, ha agyon akarnám jellemezni. De látták? neki lába van!“

Igy egészíthetnők ki a gondolatmenetet. Ilyen egyszerűnek látszó s mégis ily nevezetes mondás diadala a szellemességnek s ahol az effélét jó pénzként forgatják, a társadalom magas fokát érte el a finomodásnak: arkádiai táj, az esztétika ösvényén közelítve meg. Willoughbyt ezekután, — mint Miss Eleanor Patterne Lady Culmer előtt hangsúlyozta, — nem úgy kell végignézni, hogy tekintetünk lecsusszék a lábára, hanem ellenkezőleg lábtól fölfelé kell kezdeni a méltatását. Ez, így, persze meglehetősen prózainak látszik. De tünődjünk csak el kissé Mrs. Mountstuart szaván; s egyszeriben mily tündéri határok felé, mily pompázón kéjes érzésekhez sodródunk, mi, akik a mártir Károly királynak kijáró minden borongó kegyeletünk mellett is, alázatos vonzalommal viseltetünk az ő vidám fiának az udvara iránt, ahol kacér pántlikacsokrok diszitették a térdeket s a szép láb volt az ur! Oh, illetlen egy udvar volt az, igen . . . De mégis, úgy álmodjuk vissza magunk elé, mint azt a kort, amikor az angol gavallér a kellem megtestesülése volt, távol az iromba népségtől, mellyel mostanság kell kevered-

nünk: oh, rátarti szépségek, édes mozdulatok kora! Még ha igaz is, hogy a hölgyek... de, ugye, alaptalanul rágalmazzák őket? Igen, ha igaz volna is, hogy tulságosan gyöngéknek bizonyultak: oh, akkor még méltók voltak az urak arra, hogy elkárhozzanak értük! Ez az álom él még az angol tájakon s vágy sóhajt benne a kedves dallamu lovagi élet után, mely valaha szigetünkön is divott; a költőinktől visszaálmódott Kerekasztal korának megéneklését is ezért kedveli és pártfogolja fantáziánk.

Mrs. Mountstuart mélyen zengő hurt érintett meg. „Bár a férfiak modern ruhája szörnyü, lám, neki lába van!”

Vagyis: a született lovag lába áll előttünk: s bárhogy takarjátok is homályba, rejtsetek bármily izetlen ruhába, — a hölgyek, akiknek szemük van, látják. „Ugy-e látják?” — vagy: „ugy-e látják, hogy *neki* lába van!” Miss Isabel és Miss Eleanor vitakoztak, hová kell tenni a hangsúlyt? Ám, noha van is némi értelmi különbség a két változat közt, bizonyára mindakettő jó: sőt sokan és nem alaptalanul ezt a szót emelik ki, hogy: „*lába*“! S ezek a hölgyek tényleg tudták, hogy Willoughbynak pompás a lába; ruhatárában ugyanis volt egy lovagi diszruha is. Mrs. Mountstuart szerint ezt a lábat észre kellett venni, mert szinte áttüzelt a szöveten. Igen, az ilyen lábnak már pusztá létezésével is át *kell* ragyognia! Olyan láb ez, mint Rochesteré, Buckinghamé, Dorseté, Sucklingé volt: mosolyog, int, leborul, de ugyanakkor szépsége öntudatában büszkélkedik; szelid közep-uton lebeg az erőszakosság és csábítás, a vakmerőség és félénk közeledés között, az: „engem imádj!” és „tiéd vagyok!” közt; ur és rabszolga egyszerre és fölváltva. Örvényt kavar és dagályt lovagol. Szóval olyan láb, mely, miután végső

visszavonulást szinlelt, egyenesen beléptet a női szivekbe. Semmi sem végzetesebb rájuk nézve.

De büszke önérzetre föltétlenül szüksége van. Alázatossággal sem a tömeg nem igazható le, sem az asszony nép. És hiúság is kell a ragyogáshoz. Bármily elbűvölő melódiákra figyelünk (ezt azért mondom, hogy bizonyítsam az önérzet elkerülhetetlenségét tökéletességük tudatában lévő emberek számára), mindig észrevehetjük bennük az önhittség belső rezgését, ami persze majdnem kómikus, ha fölfedeztük, honnan fú a szél.

Arra sem kell külön rámutatnunk, hogy Willoughby lába nem volt ám léha láb. Benne épen az a kitünő, amit egész nemzetében annak szeretnénk látni, mely végleg elkoptatta lábát a tisztább erkölcsiség után való loholásban. Pedig nem is biztos, hogy az utóbbit elérte, noha a láb, az kétségtelenül oda van.

Igen, inasok és udvaroncok, skót highlanderek, a ballet táncosai, sőt a kocsisok is mondhatják, hogy lábuk van, esetleg meglepően szép lábuk! De mik ezek? Egyik sem az a nagyszerűen hangolt hangszer, amelyről mi beszélünk, — egyszerű lábmunkát végző lábak csupán, állati némaságuk. A mi hősünk lába pedig költői jelenség, sorsintéző, hatalmas. Hősünknek úgy van lába, mintahogy Cicerónak nyelve volt. Lant ez, mely szerelmes nótákat tud pengetni s tör is, ha kell, ha konok a nő. Csakugyan, agyvelő lakik benne, lélek!

Ha árnyban lépeget: les, ha fényben ragyog: támad. Tud pirulni, sápadni, susogni, szavalni. Rajta keresztül az Olymp istene kacsint elő, testesül meg, hogy a földiek is elbirhassák megjelenését: — Jupiter, egy szalonlovag álarcában.

A fiatal Sir Willoughby családjára s odaadó hódolóira nézve Mrs Mountstuart kis megjegyzése

igazán, hogy sokat ne mondjunk, egy történeti korszak színeivel ragyogta be az ifju nagykorúságának első estéjét. Belé látták Willoughbyba mindazt, amivé a vig Károly-udvarnak lennie kellett volna, anélkül, hogy csak egy szikrányit elvesztett volna abból, ami tényleg volt. Ebben a ragyogásban táncolt hősünk s a környezetére tett hatás könnyen elképzelhető.

Egy herceg otthoni nevelésében részesült. Ilyen hercegecskék bőven akadnak zsufolódott kincsu országokban. Ahol nincs fölöttük császári úr, akinek katonai szolgálatába álljanak, ott ifjuságuk szükségképen elkényeztetődik, olykor teljesen kormányozhatatlannak válnak s mivel az Állammal szemben nincs semmiféle személyi kötelességük, mindegyikük önmagának élhet s a jelen teljessége, sőt mi több, az egész kéjes jövő is teljesen szabadon áll uri kényükre. Néha beleernyednek a dologba: de ez csak a kontinensen szokásos. Szerencsére a mi klimánk s vitézi vérünk nagyobb részüket a vadászati mezőkre viszi, ők szolgálják a közt a nagy rókahajszák vezetésével, ami kitünően hasznukra válik. Innen ered a kis hercegek egész férfias és hasznos sora s Willoughby bármelyikkel fölvehette a versenyt. Képezte magát, nem türhetvén, hogy bárki is tulszárnyalhassa a népszerű tökéletességek terén. Ha a közizlés főirányítója a filozófia lett volna s a nemzeti lelkesedés filozófusok körül csapott volna föl, akkor legalább is könyveket irt volna. A tudományt művelte is, laboratóriuma volt. Csodás szenvedélye, a kitünnivágyás, ifju-korában mégis főleg a sportra sarkalta s bármily hév égett benne, rendszerint csak vetélytársak legyőzhetőse vitte szerelmi vallomásokba is.

Mindazáltal úgy ismerte önmagát, mint aki leg-állhatatosabb a nők iránt mutatott vonzalomban. Sohasem hangolta le Laetitia Dale feléje forduló

vágyódását s még akkor is, mikor a Constantia Durham elsodró szépsége ragadta magával (Mrs. Mountstuart szerint a „Verseny-Jacht“), még akkor is volt gondja Laetitiára s rá-ránézett. Pedig csak szerény ibolyácska volt.

Willoughby magatartása a feléje zuduló imádatnál szemben hasonlított az indiai istenek fönségéhez, noha nem mutatott semmit azoknak merev elzárkózottságából, amivel elkerülhette volna a mámor megvesztegető lázát: ő bizony járt-kelt, táncolt, hajladozott jobbra, hajladozott balra s tökéletes választékosságu mondatokban válaszolt imádóinak. Ebből kiki láthatja, hogy a fából való bálványoknak sokkal könnyebb a dolguk, mint a hus- és véristeneknek: Willoughby azonban pompásan megállta a helyét. A hercegi nevelés megtanítja az embert, hogy ő másfajta, mint a többi halandó s ez az oktatás, valamint egynémely belső, kielemezhetetlen valami, képessé teszi arra, hogy szilárdan álljon akkor is, mikor mások ingadoznak. Apró fickók, akiknek göndör buksijára ősz bácsik illesztik hagyományos dicséretekkel és jósló áldással kezeiket, egyszerűben idősebbeknek látszanak: Willoughby is idősebbnek tűnt koránál, nem azért, mintha nem lett volna meg a kellő üdesége, hanem mert érezte, hogy kitünően és korrekt egyensúlyozottsággal kell viselkednie.

Amint meghallotta Mrs. Mountstuart róla szóló megjegyzését, mosolyogva mondta: „A lábam? — rendelkezésére áll!”

Válaszát közölték a ladyvel, aki erre följánlotta, hogy selyemcsokorral kedveskedik az ifjui lábnak. S mikor összetalálkoztak, elmésségek s visszavágások követték egymást, illőn a táncterem villanyos légköréhez, miközben a menet fölvonult a tündérileg terített hall lakomájához. Mrs. Mountstuartot Willoughby kísérte a vacsoraasztalhoz.

— Ha husz évvel fiatalabb volnék, — szolt a hölgy, — magához mennék feleségül, hogy kigyógyuljak a szerelemből.

— Én pedig előre megmondhatom, asszonyom, — válaszolt az ifju, — hogy minden eszközzel uj meg uj lángra igyekezném szítani a szerelmét, kivéve a válópör eszközét.

Bizonyára sokkal szellemesebbeket is mondtak, de csak ennyit lehetett meghallani s feljegyezni.

— Emberfölötti nehézség lesz feleséget találni a számára! — jegyezte meg Mrs. Mountstuart, mikor beszélgetésük kapcsán ismét az ifju dicséretét zengték a férfitársaságból a Lady Patterne indiai szobájába gyomlálódó hölgyek, maguk közt újra zavartalanul térhetve vissza étheri témáikra.

— Willoughby maga fog feleséget találni magának, — mondta az anyja.

III. FEJEZET.

Constantia Durham.

A nagy kérdést minden családban végigvitatták grófságszerte: lányoktól zsufolt s hajadontalan otthonokban egyaránt, jóval a Willoughby nagykorusíttatásának nevezetes napja után is. Lady Busshe Constantia Durham pártján volt. Egyenesen kinevette Mrs. Mountstuart Jenkinsonnak Laetitia Dale-re való célzását. Lady Busshe valamivel idősebb volt Mrs. Mountstuartnál s ismerte annak idején Willoughby atyját, akinek a Whitford-család legtehetősebb ágába történt beházasodása fölöttébb bölcs dolognak bizonyult. „A Patterne-ek pénzért nősülnek: nem romantikus-fajták“, — mondta. És Miss Durhamnak pénze volt s egészség és szépség ragyogta be: három fontos tulajdonság egy Patterne-kérő szemében. Az apa, Sir John Durham, tekintélyes földbirtokosnak számított a grófság nyugati kerületében, mutatós bácsi, mintapósa Willoughby számára. Miss Dale atyja viszont rokkant katonaeorvos volt, aki Indiából jött haza s a Patterne-Park-ot szegélyező villaházak egyikét bérelte Willoughbytól. Leányára nem nézett örökség s költő volt. A fiatal baronet születésnapjára irt ódácskáját ügyes szerzeménynek találták s oly merész hangon zengett, ahogy csak nagyon félénk kis teremtések tudnak merésznek lenni. Versei zsákocskájából nyilvánosságra dorombolt a macska:

csaknem fölajánkozott, rimein keresztül, szive hő-sének. Csinos volt, hosszú és sötét szempillákkal, mélykék szemekkel s lelke rakétázva gyult elő belőlük Willoughby egy-egy tekintetére. S az ifju rátekintett, igen, noha azon az éjszakán egyetlenegyszer sem táncolt vele, míg Miss Durhamot ismételten fölkérte. Laetitiának Vernon Whitfordot juttatta az utolsó tánc lovagjául, miközben szeméből talán őszinte részvét intett felé, hogy ily elegáns leány csak ilyen táncost kaphatott. Mert a „szerezetessé sanyarodott Phoebus-Apollo“ immár egészen elfelejtette a lejtő lépések ritmusát. Megbotlott sajátmagában, megbotlott hölgyében s megbotlott a táncfigura minden résztvevőjében, jóizü, hangos nevetésre ingerelve unokafivérét, Willoughbyt. Tegyük hozzá, hogy az idő már hajnali négyre járt, mikor tánc közben föltétlenül nevetni kell valakin, ha másért nem, a lábak frissebbé tétele végett is, s mikor egy-egy elmésség általános, szilaj hahotát kavarr föl. Vernont Theseushoz hasonlították, aki a labyrinthusba gabalyodva Ariadnéjébe kapaszkodik; — légyhez is, mely most mászott ki a jam-es üvegből; — meg vademberhez, holmi benszülötthöz, akit nymphák indáznak körül s körtáncukba ráncigálják. Willoughby kifogyhatatlan volt az ügyes hasonlatokban, melyeket Miss Durham felé ontott, a Sir Roger de Coverley-vezette colonne-on keresztül, s valamennyi emlékezetben maradt, biztosítva szerzőjüknek a kitünő sziporkázó hirnevét. Suttogni kezdték, hogy Laetitiát Vernonnak fogja átjátszani, mihelyt elhatározza, hogy végleg Miss Durhamhoz köti magát; nagylelkűsége valóban közismert volt, de mégis, ez az elhatározás, noha a kötél már nagyon is jól hurkoltnak látszott, mintha késedelmeskedett volna a csomó döntő összeszorításában: nyilván jobban szerette a megkötetlen állapotot. Ugy le-

hetett gondolni, hogy Willoughby csak unoka-fivére érdekében udvarolgatott Laetitiának, ami arra vall, hogy rokoni szeretete nagyobb a saját szerelménél is. Willoughbyt elég nagylelkűnek ismerték ilyesmire, de viszont arra is, hogy esetleg maga vegye el a hozománytalan leányt.

Annak idején hire járt, hogy egyik fiatal arisztokrata özvegyünk majdnem hálójába fonta Willoughbyt. Miért szegült mégis ellene az arisztokráciába való beházasodásnak? Mrs. Mountstuart megkérdezte, mire azt válaszolta, hogy ezeknek a lányoknak nincs pénzük s különben is kételkedik vérük tisztaságában. Szemeit nem lehetett elkápráztatni. Mindenekelőtt háza iránt való kötelessége lebegett előtte s talán épen ezért volt hajlandó a karcsu és nem erőteljes Laetitiát inkább Vernonnak engedni át, mintsem egyéni hajlamát követni. Az özvegy emlegetése mélyen sértette, noha az illető hölgy igen magas rangú volt. „Egy özvegyet?” — mondta, — „én?” És ezt épen egy özvegy előtt mondta, aki ugyan öregecske volt, de Willoughby, akit a lehetetlen kombináció ötlete dühbe hozott, pillanatnyilag megfélemedezett a jóízlés elemi szabályairól. Fölkérte Mrs. Mountstuartot a hir erélyes megcáfolására. Ismételte ezt a kívánságát, sürgette a cáfolatot s megújra mondta: „Egy özvegyet!” — s egész alakját kifestítette, mintegy az „én“-t jelző hetyke angol „I“ betűt ábrázolva. Mrs. Mountstuart nem ment férjhez másodizben s az ilyen állhatatos nőkről, akik megőrzik első férjük nevét s akiknek szoknyája körül ifju sarj sem növekszik, aki majd átvegye a rangot, — az ilyen nőkről tudjuk, hogy meglehetősen helyeselhetik Sir Willoughby fölhorkanását. Mikor így cselekszenek, nyilván önmagukra gondolnak, s ritkán fogják azt mondani, hogy: „Újra férjhez mehettem volna”; ritkán

fogják önmaguknak is megvallani, hogy nem lett volna a dolog ellen semmi kifogásuk. Így aztán meg tudják érteni azt a gentlemant, aki nem rajong az özvegyi főköttőért. De mégis, ez az érzékenység, mely halálosan megsértődik már csak egyszerű hírétől is annak, hogy egy valódi earl fiatalon itthagytott feleségével összeboronálják, — ez igazán meghökkentő volt. Willoughby tehát engedett merevségéből. „En“-jének „I“ betűje hanyag tekintettel nyujtózott lelke tükre előtt s lustán és büszkén nézegette diadalkoszorus-önmagát, miközben némi célzást ejtett el, nagylelkűen homályosat persze, amiből meg lehetett érteni, hogy a pletykáknak van ugyan némi alapja, de épen ez az alap egyszersmind kitünő cáfolat komolyabb következmények elhíttetésére. Willoughby dorgálást kapott: Mrs. Mountstuart megleckéztette. Mindazáltal most már meg lehetett cáfolni a fiatal grófnőről szálldogáló híreszteléseket: „Drágáim, egyáltalán nem fenyeget a veszély, hogy feleségül vegye.“

Közben azonban az a veszély merült föl, hogy elszalasztja a szép Miss Durhammel köthető házasság szerencsáját.

A kis hercegek néha igen súlyos dilemmákba keverednek. Olykor-olykor példaként kellene rájuk mutatni: a küzködő, szegény, hétköznapi emberek vigasztalására, hadd lássák, mily törvetések és cselek leselkednek a szerencse legkedveltebb gyermekeire is. Így legalább elégedettebbé hangolhatnók az olyan szerencsétleneket, akik semmikép sem tudnak elvergődni a házasság révéig, vagy ha már odáig is jutottak, agyonterhelve rójják az utcákat, hogy eltarthassák feleségüket és töménytelen gyereket, akik nyomorban nevelődnek nyomoruságos életpályákra. Véleményünk szerint, morális országban sohasem árt a morálra való rá-

mutatás, főleg ha ilymódon megfenyithetünk holmi undok irigységeket s rendreutasíthatunk változásra törő fészkelődéseket. Nos, a fiatal Sir Willoughby is ott állt, nyakig a dilemmában: — mindegyik kezére jutott egy-egy feleségjelölt: két oly hölgy, akiken kívül, — nem számítva persze a fővárosi hódításokat, — senki sem ajzotta föl eddig az érzelmeit. Fogékony volt a szépség iránt s még sohsem látott Constantia Durhamhoz mérhető szépséget. Ép ily fogékony volt a feléje forduló hódolat méltánylására is, — és ennél fogva Laetitia Dale-t az okosság mintaképének tekintette. Így állt a királyi rózsza és a szerény ibolya között. Az egyik felé ő hajolt, a másik ő felé hajolt. Mindkettőt nem választhatta; — a törvény egyaránt kötelezi a hercegeket és a gyalog baktatókat. De hát melyiket játssza el? Növekvő világismerete arra tanította, hogy egyre jobban megbecsülje Miss Dale érzelmeit. Viszont Constantia szépségétől csak fájó szívvvel lehetett megválni. Ragyogott, mint a győzelmi szélben dagadó vitorlával tovasuhanó verseny-jacht s hozzá még nem is mutatta, hogy meg akarja nyerni Willoughbyt, csak suhant. Eltűnődő órai csendjén hősünket az őt alázattal tükröző lady vonzóereje ragadta el inkább. De szenvedélyes pillanatai voltak, mikor a suhanó nő mágnesi hatalma vont a jacht után. S vegyük még hozzá a bonyodalomhoz, hogy Willoughby a szabadságot is szerette: így hercegibb módon mozoghatott, egyre több alattvalóval és rabszolgával, büszkén uralkodhatott egész sereg nő fölött, inkább lehetett önmaga. A fővárosban szerzett tapasztalatok nem inye szerint való feleletet adtak arra a kérdésre, hogy: „Imádónkul kötjük-e le magunkhoz a nőt, ha feleségül vesszük?”

Habozásai közepette egyszer csak azt hallotta Lady Busshe-től, hogy Miss Durhamot valaki he-

vesen ostromolja: — erre rögtön megkérte a leányt. Igen volt a válasz s eljegyezték egymást. Más is hozzákapott a horoghoz, ha nem is falta el a prédát, mialatt hősünk még csak készülődött. S noha épen ez volt közvetlen oka az ő diadalának, érzékenysége sajgott. A leány nem kolostori érintetlenségből, nem sértetlen dicsfényből szállt le hozzá. Mert hősünk szellemi téren is hercegfői volt, zsarnoki egyeduralkodó. Azt szeretne volna, hogy tojáshéjből jöjjön eléje a leány, ha ámulóbban is a makólt csibénél, hadd várt volna rá, tökéletes elzárttságban, míg ő föl nem törí a héjat, melyből a kikandikáló női szemek őt lássák meg legelőször minden férfiak közül. És ez a lány nyílt közvetlenséggel beszélt unokafivéreiről és barátairól, csupa fiatal hímekekről. És azt válaszolhatta volna a fanyar kivánságra: „Igen, ha huszonötödik születésnapod estéjén kérdeztél volna, Willoughby!” Azóta a leányt is megérintette a világ pora s hősünk az eljegyzés legelső perceitől fogva érezni kezdte azt a különös világundort, amely végzetszerű tulajdonsága lett. Egyéneknek szóló féltékenységre azonban sajátságos módon képtelen volt. A Constantiát ostromló raj élén bizonyos fiatal Oxford kapitány udvarolt. Willoughby ép oly kevésbé törődött ezzel az Oxford kapitánnyal, mint akár Vernon Whitforddal. Az ő ellensége a világ volt, a nyers tömeg, amely egycsomóba kavart bennünket s amely rálehell választottunkra is, úgy hogy nem tudjuk többé, sohasem tudjuk tisztára fényesíteni az utált csőcselék lehelletétől. A világnak öröme telik benne, hogy „Én“-ünk katonás nagy „I“-jét lehengereli, belepiszkál egyéniségünkbe, elmocskolja érzékenységünket. Gondolkodni kezdeni, annyi, mint utálni kezdeni a világot.

Mihelyt az eljegyzés nyilvánosságra került, az

egész grófság megállapodott abban, hogy Laetitiának nem is lehetett esélye s Mrs. Mountstuart Jenkinson a bűnbánó alázat gesztusával jegyezte meg: „Én sem vagyok boszorkány!” Lady Busshe viszont kérkedhetett volna: ő előre megjósolta a dolgot! Laetitia csatlakozott a grófság véleményéhez. Igen, ő fölnézett imádottjára, de eleve reménytelenül. A legragyogóbb pontra szögezte szemét, amely egyuttal a legmagasabb is volt, merhetett-e hát remélni? Magányban éldegélt beteges atyja mellett, akinek az a megrögzött jóslata, hogy leánya egyszer majd a Patternekastély urnője lesz, époly mértékben gyötörte a szegény leányt, amily mértékben az öreg ur egyetlen vigaszának látszott. Csak az eljegyzés híre némitotta el az öreget: visszavonult veteránok csökönyösek elképzeléseikben. Hiszen gyakran látta Willoughbyt leányával, akinek társaságában a fiatal baronet azonnal kamaszos lobogásra élénkült. Valóban, a serdülő fiú és a kicsi lány valaha sokszor játszogatott együtt. Willoughby szép szőke fiú volt. A kastélyban képe függött, mely kalapban, ponnyjára támaszkodva, keresztbevetett lábakkal s vállaira omló hosszú lenfürtökkel ábrázolta: Laetitia lelkében a legszebb angyal mása volt; mikor pedig ez az angyal férfivá serdült, egyenesen hódolatra hajlította a leányt, — bár Laetitia nem hitte, hogy ezt imádottja kikényszerítette belőle; hiszen ő oly szívesen alázkodott meg, hogy számára tökéletesebb boldogság volt Willoughby minden cselekedetét jogosnak találni, mint akármily más módon képzelni el a körülményeket. Ez már szinte az indiai bálvány elé fekvők rajongó odaadásának tűnhetett. Kis hercegeket illik is így imádni s nem csodálható, hogy a konzervatív hajlamu női nem ragaszkodik ahhoz, hogy eszményi magasságba emelje őket.

Mert mi mást lehetne még oda emelni? Mi lenne a vakító fényoszlopokból, ha magunkhoz rántanók bálványainkat s földi por gyanánt tekintenők őket. S az se baj, ha olykor-olykor oda is ég egy nő sziv, — a földolog, hogy a nők általános imádata eszményi ifju emberekért épségben tartassék. Tisztaságot követelünk a gyöngébb nemtől. Ők viszont joggal kívánhatják meg, hogy valami vonzalom által lehessenek tiszták. S mikor érezhetik ezt ragyogóbban, mint épen akkor, mikor nővéri tömegeik szeme egyértelemmel függesztődik egy-egy kis hercegre, aki nyilvánvaló jelességekkel ékes és e jelességeket sohasem árnyazza be semmi gonosz folt. A férfinem ám csodálkozzék el néha-néha a nők bálványain, mindegy az! Ők közben annál buzgóbban folytatják imádatukat.

Laetitia is folytatta. Néhányszor látta Patterneben Miss Durhamot. Gyönyörködött a szép párban. Vágyott jelenlenni a lakodalmi szertartáson. A türelmetlenségnek és remegésnek azzal a keverékével várta a nagy napot, mellyel a tündéri mesék valóságba visszazuhantató befejezését lessük, mikor egyszerre csak, egy vasárnap reggel, egyedül sietve a parkon át a templom felé, Willoughbyval találkozott. Tíz nappal a kitűzött szertartás előtt történt ez. Ugy volt, hogy Willoughby nincs is otthon, hanem Miss Durhaméknál tartózkodik, a grófság másik végén. Laetitia tudta, hogy előttevaló nap lovagolt át menyasszonyához; most azonban itt volt; és igazán szokatlan, teljesen meglepő módon, karját ajánlotta föl Laetitiának, hogy a templomajtóig kísérelje. Csevegett és kacagott, arra a vadászra emlékeztetve, akit egyszer a lány rövid téli sétáinak egyikén látott, amint az illető a sövényen csúful keresztül zuhanva, épen föltápáskodott: „Kutyabaj! Semmisem történt! Csak

egy kis karcolás!“ — de a gentleman közben tántorgott s nyomogatta vérző fejét. Sir Willoughby fecsegve áradozott, mily boldog a találkozástól. „Valóban, végtelenül örülök“, — mondta s még sok mást is beszélt összevissza, holmi grófsági pletykát is részletezve, melyhez nagyot nevetett, de makacsul összeszoruló szájjal. Még a templomajtóban is tovább csevegett s bent a hajóban is pár lépést, elhaladva Mrs. Mountstuart Jenkinson és Lady Busshe padjai előtt. Igen, nagyon mulattató volt, de Laetitiára fölöttébb visszásan hatott mindez. Arcát mintha félig álarc fődte volna s közel hajolva a leányhoz, fürkésző könyörgés szólt vonásaiból.

Istentisztelet után kikerülte az előkelő hölgyeket s megint csak visszalopózott, egy-két méternyi távolságra, Laetitia helyéhez. Kezét ismét karjába erőszakolta, hogy elkísérje a park templomi sétányán s folyvást a leányra hajolva, gyorsan beszélt, élénk kíváncsiságot mutatva Laetitia nyugodt feleletei iránt, a megfeszített figyelem tompa szórakozottságba áthaló rohamaival. A leány a lehető legrövidebb feleleteket adta, félvén, hogy nem értette jól Willoughbyt.

Egyszer ő is kérdezett: „Miss Durham jól van, nemde?“

S az ifju felelt: „Durham?“ — és hozzátette: — „Nincs szerencsém Miss Durhamhoz!“

A leány valahogy úgy érezte, hogy Willoughby a tegnapi lovagláson alighanem szerencsétlenül járt, talán fejére esett...

Meg is kérdezte volna, nem történt-e vele ilyesmi, azonban jól tudta, hogy Willoughby talpig angol gentleman, aki rossz néven venné, ha valaki azt hinné, hogy neki bármely baleset ártalmára lehetne.

Másnap hősünk meglátogatta Laetitiát, hogy

sétára hívja. Bizonygatta, hogy a leány ezt megígérte neki s az apára is hivatkozott, aki ugyan nem tanuskodhatott egy oly ígélet mellett, melyet nem hallott, azonban, hogy a séta megeshessék, kérte gyermekét, hagyná őt egyedül. Laetitia tehát mégegyszer ott járt a parkban Sir Willoughbyval, hallgatva a régi napokról ömlengő kitöréseit. A leány egyetlen helybenhagyó szava is kielégítette. „Most már ismét én vagyok én!” — ezt ismételte. — Laetitia a park és kastély szépségeit méltatta, hogy kedvére legyen az ifjunak.

Willoughby egy szót sem szólt Miss Durhamról, a leány pedig félt attól, hogy ő említse újra ezt a nevet.

Mikor elváltak, Willoughby azt ígérte, hogy holnap újra tiszteletét teszi. De nem jött; Laetitia pedig megbocsátott neki, miután értesült a törtétekről.

Szomorú história volt. Az ifju harminc méröldet lovagolt Sir John Durham birtokáig, hogy ott azzal fogadják: Constantia két nappal előbb Londonba utazott, állítólag egyik nagynénje látogatására s épen az imént érkezett tőle pár sor, miszerint feleségül ment Oxford huszárcapitányhoz, egyik fivére bajtársához. A fiatal asszony Willoughby számára is küldött levelet a kastélyba. Még az éjszaka visszalovagolt, nem kimélve paripáját, csak mielőbb otthon lehessen: ennyire kiforgatta sodrából a rettentő csapás. Ez történt szombaton éjszaka. Másnap, vasárnap lévén, találkozott a parkban Laetitiával, elkísérte a templomba, elkísérte a templomból, s a rákövetkező napon, — mielőtt több hétre eltűnt volna, — sétált a leánnyal, az országuti kocsik teljes nyilvánossága előtt.

Nos, Miss Durhamtól tehát szerencsésen meg-

menekült, ha nem is készakarva. Mint becsületes férfi, nem kezdhetette a dolgot, de a leányt a féltékenység vad rohama könnyen sodorhatta erre a lépésre; — s Willoughby megmutatta a világnak, mily kevéssé szenved a dolog miatt. Miss Durham, — terjedt el a hír, — az anya választása volt, a fiu szive ellenére s Lady Patterne végre is engedett. Minélfogva többé nem lehetett akadály Sir Willoughby és Miss Dale között. Kedvesnek és romantikusnak tünt ez a megoldás, mely most már a legtöbb ember szemében kedvező szinbe vonta a grófság szemefényét, míg ha a hozománytalan és rangtalan leányt választotta volna előbb, a dolog nem ment volna ily simán: előbb szükség volt arra, hogy Miss Durham viselkedése megbotránkozást keltsen s az emberek mélyen érezzék, hogy ily kiváló gentleman semmiképen sem válhatik szánandó alakká. Constantiát „örültké“-nek kezdték nevezni. Laetitiában uj és dus kiválóságokat fedeztek föl s az egyik legfőbb követelmény, mely a Patterne-házzal kapcsolatban szóba jött, — azaz egy oly Lady Willoughby, aki kitünő háziasszony legyen s a holt kastély megelevenítője, — biztosítottnak látszott Laetitia szelid élénkségével és rendkívüli okosságával: Lady Patterne határozott kívánságára gyakori látogatója lett a kastélynak s ilyenkor sokszor jelent meg Willoughby is, laboratóriuma berendezését ellenőrizve, bár ekkor még nem volt teljesen otthon a grófságban s nem is igen várhatták, hogy végkép ideköltözik. Buzgón merült el a tudományos munkába s alig is beszélt egyébről. A Tudomány, — mondta, — az egyetlen valami napjainkban, melybe áhitattal mélyedhet el az ember. De ez a futó megjegyzés aligha fordulhatott Laetitia ellen, akivel szemben annak az udvarias és csendes udvarlónak mutatkozott, amilyenek a gonosz

hálókból kiszabadult s első és legerősebb vonzalmaikhoz visszatérő férfiak szoktak lenni.

Néhány hónapi otthoni udvarolgatás következett, mely után, a helyzet által előirt illendőségi határidő lejárván, Sir Willoughby Patterne elhagyta szülőhónát, hogy földkörüli utra induljon.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

IV. FEJEZET.

Laetitia Dale.

Ez újabb meglepetés volt a grófságra nézve.

Ne kereskedjünk a türelmesen koplaló női lelkek érzelmei után: valószínűleg kell lenni valami külön erőforrásuknak, hiszen láthatjuk, hogy élnek; nyilván nincs is szükségük holmi nagy tápszerkészletre s bizvást sorozhatjuk őket ama teremtmények közé, melyekben holmi animális, pisla parázs ég, meleggel látva el bensőjüket. Nem igen lehet erős vitalitásuk az ily kevésbé lázadó lényeknek. Csak csöndes szájalom kíséri, némi gunnyal határosan, az oly lelkeket, akiknek alkalmuk volna viharos részvétérzés fölköltésére, de nem élnek az alkalommal. A nyilvánosság szive pár hétig tárva várta Laetitiát s ha zokogva vette volna oda magát, csorduló hálával üdvözölték volna a vidéki drámáért. Párt alakult volna ellene, hideg tábor, mely megróttá volna, amiért a szerény ismeretlenség homályából a Patternekastély urnői rangjára tört, de párt támadt volna Sir Willoughby ellen is, abból a két-három forradalmár-lélekből toborzódva, akik megunták az igát s amilyenek mindig akadnak Angliában, ha valami kavarodás készül, meg akárhány született résztvevő szivből, akik mindig könnyel fogadják a könnyhullatást s akadt volna elég szamaritánus is, aki buzgón siet a bajba jutott emberiség támo-

gatására. Az alkalom azonban drámai kihasználás nélkül mult el. Laetitia, mint eddig is szokta, szeliden ájtatos arccal jelent meg a templomban, elfogadta a kastélyba szóló meghívásokat, ott volt Willoughby családi leveleinek fölolvadásánál is, száraz gyümölcshéjként nyelve le őket, melyekből hiányzott az ő nevének édes megemlítése: a részvétet követelő hang egyszer sem tört elő a fiatal hölgyből.

Igy aztán a nyilvánosság szive csakhamar újra bezárult előtte. Az ügy újabb beállításában már ugy szerepelt, mint akinek nagyon is szerény képességei nem birták volna el a Lady Willoughby of Patterne rangot; nem lett volna megfelelő ur-nője a háznak; Willoughby bizonytalán belátta, hogy a leány nem lehet méltó párja s világszerte utjával akarta legyőzni kényelmetlen első vonzalma utó-rezgéseit, melyek különben, leveleiből következtetve, immár nem háborgatták tulságosan. Oh azok a páratlan levelek! Lady Busshe és Mrs. Mountstuart Jenkinson olvadoztak az olvasás gyönyörétől. Sir Willoughby szigetországunk parádés mintalordjaként tündökölt elő ezekből a levelekből, melyeket az Egyesült Államok főbb városaiból küldött haza. Pár vonással hadd vázolja „demokratikus öcséink“-et, írta. Milyen rokonság! Valamennyien tengerészek lehetnének. Angol mérték alá fogta az új világrészt s pár odavetett szóval tudott képet adni az otthoniakkal való összehasonlítások eredményéről. Avatott módon kezelte az össze nem illő dolgok csoportosításából sarjadó iróniát. A csillagok és sávok birodalmának Egyenlőségét egyetlen fölkiáltással méltatta: „Egyenlőség!“ Olykor kis elmélkedések szövődtek közbe: — „Öcséink fölöttébb mulatságos fickók! A Kerekfejűek utódai közt élek itt. Néha célzás esik a régi, otthoni ellentétekre, de a legbarátibb hangulatban.

Mi is megyünk a magunk útján, meg ők is: és nyilvánvalóan azt hiszik, hogy a Köztársaság észrevehetően megváltoztatja az emberi természetet. Vernon törí is magát, hogy ezt elhigye. Öcséink felső tizezre Páris fenegyerekeit majmolja: a többiek viszont az anyaország radikálisait, amennyire legalább ezt a hazai szektát ismerni szerencsém van.“ — Amiben hasonlítanak hozzánk, abban izetlenek; amiben ellentétesek, abban szörnyetegek. Ép ilyen szörnyü ellentét volt Vernon és Willoughby levelei között is. Alig lehetett volna együtt utazó rokonoknak tartani őket, vagy Vernon Whitfordot született és itthon nevelkedett angolnak. Ugyanazon dolgok leírását mintha a földgömb két ellenlábás részéről küldték volna. Vernonból hiányzott az irónia. Willoughby levélírói teremtőerejéből sem volt benne semmi, mely családját és barátait ily fölkiáltásokra ragadtatta: „Mennyire hasonlít ez hozzá!“ s mely szinte átvarázsolta őket az Atlanti-óceánon, hogy bámulják és tapsolják ölordtságát.

Szinte a szemükkel kísérhették: egy jelző, egy fordulat, egy elhallgatott szó élesen festette, hogy Amerikában, Japánban, Kinában, Ausztráliában, — és az európai szárazföldön is, — mily angolosan tart szemlét Alkotója furcsa teremtményein. Vernon hozzáképest birakajamborságu cimborának tünt föl, aki nem tud megállni a talpán odakinn, akit boldoggá tesz egy bók, hálálkodóvá egy ebéd s gyászosan kérődzik minden látott és hallott dolgon. Dehát az egyik Patterne volt, a másik csak Whitford! Az egyikben génusz lakott, a másik, tudós létére is famulusként botorkált utána. Az egyik angol gentleman volt, bárhová ment; a másik valami új izé, amit nem is lehet pontosan meghatározni s amely csak mostanában tünt föl Angliában is, hogy előreláthatólag se magának, se a hazának ne válják különösebb diszére.

Pompásan írta le Willoughby, hogyan táncolt Amerikában Vernon. „Adieu öcsémuraméknak!“ — jelezte utóbb, Japán felé utazva. — „Valószínűleg élénk föltünést kelthettem báltermeikben, valamint mikor megmutattam nekik, hogyan üli meg egy angol a lovat: bele kell törődnöm, ha nem lettem tulságosan népszerű közöttük. Sohse tudtam elénekelni nemzeti himnuszukat, — ha ugyan egy ilyen államhabarcsot nemzetnek nevezhetünk, — s be kell vallanom, hogy azt is igen fagyos udvariassággal hallgattam, ha ők énekelték. Nagy nép, — kétségtelenül. Adieu nekik! A derék Vernont valósággal le kellett tépnem róluk. Komolyan letelepedési terveken kotlott, s legalább levelezési viszonyt akar föntartani velük“. Egészen véve, vendéglátóinak egy-két „szemtelen röffentését“ leszámítva, melyeket leveleiben idézett is, Willoughby kedélyesen írta meg a kirándulást. Az elnök, tudatosan vagy öntudatlanul, udvariatlan volt, dehát ismerjük a származását! Eme megjegyzések után, melyek úgy hatottak, mint egy oly királyi oroszlának békés farkcsapásai, aki tudja, hogy gazdája, Britannia, a Tengerek ura, elvárja tőle ezt a szelid csóválásu *terga caudá*-s visszavonulást, Sir Willoughby Patterne elhagyta a számára idegen világrészt s utóbb is, ha Amerika került szóba, megfontoltan és tisztelettel, hogy úgy mondjuk: behuzott farokkal beszélt. Utazásai hasznára váltak. Tény, hogy vannak öcséink, akik nagyra nőttek s akikkel jó lesz békeességes viszonyban élni, mert különben kellemetlenekké válhatnak. Isten őrizzen meg mindnyájunkat a rokoni összeütközésektől!

Három évi távollét után Willoughby hazatért szerette Angliájába. Egy szép áprilisi reggel, a hónap utolsó napján, amint kocsija a park kerítése mellett suhant, a véletlen szerencse Laetitiával

találkoztatta össze először minden barátai közül. A leány a réteket barangolta egy csomó iskolásgyerekekkel, akikkel vadvirágokat szedett a holnap májuselsejére. Willoughby földre pattant s megragadta Laetitia kezét. „Laetitia Dale!” — mondta s szava elfulladt. „A maga neve édes angol muzsika! Jól van?” A kérdés izgalma megengedte, hogy mélyen olvasson a leány szeméből. Azt a férfit találta bennük, akit keresett, szenvedélyes kézszorítása neki szólt, aztán továbbengedte Laetitiát, mondván: „Kérve sem készülhetett volna számomra kedvesebb itthoni fogadtatás, mint maga ezekkel a virágszedő gyerekekkel. Én nem hiszek a véletlenben. Így volt elrendelve, hogy nekünk találkoznunk kell. Nem gondolja?”

Laetitia rebegett valamit, aléltan az örömtől.

Willoughby megkérte, osszon szét egy aranyat a kicsinyek közt, egyiknek-másiknak a nevét is tudakolta, ismételve: „Mary, Susan, Charlotte, — csak a keresztneveket kérem! Jól van, szivecskéim, holnap majd hozzátok el koszoruitokat a kastélyba; de vigyázzatok, jókor reggel! Holnap senki se lustálkodjék! Lesültem egy kicsit, Laetitia, — nem?” — Mosollyal mentegette a külföldi nap tüzét s hevesen suttozta: „Az angol táj zöldje páratlan. Csudás! Aki itthagya Angliát, csak égettesse le a bőrét, ha szereti. Maguk nem tudják ugy: mi az, mint én, aki belekóstoltam a száműzetésbe, — hány éve is már? Hány éve?”

— Három, — mondta Laetitia.

— Harminc! — felelte. — Ugy érzem, ennyi! Én legalább borzasztóan megöregedtem. Persze, ha magát nézem, három évre se becsülhetem. Maga nem változott. Teljességgel nem. Ugye, jól gondolom? Mielőbb látni akarom újra. Sok mindenről, sok mindent kell mesélnem magának. Mihelyt lehet, meglátogatom az édesapját. Külön

beszélni valóm van vele. Én... — oh milyen boldog vagyok, Laetitia! De nem szabad elfelednem, hogy anyám is van! Viszontlátásra! pár óra múlva! — mielőbb!

Ujra megszorította a leány kezét. Aztán eltűnt.

Laetitia hazaküldte a gyermekeket. Nehezére esett most kankalinokat tépni, — poros foglalkozás! Szinte fáj neki, hogy csillaga újra földre szállt, annyira fölizgatta Willoughby megjelenése. De az ifju lelkes patriotizmusa úgy hatott, mint mikor friss tavaszi zápor zudul a keménypáncélu földre s olvataggá teszi a levegőt, új színeket csíhol, életet pezsdít, — s a leány eltűnése értetlenül szállt újra Constantia Durham furcsa tette felé. Laetitia így engedte át magát újra jellemző gyöngeségének. Szinte megróttta magában azt a nőt, aki ennek a drága varázslónak, ennek az égő szavu száműzöttnek, az arisztokratikusan nap-sütötte arc s mélyen kutató tekintet emberének, okot adhatott a bubánatra. Szemei mily mélyen tudnak olvasni! A türelmes éhezőben a lakoma képe ébredt. S vele együtt újra fölsajgott az éhség, föltündökölt a remény, a türelem pedig elillant. Szívesen lemondott volna a reményről, csak-hogy továbbra is tűrő maradjon; dehát nem lehet örökké Tél! — zugta a vitatkozó vér, s nekünk tőlünk telhetően mentséget kell számára találnunk, hiszen a szívében fölszűföldött melegség bizvást hitethette el vele, hogy Willoughby a váltakozó évszakok rendjében most már a hosszú Tél tovatűntét hirdetni jött vissza. Külön beszélni valója van atyjával, — mondta. Mit jelenthet ez? Mi mást, mint...! De nem merte szóba önteni, se tovább latolgatni.

Legközelebbi találkozásukon „Miss Dale“-nek szólították.

Egy héttel utóbb Willoughby beszélgetésre zárkózott be Laetitia atyjával.

Ennek a fontos napnak estéjén Mr. Dale áradozva dicsérte Sir Willoughby földesuri jóságát. A villaház bérletét a régi föltételek mellett hozszabbitotta meg, — mesélte az öreg. Ugy látszott, hogy beszélgetésük mindvégig a birtokos és bérlő tárgyalása volt, leszámítva, hogy Sir Willoughby gratulált Dale-nek nagyszerü leányához. És Laetitia a megelégedettség hangján mondta: „Tehát nem kell kiköltöznünk a villából?” — miközben szive az ujszülött reménynek nyugodtan csavarta ki a nyakát. S éjszaka ez a sor került naplójába: „Ma örült voltam. — Holnap?”

Holnap és a következő napokon gondolatjelek következtek szavak helyett.

A türelem búsan költözködött vissza. Táplálékra szükségünk van s Laetitia, nem lévén egyebe, ismét a türelemből élt, noha szárazabbnak érezte, mint valaha. Csillapító, de soványacska koszt. A halottak türelmesek s valahogy hozzájuk válunk hasonlatossá, ha megszakitás nélkül és tulhosszú ideig élünk ilyen diétán. Beesett arcának hervadt rózsalevele saját magát vádolta, igazat adva a bálványnak, aki nem tekint le ily szánalmas teremtésre. Látta néha Willoughby-t a kastélyban. A bálvány nem vett tudomást a változásról. Rendkívül nyájas és udvarias volt. Nem egyszer kapta rajta a leány, hogy az édes szemek rajta pihennek, de aztán gyorsan fordultak el, az anya felé; — és Laetitia még a tünődés elől is elzárkózott, mivel ez is vétek lehet, a remény pedig bűnös, hazajáró lélek. Talán Willoughby anyja nem sziveli őt? Ezt a kérdést nem kerülhette el. A földkörüli ut az anya kívánságára történt; becsvágyó nő volt és törékeny egészségü, aki bizonyára szívesen vette volna, ha fia vele él

Patterne-ben, s mégis beleegyezni látszott, hogy Willoughby bölcsen Londonban maradjon.

Egy napon Sir Willoughby azon a nyugodt hangon, melyet szeretett fölvenni, közölte vele, hogy most már egészen vidéki gentleman lett belőle: otthagya Londont, megutálta, mint oly helyet, ahol az egyéniség eltemetődik. Birtokán telepszik le s jószágigazgatóul unokafivérét, Vernon Whitfordot veszi maga mellé, — mondta. Igen mulatságos leírást adott arról, hogy unokafivére mint próbál irodalomból megélni, így szaporitgatva szükös jövedelmét odáig, hogy évenként két hónapot tölthessen el az Alpeseekben. A nagy utazás előtt Willoughby mindig gunyolódva beszélt Vernon véleményeiről s azt is elég sokan tudták, hogy Vernon bizonyos hallatlan cselekedettel annakidején megsértette volt családja büszkeségét. Hazaérkezésük óta azonban Willoughby elismerte Vernon képességeit s szinte semmibe sem tudott nélküle belefogni.

Az új helyzet jó sétapartneret biztosított Laetitiának. Willoughby savanyu mulatságnak találta a gyalogjárást s ebből a kijelentésből az csengett ki, hogy lóháton viszont bármily hatalmas kirándulásokra is hajlandó. A leánynak azonban nem volt lova s így, míg Willoughby vadászatra ügetett, Laetitia és Vernon gyalogsétákat rendeztek. Ebből a szomszédság holmi következtetéseket vont le, mire Eleanor és Isabel Patterne gyakori kocsikázásokra hívták meg Laetitiát s Sir Willoughby ilyenkor mellettük lovagolva volt látható.

Igazi, napfényes örömet jelentett Laetitiára nézve a kis Crossjay Patterne hozzájuk költözése. A tengerészhadnagy — azóta kapitány — fiacskája volt ez, tizenkétéves fickó, tizenkét más fickó egyesített pajkosságával. Vernon egyezett meg Laetitia atyjával a fiu szállására és ellátására nézve.

Vernon az affajta emberek közé tartozott, akik nem okos dolgokra, nem birtokuk tatarozási számláira fordítják a pénzüket, hanem esztelenül költenek mindenfélére. Patterne kapitány népes családjáról hallván, azt a tervet vetette föl, hogy a legidősebb fiut maga mellé veszi a kastélyba és tanítgatja. Willoughby azonban nem akarta, hogy ilyen apa fia kerüljön a házba s előre megjósolta, milyen lesz a gyerek: vörös haju, pörsenéses bőru, kiállhatatlan modoru. Így hát, a Mr. Dale-lel történt megállapodás után, Vernon maga ment el Devonportba, ahonnan egy rózsás arcú, kerektagu csemetével tért vissza, aki mohón esett a husételeknek és a puddingoknak s közben imádandó egyszerűséggel vallotta be, hogy eddig még sohasem ehetett kedvére való adagokat. Kitünő tréning képesítette a dusan rakott asztallal való megbirkózásra. Eleinte, az egymást követő fogások során, a kis Crossjay szinte kétségbeesve üldögélt, a kifogyhatatlan tálakra meredve. Utóbb aztán elmesélte vendéglátóinak, hogy otthon két idősebb nővére, meg három fiatalabb fiu- és leánytestvére van: „És mind éhesek!” — mondotta.

Ez a részvéte fölöttébb kómikusan hatott. Jó egy hónap is eltelt, míg sajnálkozó sóhaj nélkül tudta nézni, hogy a puddingot elviszik az asztalról s ő nem bánhat el az egésszel, mint a devonporti család képviselője. A kis fickó csinyjei, a vidéki élet örömeiben való tobzódása, sárral befent vad-sága, reggeltől estig mulattatták Laetitiát. Ha el-kaphatta, reggelenként tanítgatta a fiut, Vernon pedig délután, mikor a többiek vadászata szabad-időt engedett. A kis Crossjay fölélenkitett volna bármely házi környezetet. Nem csak hanyag volt, de egyenesen szembe is szegült a könyvek útján történő oktatásnak, mondván: „De ha nem akarom!” — s hangsúlyában volt valami meggondolásra

indító. A természet ősisége élt benne. Leckeórák közeledtével mindig valósággal a földből kellett kitépni, a talaj mélyéből ráncigálni föl, mint valami gyökeret, hogy kemény kis kerek fejét a zsarnoki robotra szorítsák. De a madarak szokásait, tojáslerakó helyeiket, nyulak elfogását, haloduk kicsiklandozását, a környékbeli, harcos kedvű fiukkal szövetkező vadászjátékokat, meg azt, hogy miképen kell a szakácsnétól egy egész esős napra szóló elcsatangolás előtt némi utravalót kihizelegni, — jól kitanulta, a természet iskolájában. Tengerészetünk iránti szenvedélye jó eszköz volt arra, hogy figyelmét mégis ráerőszakolják a tanulnivalókra, miután lassanként megértette, hogy csak ezen a sivatagon át visz az ut a tengerészcadetti ranghoz. Tüzelve kérkedett hősi atyjával s egyszer, mikor véletlenül úgy mentek el a kastély közelében Vernonnal és Laetitiával, hogy a beszélgetés épen atyjára fordult, egy kérdéssel állt elő, mely nyomta a szivét s melyet a következőképen foglalt szavakba: „Az én apám hadsereget is tudna vezetni!“ — s némi szünet után: „Kérem, Mr. Whitford, ha Sir Willoughby olyan kedves hozzám és ezüstkoronákat is ajándékoz, miért nem akart beszélni a papával, mikor pedig a papa tiz mérföldet gyalogolt az esőben, hogy láthassa őt és tiz mérföldet gyalogolt vissza, és a korcsmában kellett éjszakáznia?“

Az egyetlen adható válasz az volt, hogy Sir Willoughby talán nem volt otthon. „Óh, a papa látta Sir Willoughbyt és ő mégis azt mondta, hogy nincs otthon,“ — felelt a fiu s kísérői fülében furcsán csengett a szava, mikor pontosan az ő mentegetőző hanglejtésükkel ismételte a „nem volt otthon“-t, noha minden gunyos célzatosság nélkül. Vernon elbeszélte Laetitiának, hogy a fiu mindazáltal még sohasem kért magyarázatot Sir Willoughbytól.

Ellentétben a közmondásbeli lóval, a kis Crossjayt könnyebb volt rávenni arra, hogy igyék a tudás vizéből, mint belehajtani a vízbe. Szive nem volt oly makacs, mint a természete s hála a fegyelem és becézés megfelelő keverésének, lassanként szürcsölni kezdett. Egy görbe, iskolakerülő napra következő áprilisi estén füttyszóval jelentkezett a szakácsné ablaka alatt s a kapott vacsorát falatozva, előadta kalandjait. Laetitia szemrehányón fölemelt ujjal lépett be a konyhába. A fiu csókkal ugrott nyakába s tovább fecsegett arról, hogy egy körülbelül tizenöt mérföldnyire eső helyen Sir Willoughbyt látta lovagolni egy hölgy társágában. A lehetetlenség, hogy a fiu ily messze juthatott volna el gyalogosan, Laetitiát kétkedővé tette a hallottak valódiságával szemben, míg Crossjay meg nem magyarázta, hogy utközben egy homokfutón kocsikázó gentleman szedte föl, aki elvitte a farmjára s töméntelen fölfüzött madártojást mutatott neki, meg kitömött madarakat, az összes angol fajokat: halászsast, seregélyt, fekete harkályt, toronyi fecskét, aminek a feje csupa száj s piszkosszinü, feketepettyes szárnyai vannak, mint az éjjeli lepkéknek; — a fiu minden részletre kitért. Mégis, a majorban kapott uzsonna, meg a gentleman költségén történt visszavasutazás leírásának ellenére is, Laetitia kitaláltnak vélte a mesét, míg Crossjay arra a pontra nem tért át, hogyan állt meg a vasúthoz vezető uton, levett kalappal, Sir Willoughby üdvözlésére, aki viszont ügyet sem vetve rá, lovagolt tovább, míg a fiatal hölgy visszafordult s bólintott. Ezen a képen rajta volt az igazság színe.

Különös napfogyatkozás az, mikor eszményképünk ragyogását az igazság színe árnyékozta be. Nem a nap a hibás ilyenkor, hanem az igazság. A valóság a bünös: ő rabol meg a tévhit

kincsétől. S ekkor kezdjük el a készakart tévhit gyakorlását, aminek szükséges kísérete a valóság-tól való megundorodásunk: s ez jobban kimeríti a szívet, mint a kitartóan türelmes éhezés.

Célzások ejtődtek el a szomszédság körében; sövények csicseregtek, a fák csucsai sugták-bugták egymásnak a pletykát. Mrs. Mountstuart Jenkinson egyszeriben újra hangos lett: „Patterne-be végre is urnőnek kell beköltöznie, ugye? Hiszen sohasem volt kétséges, hogy Willoughby meg fog nősülni, — meg kell nősülnie! — s addig, míg külföldi nőt nem vesz feleségül, nincs is okunk panaszra. Az új választottal Cherritonban találkozott. Egy pillantás alatt egymásba habarodtak. Az apa, ugy hallom, tudósféle; pénz van; birtok nincs. Házuk sincs, ha jól értesültem. Idejük javát a kontinensen töltik. Most egy évre Upton-Parkban tartózkodnak. Igazi, családalapításra való, urnő-lány, csak akarja a dolgot! Tizenyolc év, tökéletes jómodor, szépségét kérdezni se kell. Sir Willoughby tudja, ki illik hozzá. Meg fogjuk rá tanítani az új asszonyt, hogyan javítsa meg a férjét. — Ne hallgassanak Lady Busshera! Willoughby még nagyon fiatal volt a huszonhárom-huszonnégy évével. Fiatal embert nem lehet lekötni, mindig kisiklik. A nagyon fiatal férj olyan, mintha a falurosszára biznák a község békéjét: ha vállalja is, belepusztul a csend! Harmincegy vagy harminckét évvel ellenben már megérik a parancsolásra, mivel engedni is képes. És Sir Willoughby pompás férfi, akinek csak asszonyra van szüksége, aki kiegészítse. Az olyan ember, mint ő, csak rosszul járna, ha nőtlenül futkosna tovább is a világban. Határozottan! Mihamarább nevetségessé is válnék a helyzet! Willoughby nem viselte magát rosszabbul a többi férfinál, sőt tán szebben, — neki mindenestre

végtelenül könnyebben bocsáthatunk meg; most azonban végre köztünk van s már épen ideje volt. Majd megnézem és tanulmányozom a kisasszonyt, alaposan, rám bízhatják; azonban azt hiszem, eleve megnyugodhatunk a fiu választásában.“

A mind sűrűbben szálló híreket megerősítette Dr. Middleton nagytiszteletű urnak és leányának futó látogatása a kastélyban, mely alkalommal csupán a Patterne-család tagjai voltak jelen. A kis Crossjay is beszélt pár szót Miss Middletonnal s az új ismerőssel eltelve szaladt haza a kerti házba: a kisasszony szereti a haditengerészetet és vidám arcocskája van. Mosolyában igazán bájos humor ragyog, — mesélte Vernon. Leírták Laetitia előtt karcsu, elegáns, hajlékony alakját s azt mondták róla, hogy lobogóként lengeti ifjúságát. „Bájos humoru“ mosolyával csak győzedelmeskedhetett.

Vernon inkább az atyáról beszélt, a nagyhirű tudósról, aki amellettt szerencsére anyagilag is teljesen független. Miss Middletonról később, ismerettségük mélyültével, egyre költőibb módon emlékezett meg, vagy legalább oly képet adott róla, amelyet verskedvelő fülek szeretnek: „A hegyek Echóját juttatja az ember eszébe. És Dr. Middleton egyike Anglia leghatalmasabb koponyáinak“.

— Mi a kisasszony keresztneve? — kérdezte Laetitia.

Vernonnak úgy rémlett, hogy Claranak hívják.

Laetitia este, ágyában, végigtünődve az elmúlt napon, maga elé képzelte a hegyi Echót, a gyors és szilaj tündért, akit Claranak hívnak s aki egy tágas, nagy félkörön suhan tova a birodalmában fölcsengő hangok után; édesebb, mint szép, de magasan az átlag szalónszépségek fölött, mint az ég kékje; s ha mindemellettt még elegáns is és

szeretetreméltóan mosolyog, melyik férfi álhatna ellen neki? Aki a hegyi Echo gondolatát ébresztheti föl valakiben, bizonyára fölöttébb átszellemlt is. Az apa imádja a leányát, mondta Vernon. De ki is ne imádná? S csak ujjabb kegyetlen érzés volt, tudni, hogy a közelben valami költői báj vonzása él, vagyis olyasmi, ami mintha a Laetitia legsajátabb, szerény kincsét rabolta volna meg, bármily homályos kis kincs volt is az. De az olyan férfi, mint Sir Willoughby, méltán tarthat igényt költői hozományra is, hiszen a maga nemében ő is birtokosa minden férfiúi tökélynek; — s az a gondolat, hogy Miss Middleton valami olyannal nyerte meg szerelmesét, ami neki is veleszületett tulajdona, ha bármily homályos mértékben is, Laetitiában a rokonság halvány érzését keltette föl a választott leány irányában. „Ami bennem van, azt látja ő rajta!“ Ez a gondolat úgy fonta körül büszkeségét, mint a koszoru a sirkövet. Bátorította képzeletét, hogy Claraval foglalkozzék s elszántan ékesítette föl vetélytársnőjét romantikus bájakkal, bár fájt a művelet: az aszketikus rajongó átéli az égi osztályrészt, — csudás keserűség csudás gyönyöreit, — bár szőr-csuhában és ostorcsapások alatt, — így állt Laetitia boldogsága a Clara fölmagasztalásából. A szerencsés riválison keresztül, annak a teljes méltánylásán át, hogy Sir Willoughby választása csak oly nőre eshetett, mint Clara, — Laetitia uj bilincsekkel fűződött szerelmeséhez.

Szenvedélyes hűségében veszélyes volt ez a rajongó vonás, mely a remeteség ölen elferdíti az agyat, de abban a világban, ahol bálványa él, — ha ez a bálvány közeledik hozzá, — tűzpróbákat rendez s a kiégett sziv hamvából az értelem gyogyultan támadhat elő. Laetitia gyakran fordult meg a kastélyban, segédkezni Lady Patterne ápo-

lásában. Sir Willoughby pedig kedves, de jelentéktelen barátnőként bánt vele, aki előtt szükségtelen szót ejteni az Upton-parki lovaglások okáról.

Willoughby azonban, nyerési esélyeit latolgatva, aggódni kezdett amiatt, amit elveszítendő volt. Laetitia részét tette ifjusága ragyogásának, a leány áhítata kísérte mátkásan ezt az ifjúságot, s Willoughby azok közé tartozott, akik ép úgy együtt élnek multjukkal, mint jelenükkel. Mindazáltal, noha Laetitia oly buzgón ápolta anyját, hősünk hűtlenségfélét is érzett a leányon és aligha alaptalanul: Laetitia ujabban kevésbé volt sápadt, tekintete nem fordult vádlón szerelmese felé: régi együtt élt napjaik titkát époly kevéssé látszott fájón rejteni lelkébe, mint ahogy nem is kérkedett velük. Talán úgy hantolta el őket, ahogy csak a nők tudnak temetni, akiknek a szive csöndes sirgödör, ha mi és a világ nem zavarjuk őket: örök kripták, melyekben bomladozva hever emlékünk, kísérteties hullaként. Vagy ha nem haltunk is meg számukra s ha nem is gondolnak iszonytal reánk, mégis csak kihülten fekszünk ott, valamelyik zugban. Talán be is vagyunk balzsamozva, de sirunkat már nem látogatják. S mit ér, ha tudja is a világ, hogy balzsamos halottak vagyunk? A világ szemében annyit érünk csak, mint más rothadó nyomorult, a világ nem lát be a női szivbe, hogy észrevegye a meggyújtott gyertyákat s az imádat néhanapos emlékünnepeit. Vannak nők, — s ne hivatkozzatok most épen az efézusi özvegyre! — akik bebalzsamoznak bennünket s visszavonulva élnek a mécsfény gondozásának, hogy egyszerre aztán, noha még előttük a képünk, egy idegen jöttére elfujják a Veszta-lángokat s széttiporják hamvainkat: termőbbé trágyázni szivük kertjét a szerelem új virágai számára. Sir Willoughby tudta ezt, sokszor játszotta már az idegen szerepét s jól is-

merte az idegen érzelmeit az előddel és a nővel szemben.

Meg-megleste Laetitiát, hogy sajátmagáról és terveiről beszéljen neki: készülődéséről Itáliába. Hogy irigylésreméltó ötlet? Igen, de Angliában éljük a magasabb erkölcsű életet. Itália az érzéki szépségek kérkedő hona, miénk a lelki szépség. „Én jól ismerem Itáliát: gyakran vágytam arra, hogy a maga kalauzolója lehessen ott. Most viszont úgy áll a dolog, hogy olyanokkal megyek, akik épügy értik a járást, mint magam s aligha fognak tulságosan lelkesedni . . . oh, ha maga még az volna, aki volt . . .” Ily bűnös módon csavartazavarta a szót egyik személyről a másikra, egyazon mondatban többször is. Mig csupán sajátmagáról beszélt, a leány leereszkedésnek vette. De aztán Laetitiára tért át, az anyja iránt tanusított csodálatos gondviselő figyelemmel kezdve, majd azzal folytatva, hogy be fog neki mutatni „bizonyos Miss Middleton“-t, mert kíváncsi a véleményére, amely ösztönszerűen formálódik meg egy-egy emberről s tudomása szerint még sohasem volt téves.

— Ha tudnám, hogy tévedhet, Miss Dale, nem biznám annyira önmagamban. Lássá, mily fontos nekem, hogy mi a véleményem magáról: a réginek kell tehát maradnia, különben mi lesz belőlem? Így tért aztán át a barátság méltatására s a férfi és nő közti barátság varázsát emlegette, a „platonizmus“-t, ahogy mondani szokás. „A világ előtt kinevettem ezt, de a szívem mélyén soha. A világ platonikus esetei eléggé nevetségesek is. Engem maga tanított meg arra, hogy az eszményi barátság *igenis* lehetséges, ha két oly valaki találkozik, akik képesek az önzetlen megbecsülésre. Az élet egyébként csupa kötelesség: kötelesség a szülőkkel, kötelesség a hazával szemben. De a

barátság ünnepnap azok számára, akik tudnak barátok lenni. Nő tömérdek van, barát kevés. Én tudom, *milyen* kevés!”

Laetitia visszanyelte föltörő gondolatait. Miért kinozza ez a férfi? — hogy ünnepnapot szerezzen magának? Hiszen ő elviseli, hogy Willoughbyt elvesziti, — hozzá szokott már ehhez, — elviseli a közömbösségét is, de azt nem, hogy így eltorzítsa önmagát: ez kincseket rabol el. Olyan volt, mintha fogadalmat követelnének tőle, mikor Willoughby ezt mondta: „Itália! Hiszen sohasem lesz ott olyan napom, mint az volt, mikor hazaérkeztem Angliába, sehohsem vár rám oly öröm, mint mikor maga üdvözölt! Hű marad ahhoz a perchez? Várhatom, hogy egyszer még ugyanugy találkozunk?”

Sürgette a választ. Laetitia a tőle telhető legjobb feleletet adta. Willoughby nem volt megelégedve, s a leány fülének úgy rémlett, hogy a hang, amellyel megnyugtatót esdenek tőle, szinte nem is férfias: Willoughby asszonyi nyelven beszélt. Laetitiának ezt kellett mondania: „Attól félek, nem tehetek határozott ígéretet“, — hogy Willoughby visszanyerje talpraesettségét, ami, mivel nem volt ostoba ember, a következő mondatban sikerült is: „Ha megigérné, bizonytal akkor is megtartaná, ha mindjárt meg is kellene fagynia őrhelyén. Így hát jobb, ha hagyjuk a dolgokat a maguk útján, intézkedjék a sors. Az akarat a földolog. Maga tudja, mennyire gyűlölök minden változást. És ugye, bérlőmnek legalább megmarad s bárhol legyenek is, a maguk lámpájának a fényét ott látom az én parkom végén?”

— Sem én, sem atyám, nem szivesen hagynók el a Repkény-villát, — mondta Laetitia.

— Ez is valami, — mormogta Willoughby. — És ugye, idejében megtárgyalják velem a dolgot s csak az én beleegyezésemmel költöznek el?

— Ezt csaknem biztosra ígérhetem, — mondta a leány.

— Szeretik ezt a helyet?

— Igen; én vagyok a legboldogabb kertiházlakó.

— Azt hiszem, Miss Dale, én is akkor lennék igazán boldog, ha egy kis kerti kunyhóban lakhatnám.

— A kastély mindig kunyhóról álmodik. De lenni az, ami, s nem kívánni más sorsot, — nyugodt, álomtalan alvást csak ez ad.

— De mikor maga oly szinekkel festi a kunyhót, hogy az ember kísértésbe jön: elmenekülni a kevély házak s a nagyuri gondok elől!

— Csak annál gyorsabban menekülne vissza hozzájuk, Sir Willoughby!

— Talán jól ismer, — mondta a férfi, meghajolva s elégedetten készülve továbbmenni. Egyszerre megállt: „De én nem vagyok becsvágyó!“

— Talán csak tulságos büszkeségből nem, Sir Willoughby.

— Most a szívem közepéig látott!

És borongós kedvvel távozott. Clara Middleton nem tanulmányozta őt és nem ismeri úgy, mint Laetitia Dale.

Laetitia azzal az érzéssel maradt egyedül, hogy Willoughby „macskát és egeret“ kegyeskedett vele játszani. Dehogya is „látott a szive közepéig“, hiszen akkor ámulva kellett volna észrevennie, mennyire őszinte volt most szerelmese.

Mikor a legközelebbi alkalommal ismét Lady Patterne ágya mellett ült, a betekintésnek újabb lehetősége kínálkozott, mellyel Willoughby mélyére hatolhatott volna, ha érzéseit el tudta volna fojtani. Az öreg lady érzelmesen bizalmassá vált, mikor egyetlen témájáról, a fiáról beszélt. „Most megint egy hóditó pompáju lány van itt, drágám;

pénzes, egészséges és szép; — a fiam is az; — az egyesítés szerencsésnek látszik. Remélem és imáimban kérem, hogy így is legyen. De az ember, ha a szemei már gyöngülnek, jobban szemléli a világ képét, mert csak a fontos vonalakat látja, — s én bizony gyakran kérdelem magamtól, hogy vajjon nem csupán ez a mindkét oldalon jelenlévő pénz, egészség és szépség okozta-e a kölcsönös vonzódást? Ilyesmivel már próbálkoztunk s az a Durham-lány becsületes volt, akárki akármit mondjon is. Én a fiam számára megértő, gondolkodó társat szerettem volna, egy eszes nőt, másfajta gazdagságot és szépségűt. A Durham-lány becsületes volt: idejében odább állt és könnyen történhetett volna ennél rosszabb dolog is. Most pedig megint újra ez az eset vár ránk, egy ugyanolyan fajta nő, aki azonban lehet kevésbé becsületes is. És én már nem fogom láthatni a végső kibonyolódást. Igérje meg nekem, hogy mindig jó lesz a fiamhoz, hogy barátja lesz, Egériája, mint ahogy ő szokta mondani. Legyen hozzá olyan, mint akkor volt, mikor az a másik lány megtörte a szívét s mikor senkinek, még az anyjának sem volt szabad látnia, hogy ő szenved. Vigasztalja az ő nagy érzékenységét. Willoughby olyan nagyon bizik magában. S ha ez a bizalom is szétomlónék, — borzadok! Maga az ő számára, így mondta a fiam, és gyakran mondta, az állhatatos nő példányképe . . .“

Laetitia nem is hallotta már a többit. Napokon át ismételte: „Az állhatatos nő példányképe!“ Most, mikor Willoughby másodizben készült elhagyni, ennek az állhatatosságnak a dicsérete ugyan hatott rá, mintha az imádott arcon egy kinosan nevetséges, pityergő vonást pillantott volna meg.

V. FEJEZET.

Clara Middleton.

Sir Willoughby és Miss Middleton nagy találkozására Cherriton Grangeben történt meg, egy vidéki nemes ur birtokán, ahol a tizennyolc éves ifjú hölgy először tűnt föl a horizonton. Pénz, egészség és szépség ragyogta be, az a hármass csillagfény, mely minden férfit asztronómussá varázsol. Willoughby rátekinthetett s várta, hogy a leány tekintete viszont rajta csüggjön. De az első pillantás meggyőzte arról, hogy ugyancsak igyekeznie kell, ha meg akarja nyerni ezt a csere tekintetet. Egy volt a sok közül: máris többen voltak előnyben, és valamennyi mozgékonyabb nála. Tanácsot kellett tartania önmagával: miként adja legmegfelelőbb módon a leány értésére, hogy ő Willoughby Patterne, még mielőtt a Clara keztyűit nem éri tulsok érintés, amiktől visszariad az ő kényessége, — mert itt is, ott is, köröskörül, máris sok versenytárs felé hajolt ez a keztyüs kéz, kellemetlen himek felé, akiknek ujja hegye foltot hagy. Nagyon is adakozó kegyességével öcsillagfényessége nem tetszett Willoughbynak. A hatás, mindazáltal, abban nyilvánult, hogy sürgősen, teljes erővel vetette magát a vadászat hevébe, miközben egyelőre nem érzett egyebet a nő iránt, mint azt, hogy most valamely nagyszerű versenydíj megnyeréséről van szó s hogy Willoughby Patterne

egyelőre csak egy a tucatból az ifju hölgy szemében.

Mélyebb ismerője lévén a Tudománynak riválisainál, megbecsülte a Természetnek azt a bókját, mely abban nyilvánul, ha egy szép nő minket választ ki. Manapság már tudományos alapon tudjuk, hogy a létért való egyetemes harcban a siker mindig a legkitünőbbnek jut. Ragyogóbb páva-farok, csinosabb bóbita, újabb hangu trilla, hatalmasabb lépés, — a nőtény ilyesmit néz ki a versengő seregből s minket választ. A szuperlativusznak delejes vonzása van. A nőcske másfelé is nézegethet, de látni fogjuk, hogy a szuperlativusznak csak intenie kell s a párocska utánunk suhan. Nem tehet róla: ez a természete s ez a természet kezeskedik az eljövendő legnemesebb emberfajról. Ha feléd bókol, ez csak a felsőbbrendű folytatás ígérete. Ilymódon a Tudomány, vagy helyesebben mondva: a tudomány ismerete megkönnyíti az arisztokrácia továbbfejlesztését. Következésképen, a sikeres küzdelem, a nőnek versenytársak tömegéből való kiragadása azt mondja számunkra, hogy mi vagyunk a legkitünőbbek. Sőt mi több, a világ számára is ezt mondja.

Willoughby szellőztetni kezdte szeretetreméltó szuperlativuszait Miss Middleton szemei előtt; neki lába volt! És diadalmas versengőktől származott. Stilusa volt, külön hangneme, művészi szabója, tekintély volt a nagyuri viselkedésben: a vadászat reményteljes lázában üdeség áradt belőle, mely előnyt biztosított számára a tömegben. Mindezek a tulajdonságok, hozzávéve tántoríthatatlan energiáját, mely dijak elnyerésére s megtartására tüzelte, aligha találhattak merev ellenállásra. Nem kimélte a fáradságot, mert a nyereséért tűzbe-vizbe is belenyargalt. Udvarolt a leány atyjának, mert tudta, hogy a férfiak is, de

különösen az apák, a bőségesebb kínálatot, a mélyebb zsebet, a nagyobb birtokot, a tiszteletteljesebb hódolatot részesítik előnyben. A férfiak, a maguk módján persze, csakugy a legkitünőbbet választják ki, mint a nők és segitenek is a diadal kivívásában, mint ahogy Dr. Middleton így is cselekedett, mikor a fontos kérdés döntő pontra jutott a leány számára, alig egy hónappal Willoughby első látogatása után Upton-Parkban. A fiatal hölgy elámult az érte zugó nagy forgószélen s meghajolt előtte, mint egy fiatal fa. Csak időt kért; Willoughby azonban alig várhatott. A lány habozás nélkül vallotta be, hogy egyik kérőjét sem szereti jobban nála, s Willoughby engedett. Helyzetének higgadt megfontolása azonban rávezette, hogy sehogy sem rendes dolog, ha közben, míg ő le van kötve, a leány még szabad lehet. Clara most azzal a kívánsággal állt elő, hogy szeretne világot látni egy kicsit, mielőtt leláncolja magát. Willoughby megriadt s a Szerelem lebüvölő istenét a legmegvesztegetőbb formában kezdte játszani. Azt mondta, hogy szívesen engedelmeskednék a leány akarátának, lemondással várna, ha édesanyja nem ragaszkodnék ahhoz, hogy a jövő Patterneurnőt halála előtt még házában lássa. A fiui kötelesség eme álarca alól ravaszul csillant ki a szerelem, de a sürgősségi ürügy elfogadható volt. Dr. Middleton is így találta, azt vélván, hogy leánya vonzódik a fiatalemberhez. Clara nem is érzett ellenszenvet, azonban élt benne a leányos vágy: egy kis világot látni előbb, — csak egy évig, — mondta. Willoughby hat hónapra alkudta le az évet s belenyugodott ebbe a haladékba, melyért a leány, hálaképen, hajlandó volt addig is menyasszonynak tekinteni magát; s ezt nem egy könnyű sóhajszerű szóval intézték el. Clarától kikönyörögték, hogy ünnepélyes ígérettel lépjen

a fogolyi sorba, — nem nyilvános, de kötelező szertartásossággal. Egészséges volt és szép, s ezeket a tulajdonságokat sok pénz aranyozta: nem mintha Willoughby a pénzre nézett volna párkeresésében, de a gazdagság is hozzájárul a fényhez, mely a világot elkápráztatja; és mindenek fölött ott csaholt a lány nyomában a vetélytársak falkája, epedő torkot tárva a hold felé. Clarának vállalnia kellett a fogolyi sort.

Willoughby nem elégedett meg sóhajszerü igérettel. Eljegyzésük ünnepélyes hűségi fogadalom volt. S miért ne? Miután annyit már mondott, hogy: „A tied vagyok“, nyugodtan mondhatta ezt is: „Egészen a tied, örökre, esküszöm, soha meg sem szegem, szivemben már a feleséged vagyok, egészen, együvé tartozásunk meg van írva oda-fent.“ — Mindezekhez a lány még csöndesen hozzátette: „Ha már épen idáig vagyunk!“, ami némi fagyos, uri megadásként hangzott: erre viszont Willoughby magával vonszolta őt, végig az egész szerelmi katekizmuson s végül oly forró áradozással került ki a dologból, mely sokkal elválaszthatatlanabbul Clarához kötelezte, — sem-hogy a lánynak kételye lehetett volna a fiatal-ember szerelméről. Hát így szeret! — kiáltotta a leány szívének visszhangja, a hit és ámulat egyszerűségével. Alig is gondolt még a szerelemre, míg a tünemény az ő utján is meg nem jelent. Melegséggel még sohasem gondolt rá s ime, most itt volt. Csak úgy álmodozott a szerelemről, mint a nagy-nagy világ egyik távoli csodájáról, mely valami rengetegben él, vad operenciákon túl, elfátylázva, körülbástyázva szép veszedelmekkel, szivdobogtató titok, mely azonban nagyon is távol van, hogy az ő szive dobogását is meggyorsítsa. Főgondolata az volt róla, hogy a szerelem a világ gazdagabbá tételére való.

Igy nyugodott bele Miss Middleton a fajkiválasztás elvébe.

És ekkor zendült meg egy falka legkiválóbb férjének diadalmas és hangos vadászkürtje.

Ő látszott a legkülönbnek, a Tudomány parancsát ő töltötte be. A Patterne-ek főnnmaradása biztosítva volt. „Nekem“, — mondta Willoughby csodálójának, Mrs. Mountstuart Jenkinsonnak, — „nekem mindenekfölött az egészség a főkövetelményem, de nála minden egyéb is egyesül: származás, szépség, nevelés: amit a világ együtt „örököső“-nek hív; ez a leány nemének leg-tökéletesebben kiművelt példánya.“ Finom módon azt is sejtette a ladyvel, hogy Miss Middletont versengő csapat elől vágta el, anélkül, hogy a tolongók csak egy lehellettel is megsérthették volna kényességét. Közben gunyosan célzott modern hölgyeinkre, akik úgy járnak a világot, hogy horgot vetnek ki s közben maguk is horgokba csipkednek, míg végre oly jól ismerik az egyik nemet, mint a másikat s nem kevésbé értik a vásárt, mint a férfiak: hogy így is tiszták maradnak, lehetséges, de az „ártatlan“ szót nem olyan könnyű kimondani s bizonyára nem ilyenek kell elképzelnünk női eszményünket. Miss Middleton más: igazi ideál, frissen szedett reggeli gyümölcs a kosárban, önnön hamvassága kezességével.

Az asszonyok nem védik meg fiatalabb nővéreiket, ha azok oly dolgokat művelnek, melyektől talán ők maguk sem idegenkedtek annak idején, — amilyen egy-egy fátyolfellebbentés, hogy látni lehessen őket, vagy némi bekukucsálás a világba, ahol az ártatlanság olyan gyenge kis védőszerszám, mint a burookban-születettség a hajótörés ellen. E világ asszonyainak eszükbe sem jut tiltakozni az ellen, ha valaki a tökéletes érintetlenség érzékies követelményével áll elő, az ezüstös tisztaságnak

azzal a vágyával, mely uraink szerelmi szenvedélyének keleties eredetétől illatozik. Mrs. Mountstuart szerencsét kívánt Sir Willoughbynek a szép nyugatkeleti áldozaton aratott diadalhoz.

— Szeretném látni őt, — szólt a lady, s Miss Middleton bemutatták neki, hogy kritikát mond-hasson róla.

Clara szája hallgatagon is mosolygó volt. Ajka iveri közepén telten értek össze s fölfelé hajlón, gödröcskébe finomultak át. Szemei vágása is szeliden hajolt fölfelé a két külső sarokig s mint a száj vonala az üde arcot, mintegy villanó fénnel derítette föl a halántékokat, gyöngéd szineződés utját jelölve. Arcvonásai gyermeketeg játszótársai voltak egymásnak s egyikük sem mimelte a merev korrektséget, még az orr sem, mely gyakran szokott emlékeztetni a vidám lányok közt rendet tartó nevelőnő ridegségére; s mégis nemes metszésű orr volt, nem kíváncsian hegyesedő, sem pajzán-ságok felé fitoskodó. Vizben tükröződő nyárfalombok, a szellő csókjára várakozva, ezt az arcot idézhették valamely fogékony érzésű, szerelmes fantázia elé: ezt a simafehér arcot, suhanó pirjával, mely alatt a nyugalom csöndjében is finom remegések hatnak át egymásba. Szemei barnák voltak, gyakran árnyasodva el a szelid pillák szép keretében, de mindig üde éberséggel. Haja, világosabb barna színnel, halántékán átsimulva, a konty felé vetett hullámot s a regék erdei nimfáinak a szemektől a szájig és állig keskenyedő arc-háromszögét idézte, — nyilván összhangban Clara izlésével. Illett neki ez a háromszög. Ez az arc azonban nem hirdetett féktelen vadságot, vagy gyöngeséget, egyenletesen zárt szájának hosszú iver megővta ettől a hatástól a kicsiny kerek állat; szemei csak jókedvű pillanatokban villantak meg, máskor elgondolkodó nyugalommal néztek a világba: és

ilyenkor télibükkfényü haja is elvesztett minden nimfaszerűséget és szeszélyességet s különös módon, puszta vonalrajzzal növelte arcán a mély elmerülés kifejezését. Ha az ölyvre gondolunk, mely kifeszített szárnyon lebeg a kiszemelt préda fölött, képet alkothatunk magunknak arról, hogyan tudott megváltozni ennek a fiatal hölgynek arc-kifejezése, akit Vernon Whitford a hegyi Echohoz hasonlíthatott, míg Mrs. Mountstuart Jenkinson szerint „huncut kis porcellánbaba” volt.

Vernon elképzelése nyilván a Clara gyors és szinte zenei tökéletességü felelőkészségén épülhetett föl. Vernon szivesebben kereste a tudós apa társaságát, mint ezét a husz éven alóli leányét, aki unokafivérének menyasszonya volt, azonban Clara ügyes nyelve és hangjának bája úgy hatott megértő figyelmére, mint üde, természetes, kristályos szellemesség, ellentétben a nagyvárosi élc kendőzött sziporkázásával. Dicsérő méltatásai közben nem hivatkozott erre a szellemességre, mindazáltal egyszer mégis előállt vele Mrs. Mountstuart előtt, aki fölkiáltott: „Ah igazán? észre sem vettem, hogy szellemes! Maga biztosan ért hozzá, hogyan kell ezt kicsiholni belőle!”

Senki sem vette észre a szellemességét. Az emberek romlott hallása csattanó hangokat kíván, vélte Vernon. Ő a maga részéről, hogy bizonyítsa a lány ötleteinek kitünőségét, egész csomót idézett föl emlékezetében: seregestül rajzoltak elő s mindaddig, míg hangosan nem ismételte őket, különös erejűeknek és jelentőseknek tetszettek. Talán nem is egészen a leány előadási módján mult a hatásuk, noha, ahogy Vernon ismételte őket, már veszítettek teljességükből. Bizonyos fokig az a gyorsaság tette elevenné ezeket a mondásokat, mellyel Clara a tovasuhanó társalgás fény- és árnyjátékát átvibráltatta beszédén. Ha

az ember az egész beszélgetést vissza tudta volna idézni, melyben a leány részt vett, szellemességét jobban alá lehetett volna támasztani; de ki tudna minden fontos részletet úgy megjegyezni? És mivel semmi haszna sem lett volna annak, hogy az ember érvelve vitatkozzék valamiről, ami nyilván csak az ő egyetlen személyének szerez üdülést és gyönyörűséget, Vernon elhatározta, hogy magának tartja meg megfigyelését. A leány szépségét illető magasztalások azonban, minthogy ezt a tulajdonságát nem találta oly föltűnőnek, következképpen igen bosszantották. Szokássá vált, mert Sir Willoughbynak ez hizelgett, hogy mindenki a szépség tökéletes példányaként emlegette Clarát. Azokhoz a finom virágokhoz hasonlították, amilyenek a kínai udvar hölgyei a rizspapirusu metszeteken. Kissé franciásabban öltözve otthonosan illett volna a szökőkutak pázsitjára, ama elbűvölő selyem pásztorlánykák hárfái és suttogó szerelmesei közé, akik létező lények, ha nem is éltek soha. Lady Busshe a Leonardo asszonyainak kedvenc arcvonásait idézgette, meg Luini angyalait. Lady Culmer ceruzavázlatokat látott, francia arisztokratasisasszonyokról, melyek hozzá hasonlítottak. Valaki egy antik szobrot említett, mely sipba fújó alakot ábrázolt s a sipot érintő száj távoli hasonlóságot mutatott Clara szája hajlásával, — ezt az ötletet azonban mint groteszket vetették el.

És ez egyszer Mrs. Mountstuart Jenkinsonnak sem volt sikere. Az ő „huncut kis porcellánbabája“ nem tetszett Sir Willoughbynak. „Miért huncut?“ kérdezte. A lady hirneve, hogy mindig fején találja a szöveget, idegessé tette s menyasszonya uri finomságu bája csak támogatta ellenkezését. Clara fiatal volt, egészséges és csinos; ennél fogva alkalmas arra, hogy az ő felesége le-

gyen, gyermekei anyja, pendantképe. Igen, nagyon illettek egymáshoz. Ha a leánnyal járt, ha föléje hajolt, egész férfiusága eltelt annak a tudatával, hogy női mása él ebben a hozzá pedig nem hasonlító finomságban. Clara kiegészítette őt, gyöngéd vonalakkal, melyek hiányoztak a világ előtt ismert Willoughby-arcképről. A diadalmas roham után illendő módon udvarolta körül, azzal a férfias önuralommal, melyet éber tapintat tart féken, a fiatal lányok nagy gyönyörűségére. Sohasem tűnt olybá, mint aki alább becsüli önmagát annál, amennyire a leányt értékeli: megfizethetetlen titok oly fiatal hölgyeknek való udvarlásban, akiknek helyén van a fejük; az ily szerelmes megkettőzi az imádott nő önbecsülését, anélkül, hogy a saját értékét eljátszaná. Büszke és boldog napok voltak, amikor fekete Normann lován Upton Parkba ügetett s szíve hölgye kinézett eléje s szíve hevesebb dobogásáról érezte meg, hogy ő közeledik.

A leány valóban igen fogékony volt. Willoughby jellemző tulajdonságai hatottak rá s ez ünnepi örömet szerzett a fiúnak. Clara emlékezett vőlegénye elejtett szavaira, megjegyezte szokásait, különösségeit, mint egyetlen nő sem eddig. Willoughby megköszönte unokafivérének, Vernonnak, hogy szellemesnek mondta Clarát. Az volt, még pedig oly magas színvonalon, hogy Willoughby, minél többször forgatta eszében a leányról hallott mountstuartismust, annál jobban elkedvetlenedett. Ez a leány, aki elmésségével meg fogja érteni, szívével pedig imádni fogja őt, oly előkelő jelenség, aki párját ritkítja a fiatal hölgyek sorában.

— Miért huncut baba? — faggatta makacsul Mrs. Mountstuartot.

— De porcellánból, ha mondom! — volt a válasz.

- Huncut! . . . ez megzavar . . .
 - Porcellán! . . . ez mindent megmagyaráz . . .
 - Becsületérzése hibátlan tisztaságu!
 - Számomra is az egyenesség példaképe!
 - Magaviselete nemes!
 - Egy fiatal hercegnőhöz illő!
 - Én tökéletesnek találok!
 - De azért még mindig lehet huncut kis porcellánbaba!
 - Testileg vagy lelkileg gondolja, asszonyom?
 - Mindakétféleképen.
 - És melyiket hogyan?
 - Ezt nem lehet pontosan kifejtteni.
 - „Huncut“ és „Patterne asszonya“, ezek nem illenek össze!
 - Miért ne? A szomszédság számára ujdonság lesz, a kastély számára pedig élet.
 - Őszintén szólva: „huncut“, — ez sehogysen illik hozzám!
 - Majd kiegészíti Önt!
 - Szereti Clarát?
 - Imádom! Holtomiglan el tudnék lenni a társaságában. Fogadja meg a tanácsomat: vigyázzon a porcellánra s játsszék a babával!
- Sir Willoughby értelmetlenül bólintott. Ő benne magában semmi „huncut“ nem lévén, a menyaszonyában sem lehet ilyesmi. Kötekedő kedv, csalafintaság, szeszélyesség, — mind ellenszenvesek voltak számára; s ennélfogva úgy érvelt, hogy lehetetlenség lenne oly valakit választania kiegészítőjéül, aki rászolgál erre az elnevezésre. Örzőangyala nyilván nem engedné meg ezt. Amint jobban megismerte Miss Middletont, első impresziója nem halványult; s tudjuk, az ilyesmi mily meggyőző erejű; az esküdtszék is a felsőbb fórum beállításában szemléli az eléje bocsájtott ügyeket; s eredeti következtetését, hogy tudniillik Clara

lényegesen női természet, vagyis folyondár- és kehelyszerű lény, — a menyasszony magaviselete napról-napra csak erősebbé tette. Minden feszélyezettség nélkül tanitgatni kezdte a leányt: milyen férfiut talált benne, — s Clara, amint féltékenysége alábbhagyott, egyre elgondolkodóbbá vált.

— Én a jellemből itélek, — mondta Willoughby Mrs. Mountstuartnak.

— Mintha egy leány jellemét meg lehetne fogni...

— mondta a lady.

— Azt hiszem, nekem majdnem sikerült.

— Az az ember is így gondolta, aki a kutba mászott a holdvilágért.

— A nők mennyire megvetik saját nemüket!

— Egy csöppet sem! Neki még nincs „jelleme“! Majd Ön fogja kiformálni s kérem, hallgasson a jó szóra, hogy boldogulhasson! A kézzelfogható dolgok a legbiztosabb vezetők: arcvonások és kedvenc szokások sokkal többet tárnak föl Ön előtt egy leány jelleméből, mint az összes kutbamászások. Clara bájos fiatal nő, persze abból a bizonyos fajtából.

— Melyikből? — kérdezte türelmetlenül Sir Willoughby.

— A huncut porcellánbabákéból.

— Biztosan tudom, hogy ezt sohasem fogom megérteni!

— Igazán nem tudok magán segíteni!

— Miért „huncut“?

— „Huncut kis babát“ mondtam.

— Törékenyét gondolt?

— Igazán nem tudnám meghatározni...

— Ártatlan pajkosságot?

— Kecses alakba öntve, valami kedves anyagból...

— Talán valami drezdai porcellánra gondolt, amelyhez Clara esetleg hasonlít?

— Lehetséges.

— Mesterkéltén hat?

— Bizonyára nem kíván csöppentett természetességet?

— Én szívből elégedett vagyok vele, a feje bubjától a lába hegyéig, kedves Mrs. Mountstuart.

— Annál jobb! — Olykor-olykor majd Clara fogja magát vezetni, általában pedig magáé lesz a vezetés, — és minden jól fog menni, kedves Sir Willoughby.

Mint minden sziporkázó csevegő, Mrs. Mountstuart sem szívelte mondásai analizálgatását. Bizonytalan körvonalakkal jellemzett, odavetőleg: el kellett kapni, nem boncolni. Ahogyan Miss Middleton jellemének fölismerését tanácsolta, ugyanoly módszerrel alkotott képet ő is magának Sir Willoughbyról, akinek arcvonásai és modora beszéltek neki arról, hogy helyesen képzele őt ragyogó, büszke, jóeszü gentlemannek.

Mrs. Mountstuart tanácsa bölcsebbnek hatott, mint tényleges gyakorlata, mivel ez épen ott torpant meg, ahonnan Willoughby kiindulni akart. Willoughby a fölszin alá akart merülni, nem törődve a széljegyzetekkel. Elnyerte Miss Middleton kezét; úgy hitte, hogy szívét is meghódította; nem volt azonban bizonyos: övé-e a leány lelke? — ez után kutatott. Szerelmes gentlemanünk azonban nem vetette össze a Természet külső rovásjeleit mélységekbe hatoló kutatásaival. Már pedig az ily buvárkodásnak veszélyes kísérője az, hogy ha nem arra bukkanunk, amit eleve vártunk, magunk kezdünk ilyesmit vetni és elültetgetni; amitől viszont fölforgatódik az ártatlan kebel. Miss Middleton arcvonásaiból könnyen kitalálhatók voltak jellemének főrugói. Willoughby láthatta volna, hogy a leányban a szabadság természetes szeretete él s megkívánja azt, ami legközelebb áll a szabadság-

hoz, a fesztelen mozgást, mert csak így köthető le. Ezek az arcvonások azonban szerencsétlenségére, ahelyett hogy a belső felé kalauzolták volna, csak mint saját kitünőségének tükrözői tüntek eléje. Volt is bennük, csakugyan, valami szeretetreméltó édesség, mely egy befogadott szerelmezt abba a kísértésbe hozhatott, hogy a második személy helyett az elsőt horgássza ki belőlük. Annyit azonban mégis fölfedezett Willoughby, hogy egyikét dologban eltér egymástól a fölfogásuk; már pedig kinosan nyugtalanította bármely véleménykülönbség is, ha menyasszonyáról volt szó. Ujra meg újra visszatért ezekre, hogy a lány tévedését a legkülönbözőbb módokon kimutassa. Clara jellemét a sajátja női másává kívánta formálni s futó, meglepődő csalódottságot árult el, látva, hogy a leány sikra száll eszméi mellett. Clara mindjárt hozzátette ilyenkor: „Még nem késő, Willoughby,“ de a férfi meg volt sértődve, mert a nőt egyszerűen anyagnak, kezei közt gyurható valaminek képzelte; másképen nem tudta elgondolni a dolgot. Előadást tartott neki a szerelem végtelenségéről. Hogyan érti Clara, hogy „még nem késő“? Hiszen el voltak kötelezve egymásnak; örökké egyggyé váltak; nem szakíthatók el többé egymástól. A lány komolyan figyelt, miközben úgy képzelte el ezt a végtelenséget, mint valami szűk lakást, melyben egy hang szüntelenül zúg és nem akar elhallgatni. Mégis, Clara figyelt. Hallgatagon figyelő nő lett belőle.

VI. FEJEZET.

Willoughby, az udvarló.

A világ volt a két szerelmes összekülönbözéseinek főtárgya. A férfinak a világról való fölfogása úgy hatott a leányra, mint mikor egy pihegő lényt a levegő kiszivattyuzásával fenyegetnek. Willoughby azt magyarázgatta imárottjának, hogy a szerelmeseknek szükségképen utálniuk kell a világot. Élnek ugyan benne, elfogadják adományait s együtt vannak vele, úgy, ahogy. De szívük mélyén meg kell vetniük, ki kell zárniuk, hogy egymásért való vonzalmuk így tiszta csatornába ömölhessen, — a bennük rejlő teljes erővel. Mindaddig nem élvezhetik szerelmük biztonságát, míg a világot ki nem rekesztik. A világ, ismerjük el, durva: állati valami. Formálisan hálásak lehetünk iránta a kapott jókért, de a mi kettőnk benseje, úgy-e templom, ahol olyan szertartás folyik, mely, — és ezt könnyű átlátni, — csak a világ kiátkozásával lehet egyértelmű? Bensőnk istenségét csak e szörnyeteg utálatával imádkozhatjuk illendően. Ez a titka különségünknek, elzártságunknak, boldogságunknak. Ez jelenti azt, hogy: a lélekkel szeretni. Érti, édesem?

A leány fejét rázta; nem értette. A világ egyetlen végzetes hibáját sem volt hajlandó észrevenni, — rágalmaid, önzését, durvaságát, tolakodását, fertőző voltát. Fiatal volt. Willoughby úgy gondolta, hogy

majd vezetheti: de nem hajolt. Levegőbe kellett kapni, mint egy birkózó bajnokot: nyilván látható volt, hogy csak egy romantikus világképhez tud ragaszkodni, semmi máshoz. Egyre elrontotta a titkos, lugasba buvó melódiát, melyet a férfi oly gyönyörűséggel akart ráénekelni. Már pedig, oh, Szerelem Hatalmai! — hogyan lehessen eredményt elérni a szerelmi téren, ha a világot nem rughatjuk ki lugasunkból s nem mossuk tisztára tőle a kezünket? Az a szerelem, amely nem taszítja el a világot, mikor két szívnek el kellene függönyöznie magát, olyan, — nem úgy van? — mintha a megtorlatlanul röhögő csöcselék szemeláttára kívánnánk lealacsonyodni, ahelyett, hogy diadalmas fölénnyel lépdelnénk védő falak mögé. Hősünknek kiváló érzéke volt ama fogás iránt, hogy a világ megvetésével óvja meg saját büszkeségét s — becsületére legyen mondva — hölgyének finom szemérmét is.

A megvetés ténye, — ugymond, — mindkettőjüket a világ fölé emeli, retro Satanas! Ennyiben, taktikai szempontból, Willoughby kitűnően ki volt művelve, — másrészt pedig jól tudta, hogy a világ máglyára vitele a legkitűnőbb száraz fa egyegy női lélek imádatának fellángoltatásához. Azt is tudta, hogy egy füst alatt költészetet is predikál így a jegyesének, még pedig praktikus költészetet. A leány szerette a poézist s olykor szóba is hozta ezt, a férfi felbiggyesztett szája valamint kelletlen mormogása ellenére is: „Nem vagyok költő“; de a Willoughby-féle poézis, az elzárt és körülerődített lugas költészete, melynek nem voltak női fülbe mászó csacska rimei, érthetetlennek tetszett a leány számára, sőt tán elriasztónak is. Nem akarta tüzre rakni a férfiért a világot, nem akarta, bár tisztábban költői valamit alig képzelhetünk ennél, hamuvá, tömjénné, rózsapárlattá

eszményíteni magát vőlegénye tiszteletére, hogy így, a szerelem átváltoztató ereje révén, maga is azzá a férfiuvá hasonuljon, akihez feleségül megy. Önmaga akart maradni, oh női önzés! Meg is mondta: így: „Kell, hogy önmagam legyek, mert csak így lehetek érték a maga számára, Willoughby!” — Willoughby fáradhatatlan volt szerelmi esztétikája prelegálásában. Olykor, hogy kártalanítsa a leányt, (mert nem akarta, hogy veszteség érje szegényt a világ imádatáról való lemondás következtében), a saját ifjonti eszméit bontogatta ki előtte; önnön, eredeti világfölfogásával akarva pótolni Clara elképzeléseit.

Miss Middleton türt a dolgot, mert bizonyos volt benne, hogy Willoughby jót akar. Izetlenségek, — gondolta, — de hallgatott; annál kevésbé viselhetette el azonban azt, amit előbb csak fölületesen figyelt meg vőlegényénél: vélekedéseit a tudományosságról; azt a módot, ahogyan Vernon Whitfordot kezelte, kiről pedig atyja melegen beszélt Clarának; — valamint a pletykát, hogy miként bánt bizonyos Miss Dale-lel. És a Constantia Durhamról széltében szálló történet is egészen más hangnemben szólt! Eszerint Willoughby nem is vetette meg a világ dicséretét! Whitford cikket irt a grófsági ujságba, melyek különböző előkelő családoknál elismerést arattak s Willoughby nem tagadhatta ezt, holmi halvány szorongást árulva el: hátha lenézi őt ez a világ, melyet pedig állítólag ő vetett meg! Visszaemlékezve Willoughby kijelentéseire, Clara „valami logikátlanság“-ot érzett meg, amilyenen szívesen szoktunk kapni, ha a magunk szabadságát megkötöttnek sejtjük s ilyenkor aztán felébred bennünk a vágy a leszámolásra. Clara elhatározta, hogy egy szép napon, majd egyszer valamikor, sor kerül erre, — de mi legyen az ürügy? Most

még nem volt biztos támadási pontja. A világ nagyon is óriási, nagyon is nyílt és foltokkal szennyezett védelmi tárgy egy fiatal leány számára, egy férfival szemben. Az a bizonyos „logikátlan-ság“ inkább Clara érzelmeit zavarta meg, semmint értelmét keltette lázongásra. És azt sem tehette, hogy Whitford prókátorául tolakodjék. Mindazáltal úgy gondolt arra a leszámolásra, mint aminek feltétlenül el kell jönnie.

Ezen tünődve, egyszerre csak elképzelte magának Sir Willoughby arcát: milyen lesz, mikor menyasszonya először száll szembe egész határozottan a véleményeivel. Nem szabadult többé az egyszer föligézett elképzeléstől. Willoughby szép fiu volt; oly korrektül szép, hogy már egy hal-kan barátságatlan vonás is karrikaturává rontotta. Megszokott viselkedése, a boldog büszkeségé, vagy inkább a sértékeny elbizakodottságé, könnyen fölborulhatott. Meglepetése, ha hangsúlyozni akarta, álarcos magasságba rántotta szemöldeit, — mértéktelenül, mint egy elrajzolt torzképét; s idővel a leány, ha kellemetlen gondolatok vettek erőt rajta, folyvást ezt a képet látta maga előtt és nem a Willoughby rendes arcát. Ez persze igazságtalanság volt és ellenkezett mélyebb érzéseivel; meg is róttá érte magát s amennyire meg nem nevelhető lényé engedte, igyekezett Willoughbyra a többiek szemével nézni; amely erőfeszítésnek az lett az eredménye, hogy az emberismeret teljes hiányának áldásait kezdte sóvárogni. Ugy tűnt föl önmaga előtt, mint akit koboldok gyürüje vesz körül s alig felelős a saját gondolataiért.

Willoughby tulragyogta Whitfordot a fiatal Crossjay-vel szemben tanusított viselkedésével. Clara látta őt a fiuval, mily veleérző, türelmes, majdnem pajzánkodó, ellentétben Whitford nevelői szigorával. Meg volt benne az angol apák szabad-

ságkedvelő engedékenysége a fiuk hajlamai és rakoncátlanságai iránt s megértette a zsenge emberfajta előszeretét a zsebpénz iránt. Nem játszotta a tanító urat, mint a könyvmolyok, ha egy-egy apró suhanc akad a karmaik közé.

Whitford többnyire kerülni látszott a leányt. Azért jött Upton-Parkba, hogy Clara atyját látogassa meg s a leány nem is igen bánta, hogy a vendéggel csak ebédnél találkozik. Whitford olykor kitartó fürkészéssel emelte rá kényelmetlenül átható, mélyenfekvő szemeit. Clara szerette ezeket a szemeket, de aztán elviselhetetlenné váltak: úgy maradtak meg emlékezetében, mintha foszforeszkáló vonal égne a nyomukban. Kisleány korában fiu-játszópajtások sövénybokrok közé kukucskáltatták, ahol anyamadár költött a fészken; és azok a madárszemek abban a csodálatosan sötét lomb-otthonban ábrándok ezrét remegtették föl szívében. Whitford nézése most ugyanezt a belső remegést keltette uj életre benne, ha nem is a régi boldog elcsodálkozást. Egyszer, mikor Willoughbyval egy kínos emlékű jelenete volt, örült Whitford távollétének. Whitford épen element, mikor Willoughby rossz híreket hozott neki édesanyjáról. Lady Patterne egészsége gyorsan hanyatlott. A fiu a rája váró sorsról beszélt; a halál rettenetességéről. Saját eljövendő halálára célozgatott, hanyagul, filozófikusan.

— Mindannyian odajutunk egyszer! időnk rövidre van szabva.

— Bizony, — nyugodott bele a leány.

Mintha nem lett volna érzés a szavakban.

— Ha egyszer el fogsz engem veszteni, Clara!

— De hisz te olyan egészséges vagy, Willoughby.

— Akár holnap is rám kerülhet a sor.

— Ne beszélj ilyeneket!

— Jó, ha az ember előre gondol rá.

— Nem tudom, miről volna jó.

— És, mégis, ha elvesztenél engem, édes Clara!

— Willoughby!

— Oh, milyen kin lenne, itt hagyni téged!

— Drága Willoughby, rosszkedvű vagy; édesanyád még fölgyógyulhat; reméljük a legjobbat; én is segítek őt ápolni; eddig is fölajánlottam ezt, tudod; igazán nagyon készségesen teszem. Azt hiszem, jó ápolónő vagyok.

— A hit szerint, — az ember nem hal meg a halállal.

— Ez a vigaszunk.

— De ha szeretünk?

— Hát nem ígéret ez arra, hogy egyszer újra találkozunk?

— Bejárni a földet s téged talán — egy másikkal találni újra...

— Engem? — Hol? Itt?

— Eljegyezve, — mással! Téged! A menyasszonyomat, akit a magaménak mondok! Mert az vagy! És annak éreznék akkor is, — abban a szörnyű esetben! De minden lehetséges; a nők csak nők; a hűtlenség az elemük, abban úsznak, hullámról hullámra! Ismerem őket!

— Willoughby, ne gyötörd magad, kérlek, és engemet se!

A férfi mélyen elgondolkozott, aztán megkérdezte: — Hát te szent tudnál lenni a többi nő között?

— Azt hiszem, több vagyok, mint a gyermekes lányok általában.

— Nem felejtenél el?

— Nem, nem!

— Mindig az enyém maradnál?

— A tied vagyok.

— Lekötnéd magad?

— Már megtörtént.

— A halálon túl is?

— A házasság házasság, nem?

— Clara! föláldoznád-e az életed szerelmünknek? Soha egy érintéssel, egy sóhajjal, egy gondolattal, egy álommal se tántorulnál el? Tudnád ezt? — halálos kin, csak elgondolni is . . . tudnál érintetlen maradni? — enyém lenni odafönn is? — enyém, minden más férfi előtt, ha el is mentem volna . . . hű maradni a halóporomhoz is? Mondd! Biztosits erről. Hű lennél a nevemhez? — Oh! hallom, miket beszélnének! „Willoughby hátrahagyott hitvese!“ Pletykák zsongása Lady Patterne körül! „Az özvegy!“ Ha tudnád, hogyan emlegetik az özvegyeket! Oh, zárd be előlük a füled, édes angyalom! Ha azonban az illető távol tartja magától őket s megmarad a maga útján, akkor kénytelenek lesznek tisztelni őt. A holt férj nem lesz többé az a megvetett semmi, aminek vélték, csak azért, mert nem állt többé utjukban. Élni fog, a felesége szívében! Clara! Clarám! mintahogy én élek a tiédben, akár itt vagyok, akár távol innen; akár nőm vagy, akár özvegyem, — a szerelemben nincsenek ilyen megkülönböztetések, — én férjed leszek, — ugye, — örökké! Nyugtass meg, kell, nem viselhetem el ezt a kint. Hogy rosszkedvű vagyok? — persze; van rá okom. De így vagyok ezzel, mióta csak egybekulcsolódtott a kezünk. Enyém vagy, — elveszthetlek!

— Hátha az is lehetséges, hogy én halok meg előbb? — mondta Miss Middleton.

— Elveszteni téged, azzal a gondolattal, hogy édes lényedet a világ ebei körülcsaholják, oh ez . . . Csoda-e, hogy ily érzéssel viseltetem a világ iránt? Ez a kép! — oh, gondolatnak is szörnyü! Mert körülüvöltenének, a férfiak vadállatok, a hűtlenség szaga izgatja őket, örömeben fetrengeti. Jaj, ki

segít rajtam! Örjít ez az elgondolás. Vicsorgó majmok gyűrűjét látom. Itt van a te szépséged, — s a megszenségtelenítés férfigyönyörűség! Éjjel-nappal gyötörnének, hogy dobd el a nevemet, hogy... és én máris érzem a csapást! Nem lenne tőlük nyugtod; semmi, amibe kapaszkodhass, esküdön kívül!

— Esküt? — mondta Miss Middleton.

— Nem agyrém, én drágám, mikor azt mondom, hogy ez a gondolat vicsorgó majompofákat idéz elém: állandóan kísértenek! De a te esküd segíthet! Csak egyszer tedd meg, soha többé nem kinozlak vele. Talán gyöngeség ez tőlem! — azt hiheted. Majd rá fogsz jönni, hogy szerelem ez, férfi-szerelem, erősebb a halálnál.

— Esküt? — mondta a leány s ajkai mozogtak, mintegy utána remegve annak, amit mondani akart, de amit elfelejtett. — Miért? Miféle esküt?

— Hogy holtomban is hivem maradsz, mintha élnék! Sugva mondd!

— Willoughby, én hű maradok az oltár előtt tett fogadalomhoz.

— De hozzám! De hozzám!

— És így hozzád is.

— A lelkemhez! Nincs üdvösség a számomra, — semmi sincs, csak kinszenvedés, míg szavadat nem adod, Clara! Abban megbizom. Abban minden benne lesz. Vakon hiszek benned.

— Akkor miért ez az egész háborgás?

— *Miattad*, — én szerelmem; hogy vértezett légy és erős, ha én már nem védelmezhetlek.

— Mi ellenkező módon látjuk a világot, Willoughby.

— Hallgass rám, tedd meg, esküdj! Mondd: „A siron tul is!” Sugd a fülembé. Nem kérek többet. Az asszonyok azt hiszik, hogy a férj sirja föltöri a béklyókat, elvágja a kötelekeket, szabaddá

teszi őket. Hogy csak a hússal vannak frigyben, — pfuj! Amit én kérek tőled, az nemes dolog: a hűségnek a halálon is túlható nemessége. „A özvegye!” — fogják mondani, — egy özvegyi szent!

— Az oltár előtt tett fogadalom épen elég.

— Hát nem akarod, Clara?

— Már hozzád vagyok kötve!

— Egy szavad sincs több? — egy szerény igéreted se? Hiszen szeretsz!

— A tőlem telhető legjobb bizonytságot adtam erről.

— Gondold meg, mily végtelenül bizom benned!

— Remélem, bizalmasan nem pazaroltad méltatlanra.

— Le tudnék borulni előtted. Clara, imádnálak ha kívánnád!

— Az ég előtt borulj le, Willoughby, ne én előttem. Én . . . úgy szeretném megmondani neked, milyen is vagyok én . . . Talán állhatatlan is: magam sem tudom. Gondolkozzál, kérdezd meg önmagadtól, vajjon valóban az vagyok-e, amilyent te kívánsz feleségül. A te feleségednek kitűnő elméjü és lelkü nőnek kellene lennie. Megnyugszom benne, ha hallom, hogy nem olyan vagyok s az ítélethez fogok alkalmazkodni.

— Oh, olyan vagy, olyan! — kiáltotta Willoughby. — Ha majd jobban látod, milyen a világ, meg fogod érteni aggodalmamat. Mig élek, meg tudlak védeni; de holtan, minden hiába, — ez az egész. Páncélba öltözhetsz, acélingbe, áttörhetetlenbe, ahogy tetszik . . . De próbálj beleilleszkedni az én fölfogásomba, gondolkozz, érezz velem! Ha egyszer megértetted egy olyan férfi szerelmének az erejét, amilyen én vagyok, nem lesz szükséged további kérdésekre. A választottak és a tömeglények különbsége ez, az ideális szerelemé és a nyájlelkek párosodásáé. Jó, abba hagyhatjuk a vitát. A kezed, az mégis csak az enyém. Amig élek,

az enyém a kezed. Miért ne lennék megelégedve ennyivel? Meg vagyok; csak épen hogy én tovább látok a legtöbb férfinál és mélyebben érzek. És most anyám betegágyához kell sietnem. Lady Patterne meghal! Lehet, hogy talán ő is... de ő első a nők között! Ha tán egy mostohaapa...! Szentséges ég! Állhattam volna-e mellette akkor is ugyanezzel a tisztelettel? Csak egy kicsiség kell, édesem, s mindaz, amit a civilizációtól kapunk, széthull, visszazuhanunk az ősi mozsárba, amelyben először törtek meg és kavartak össze. Gondolataim, valahányszor virrasztani ülök az ő fekhelyéhez, arra a végső következtetésre jutnak, hogy főleg a nőknél fontos, mindig a legkülönbre törekedni. Különben ingatag emberi tömeg vagyunk csak. Az asszonyoknak meg kell tanítaniok bennünket, hogy tiszteljük őket, különben mi is csak bégető, ugató és ordító falka leszünk. És most elég. Csak gondold még meg egy kicsit a dolgot. Most mennem kell. Talán távollétem alatt te is erre a megoldásra jutsz. Majd irok. Fogok hallani rólad? Gyere, nézd meg, hogyan ülök föl a fekete Normanra. Atyádnak üdvözetem! Személyesen már nincs időm átadni. Te egyetlen egy!

Egyetlenegyét mondott, — a szerelem misztikus számegységét, — melyből minden többség sokszorozódik; de ezuttal hűvös, magános egység volt az. A lány elnézte, mint lovagol el pompás paripáján, csinosabb gavallért nem mutathatna a világ s iménti beszédének és szép alakjának talányos ellentéte megfagyasztotta a Clara véréét. Idegen szavak voltak ezek az ő fülének, nem természetes muzsikájuk, még egy szerelmes szájából is férfiatlanul hangzóak (akiknek pedig szabad lágyabb hangnemben beszélniük), és hiába kereste forrásukat és céljukat. Örült, hogy most nem kell Vernon Whitford szemei közé néznie.

Sir Willoughby mentségére meg kell mondanunk, hogy anyja, anélkül, hogy tullépett volna a fia önálló szándékainak és érzéseinek tartozó tisztelet illő fokán, beszélt neki Miss Middleton fiatalos temperamentumának csapongó voltáról, ami meglepte Willoughbyt, mert a Mrs. Mountstuart „huncut kis porcellán“-jával vágott egybe, nyugtalanította, mint két világismerő nő külön-külön megfigyelése. De arra nézve, hogy tőle telhetőleg biztosítsa menyasszonya lelki egyensúlyát s okosan fogja erős kézbe a dolgot, nem is volt szüksege föltétlenül külön is hitelt adnia ezeknek a meghatározásoknak. A vágy ösztönszerűleg meg volt benne, édesanyja csak meghuzta azt a vészharangot, mely már előbb is ott remegett Willoughbyban. Clara nem volt Constantia. De nő volt s Willoughby csalódott a nőkben, mint minden férfi, aki magasztos eszményt táplál magában róluk. Az a dallam, melyet tovább folytatótt, természetyszerűen illet szenvedélyéhez és fölfogásához. A primitiv érzelmek nyelve a férfiaknál minden időkben azonos, a modern gentleman szavaiból csak az ősi, rikitó szinek hiányzanak, mikor hölgyéhez fordul.

Lady Patterne az ujesztendei téli idény alatt halt meg. Áprilisban Dr. Middletonnak el kellett hagynia Upton-Parkot s még nem tudta, hol fog letelepedni, annyival is inkább, mert leányának küszöbön lévő házassága teljes elhagyatottsággal fenyegette. Sir Willoughby azt az ajánlatot tette, hogy Patterne szomszédságában keres neki házat. Sőt mi több, meghívta a főtiszteletü doktor urat, jöjjön át vagy egy hónapra Uptonból Patternebe, leányostul s ismerkedjenek össze nénjeivel, Eleanor és Isabel Patterne-nel, ami jó lenne, mert Clara így a házasságkötés után nem fogja oly idegeneknek találni uj háznépét. Dr. Middleton nem kérte

ki leánya véleményét a meghívás elfogadása előtt s mikor aztán beszélt vele a dologról, úgy érezte, hogy ezt mégis meg kellett volna tennie. Clara azonban szeliden csak ennyit mondott: „Jó, papa!”

Sir Willoughbynek előzőleg a fővárosba, majd egy másik grófságbeli birtokra kellett utaznia, ahonnan mindennap irt menyasszonyának. Idejében visszatért, hogy vendégei kényelméről gondoskodjék; arról azonban, hogy személyesen lovagoljon át értük, lekésett. Távolléte közben aztán Miss Middleton arra a gondolatra jutott, hogy szabadsága utolsó napjait mégis inkább barátainak kellene szentelnie. A Patterne-ben töltendő hetek után már alig maradna ideje, pedig nagyon szeretett volna még Svájcba, vagy Tirolba is elnézni, látni az Alpeseket, — fura ötlet, mint atyja mondotta. Clara komolyan megismételte kérését, s Dr. Middleton megrótt a leányában a női koponyák eme határozatlanságát, amely nagyon kinosan hatott rá, mivel ingadozást jelentett egyrészt a Patterne Hall-beli kitünő könyvtár és híres borospince, valamint a sok reményre jogosító fiatal tudós, Mr. Vernon Whitford társasága, másrészt pedig a szállodai élet kinszenvedései közt, melyek egyértelműek azzal, hogy az embert minden éjszakára valami óriási ágyu torkába gyömöszölik be, mindenféle népekkel, s másnap uj utazás távolságaiba lövik ki újra.

— Majd megkapod az utazásodat, meg az Alpeseidet az esküvő után, — dörmögte.

— Akkor majd inkább otthon szeretnék maradni, — felelte a leány.

Dr. Middleton szembeszállt: — Inkább én szeretnék otthon maradni!

— De még nem mentem férjhez, papa!

— Baj is az, drágám!

— Mégis, egy kis változatosság, azt hiszem...

— Elfogadtuk Willoughby meghívását. És ő házat is néz számomra a szomszédságotokban.

— Szomszédságomban akarsz maradni, papa?

— Közel is, meg távol is: hogy épen érintkezhessünk.

— Miért kellene elválnunk?

— Csak azért, drágám, mert most már apád helyébe férjet cserélsz.

— De ha nincs szükségem ilyen cserére?

— Hja, ha veszünk valamit, fizetni is kell érte, gyermekem! A férjeket nem adják ingyen.

— Semmiesetre sem. De nekem te is kellenél, papa!

— Kellenék?

— Még nem választottak el bennünket egymástól, apuskám!

— Micsoda beszéd ez? — idegeskedett Middleton. Már is alaposan rosszkedvű lett, hiszen drága, tudósi nyugalmanak megzavarását jelentette volna az esküvő minden halogatása s atyai gondjainak minden további meghosszabbítása.

— Oh, semmi különöset sem akartam mondani, — nyugtatta meg Clara, látva, hányadán áll a dolog.

— No, — dörmögte az öreg, fokonként bólintgatva és pislogva vissza magát nyugalmaiba, örülve, hogy egyelőre valahogy mégis békességben lehet. Mert az állhatatlanság nem egyéb, mint a női nem egy másik meghatározása, a tudósoknak pedig örök ellensége.

Clara úgy vélte, hogy két heti tartózkodás Patterneben elég alkalmat fog adni a környékbeli üres házak átnézésére, a többi időt azonban föltétlenül lekötik a barátok, meg a végigjárandó londoni boltok.

— Két, esetleg három hét! — sietett gyorsan kompromisszumot kötni Middleton ur az előbbi, fenyegető kilátásokkal.

VII. FEJEZET.

A jegyések.

Az Uptonból Patterne-be való utazás közben Miss Middleton remélte, sőt valahogy már hitte is, hogy Willoughby udvarlása meg fog változni. A leánykérés idején annyira más volt! Félig öntudatos ingerültségü kétségbeeséssel emlékezett rá Clara, milyenek gondolta vőlegényét első közeledtekor s mikor elfogadta párjául. Talán a világ szemével nézte, mikor azt vélte, hogy a magáéval figyeli? Amit most vett észre benne: ez a „sértékeny önteltség“ akkor olybá tűnt, előkelően és hódítón, mint valami paripán léptető hadvezér pompás tollbokrétája. Lehetetlen, hogy ez változott volna. Vagy inkább az ő szeme változott?

Ama napok szelleme szemrehányón járt vissza lelkébe, suttogva, hogy újra kellene kezdeni mindent: emlékezett rózsaszínü álmaira s Willoughby akkori képére, mint dobogott a szive, büszkén erre a férfira, mint fulladozott a boldogság teljétől; — s emlékezett arra is, hogy mégis mily hasztalanul próbált alázatos lenni, amiből végre is mindig diadalujjongás lett, — különös volt most visszagondolni erre, varázsos emlék, de mégis különös és zavarbaejtő.

Nos, az olyan emberek, akiknek jövedelme

annyira korlátolt, hogy tőkájükből kell élniük, hamarosan tulateszik magukat az emésztő, rosszatigérő aggodalmakon, mégpedig úgy, hogy élvezik a kész öl puha kényelmét, melybe vissza kell hanyatlaniuk s a türhetetlen balsejtelmekkel szemben, melyek éhkoppal fenyegetik a háztartást, gondtalan pazarlás egyre több rohamának engedve lennek vigasztalást. Bevétel hijján a szerelmesek is tőkájükből élnek: hogy elfojtsák a szorongást s hogy szürcsölhessék a jelen pillanatot, készletüket prédálják föl s minél előbb végére járnak: a fenyegető inség őket is részegségbe sodorja: emlékeiket mozgósítják, retrospektive szeretnek, a Mult régi házába lépnek be, kifosztják éléskamráit, s vigan, sőt elszántan, folytatnák az illuziót, mintha bizony lehetséges lenne akár a leghatalmasabb emlékkaptárnak is hosszú ideig kibirnia ezt a halálos étvágyat: amely csak azt a választást engedi meg, hogy vagy az egész méhkas elpusztul, vagy az a lény, akinek a táplálására szolgál. Itt tűnik ki, hogy a szerelmesek is mulandók. Nekik is friss pótlásokra van szükségük, még tán inkább, mint a többi szegény porvilágnak; üditő, megfelelő nedvekre; most csattanó bimbók életére, még a fán csüggő gyümölcsökre, inkább, mint az aszalt és befőtt táplálékokra. Az utóbbiak is kitünően beválnak olykor-olykor, ha már tulon-tul fölgyült az emlékeznivaló s a hajdani étvágyanak már csak egy foga maradt. Ha a lélek nagyon is csordultig telt első benyomásaival s úgy raktározta el őket, hogy a szerelem az értelem józan, ellenőrző fényén forrt ki, akkor még lehet szó szép szüretekről, olyanokról, mint a régiek; — de ez az eset ritkaság. Más szóval: a szerelem mindig két ember ügye, mégpedig csak két olyané, akik egymásrahatásuk heveességében és állhatatosságában olyanok, mint a nap és a föld, akár felhőktől

elválasztottan, akár szemtől-szembe egymással. Egymástól kapják az éltető lehelletet, a vonzódás jeleiben, a hűség bizonyásaiban, a kölcsönös csodálat ösztöneiben. Így áll a dolog férfiak és nők közt, míg a szerelem virágjában van. De a magános léleknek, aki koloncot kénytelen cipelni, istenévé kell emelnie ezt a koloncot, hogy örülhessen a tehernek. Ez pedig nem szerelem.

Clara minden nők közül a legkevésbé volt alkalmas a kolonccipelésre. Kevés más leány merítette volna ki hasonló gyorsan tőkét. Nőies lény volt, ez kétségtelen, de jópajtásságra vágyó, mindkét fél legjobb tartalmának élénk és szabad kicserélésére, a mélyebb érzések zavartalanul hagyásával. Odakötte lenni egy bánya torkához, ahova napról-napra le kell ereszkedni s odalent aztán nem találni bőséges kincseket, — sőt ellenkezőleg: dideregni a földalatti napfénytelenységben, anélkül hogy valami egyéb valóságos érték csilanna az ember elé, mint a mély odúban önelégülten fecsegő férfi sovány titokzatosságu gyertyafénye: — mindéz két vagy három hétre szóló próbaidőnek is tulságosan sok volt az ő számára. Hát még egy egész életre! Természete arra kényszerítette, hogy reméljen, várjon, hogy higgye: Sir Willoughby egyszer csak megint azzá a férfivá fog visszaváltozni, amilyenül akkor ismerte, mikor vőlegényéül vállalta. Különösképpen, — s ez egyszersmind elfogulatlan egyszerűségét is mutatta, — nem észlelt magán semmi fizikai hűvösséget Willoughbyval szemben: csupán elméje berzenkedett, egyben is másban is kivetni valót fedezve föl s változtatást kívánva. Nem is álmodta, hogy a passzív vagy negatív szerelmi érzés szédítő oromlén jár, ahonnan egyetlen hibás lépés az ellenszenv mélységébe zuhantathat.

Mikor újra találkoztak, Clara szemei elevenen ragyogtak, akár Willoughbyéi. Kedvére volt, hogy

igy látja őt a lépcsőkön, karonfogva a kis Crossjayvel. Sir Willoughby a legüdébb jókedvvel beszélt el, mint bujt el a fiu ma reggel a laboratóriumban tanítója elől s hogyan törte be az ablakokat. Clara hasonlóan tréfásan dorgálta meg a bűnöst, miközben Willoughby karjára fűzve vezette át a küszöbön s ezt sugta oda neki: „Nemsokára örökre!” Válaszul a kis Crossjay esetének bővebb részletei felől érdeklődött. „Gyere a laboratóriumba”, — mondta Willoughby, már kevésbé jókedvűen, bár igen lágyan; és Clara odafordult atyjához: jöjjön velük, megnézni a kis Crossjay legutóbbi kártevéseit. Sir Willoughby tovább sutogott: mily régóta nem voltak együtt s hogy mily öröm, itt üdvözölhetni őt ebben a házban, melynek urnője lesz, a *lehető* leghamarabb! Számolja a heteket! Sugta: „Gyere!” A pillanat hirtelenségében a leány nem tudta latolgatni a rajta átvillámló rémületet. Elmult s nem volt több, mint az árnyék, melytől a nyár füve meghajol: végigborzongott a gondolatain, mint halvány kérdés, vajjon fél-e hát valamitől egyáltalán? Atyja még mellette van! Még nem maradtak egyedül Willoughbyval!

A kis Crossjay nem csinált olyan takaros pusztítást, mint amelyet Sir Willoughby humora ráfogott. Egy elektromosteletet összekapcsolt valami puskaporba vezető dróttal, mire az egyik ablaktábla összetört s néhány téglá föllazult. Dr. Middleton megkérdezte, vajjon a gyerek el van-e tiltva a könyvtártól s örömmel hallotta, hogy annak az ajtaját hét pecsét védi előle. Oda indultak. Vernon Whitford távol volt, egyikén hosszú sétáinak.

— Lám, papa, — mondta Clara, — Vernon nem is olyan hű hozzád!

Dr. Middleton összeráncolt homlokkal hajolt az

asztalon heverő, Vernon-kézírásu jegyzetek fölé. Hátrasímitotta homlokára csüggő haját s egy székre süppedt, hogy alaposabban olvashasson. Nem lehetett többé kimozdítani a helyéből. Clara kénytelen volt otthagyni. Az a gondolata támadt, hogy Willoughby egyenesen ezért hozta őket ide a könyvtárba: lerázni az ő oltalmazóját, — s félni kezdett a férfitől. Indítványozta, hogy szeretné tiszteletét tenni lady Eleanornál és Isabelnél. Nem találták őket s egy szolga azzal jelentkezett a fogadóteremben, hogy a hölgyek kikocsiztak. Clara most a kis Crossjajt fogta kézen. Sir Willoughby Mrs. Montaguehoz, a házvezetőnőhöz küldte a fiut; rendeljen teát, süteménnyel és gyümölcsizzel.

— Lódulj! — mondta, — s a fiunak rohannia kellett.

Clara védőpajzs nélkül maradt.

— És a kert? — kiáltotta. — Ugy szeretem a kertet! Oda kell mennünk, hadd lássam, milyen virágaid vannak! Tavasszal legjobban a mezei virágokat imádom s ha volnál oly kedves, néhány nárciszt, sáfrányt és anemonát mutatnál . . .

— De édes Clarám! Kis menyasszonyom! — tiltakozott Willoughby.

— Talán mert csak közönséges virágok? — kérdezte a leány egyszerűen, hogy magyarázatát lássa, miért tartják vissza?

Miért nem akar Willoughby várni, míg megérdemli őt? — nem, nem megérdemli, — hanem mig hozzá nem békíti valóságos helyzetéhez, — nem, nem hozzábékíti, hanem vissza nem állítja lelkében a régi képet: miért követeli máris látszólagos jogait?

Willoughby nem várt. Keblére szoritotta a leányt.

— Enyém vagy, az én Clarám, — egészen az enyém! minden gondolatod, minden érzésed: Egyek vagyunk: csináljon a világ, amit akar!

Vágytam utánad, téged kerestelek. Te szabadítasz meg ezerféle kintől! Az embert mindig bántják. De ez most már mind rajtunk kívül van. Ketten! együtt! Veled biztonságban leszek. Nemsokára! Azt se fogom tudni, él-e vagy hal-e a világ? Én drágaságom!

Clara olyan érzésekkel került ki ebből a jelenetből, mint a gyerek, aki először bukott a tenger alá s edzetten gondolja, hogy nem is olyan nagy dolog az egész. Ilyesfélén tünődött s nyomban ezt kérdezte magától: „Hát ki vagyok én, hogy ezért panaszkodjam?” Két perccel előbb még nem gondolkodott volna így, de a megalázott büszkeség mélyebbre zuhan, mint maga az alázat.

Nem kárhoztatta Willoughbyt; önnön megbecsüléséből vesztett önmaga előtt; kevésbé azért, mert Clara Middleton jegyesi sorba jutott, ami elvégre csak annyi volt most, mint mikor egy madár sörétet kap a mellébe, hanem inkább azért, mert rabulejtett nőnek bizonyult, akitől föltétlen engedelmességet várnak, még akkor is, ha inkább virágokat szeretne nézni. Clara női voltát szégyelte. Egy lépést sem tehetnek, hogy jobbagyasszonyokká ne váljanak s minő rabszolgaság ez! Önmaga részéről, úgy vélte, vége a próbának. A maga részéről csak elhámardottságát és éretlenségét fájlalta, amiket jobb nem is analizálni tovább. Igazában véve, nem is mondható, hogy fájlalna valamit. Csupán kritizálja a férfit s csodálja, hogy férfilétére képtelen megérteni bizonyos dolgokat, vagy ha megérti is, nem hökkenti vissza az ellen-szenv, az ellenmondás és a tompa beletörődés, — a jobbagynői robotteljesítés a mátkai odaadás helyett. Oh, mily éles különbség, mint két ellenlábás világrész között!

Igazságot szolgáltatott Willoughbynak: bevallotta, hogy szerelmeshez illő hangon szolt hozzá.

Ha nem ismételte volna megint azt a „világ“ szót, nem is lehetett volna kritikával fönnakadni kijelentésein, noha a leplezetlen birtokbavétel igéi voltak. Willoughbynek joga volt élni velük, hiszen leendő feleségéhez beszélt. De várt volna legalább még egy kicsit, mielőtt az előjogos szerelmest játssza!

Sir Willoughby el volt ragadtatva a leánytól. Épen ily tiszta, hideg, szoborszerű, Diáναςzerű fogadtatást kívánt volna meg menyasszonya részéről, mikor udvarlását fogadja. Az arcán hirtelen eláradó bibor, istenin nőiesnek mutatva a leányt elmélázó szemérmességében, megegyezett a női jellemről alkotott legmagasabb elképzeléseivel.

— Hadd vigyelek le a kertbe, édesem, — mondta.

— Inkább a szobámba mennék, — volt a válasz.

— Majd fölküldök egy vadvirágbokrétát.

— Bokrétát? nem! — nem szeretem, ha bokrétába szedik őket.

— Megvárlak lent a pázsiton.

— A fejem meglehetősen kába.

A férfi mély nyugtalansága és gyöngédsége ismét közel hozta őket egymáshoz.

Élénken erősítgette Willoughbynek, hogy jól érzi magát: hajlandó lekisélni a kertbe s végigbarangolni a parkon.

— Nem fejfájás! — mondta.

De meg kellett fizetnie, amiért az aggodalmaskodó vőlegény urat ismét közelebb engedte magához.

Ezuttal önmagán kívül Willoughbyt is okolta, valamint ráadásul a Willoughby-ócsárolta világot és a sorsot is. S nem is annyira a megpróbáltatás fájdalmát érezte, mint inkább heves vágyódást a szabadság után. Oly fagyossággal, melyen maga is elámult, gondolt arra, mily furcsa is a csókolózás művelete s hogy a kényszerűség mint tesz részes-

társá ilyesmiben egy érzéketlen lényt is? Miért vesztette el szabadságát? Mily furcsa jögon lehet ugy kezelni őt, mint valami tulajdont?

— Megpróbálom kísétálni kissé ezt a kábultságot, — mondta.

— Az én kis leánykámnak nem szabad agyonfárasztania magát.

— Oh, nem is! dehogy is!

— Ülj le mellém. A te Willoughbyd alázatos ápolód lesz.

— Szabad levegőre vágyom!

— Hát akkor lesétálunk!

Clara beleborzadt a gondolatba, mily messzire került volt Willoughbytól s most kezét a férfi karjára nyugtatta, hogy elcsitítsa önvádaskodását s kiengesztelje kötelességérzetét. Willoughby most ugy beszélt hozzá, ahogyan ő mindig kívánta; menyasszonya is, nemsokára felesége; most örült-ségnek érezte viselkedését, nem tudta megérteni önmagát.

Józan esze és a kötelességérzet azt sugták, fékezze meg szeszélyeskedő kedvét.

A férfi becézgette Clara kezét s a leány kezdett hozzászokni; a keze, — ez mégis némi távolságot jelent. És mi ez a kéz? Otthagyva, ahol épen pihent, olybá vette, mint valami összelötő láncot önmaga s a kötelességtudó jószág között. Két hónap még s egész életére rabszolganővé lesz! Sajnálta, hogy mégis nem a szobájába ment föl, megedzeni magát helyzete új átgondolásával, ami után aztán sorsába beletörődve lépett volna újra Willoughby elé. Ugy képzelte, akkor barátságosan ereszkedhetett volna le a férfihoz. Willoughby mostani figyelmessége és könnyed társalgása volt az, ami égő idegeit ezzel az elképzeléssel csalta meg. Öt heti tökéletes szabadság, a hegyek között, — gondolta, — előkészí-

tette volna a lakodalmi harangszó napjára. Minden kívánsága ez volt: elválni egyelőre, új környezetben, zavartalanul töprengeni, ismét tisztán érezni!

Vőlegénye a virágágyak közé vezette, nagyon is úgy, mintha lábbadozót vinne levegőzni. Ez ingerelte a leányt, új lelkipurdalással maratva. Vezeklésül a kert szépségeiről kezdett áradozni.

— Mindez a tiéd, én Clarám!

Nyomasztó tehernek érezte! Passzivan engedett a figyelmes udvarló formájában megmutatkozó férfinak, akinek kastélya, birtokai, gazdagsága lenyűgözték. Mind azt idézte elé, mily árat kell ezekért fizetnie. Mégis, emlékezett rá, hogy mikor legutóbbi távozásakor átment a parkon, mily büszke volt a hullámozó zöldü és terebélyes fákra. Valami méreg juthatott az ereibe. Ő nem jött ma ide ezzel a sötét ellenkezésű érzéssel: itt támadt rá.

— Mindig egészséges voltál, Clarám?

— Tökéletesen.

— A legpicurkább betegség nélkül?

— Igen.

— Az én menyasszonyomnak egészségesnek kell lennie, ha mindjárt bele is pusztulnak az ország összes orvosai! Drágaságom!

— És, mondd csak, mi van a kutyákkal?

— Kutyák és lovak mind jó állapotban vannak.

— Örülök. Tudod, én szeretem azokat a régi francia kastélyokat, melyek egyszersmind gazdasági épületek is: a szalón ablakai baromfiudvarra és istállókra nyílnak. Kedvemre van a jószágok és parasztok meghitt otthoniassága.

Willoughby türelmetlenül hajolt meg.

— Félek, hogy Angliában nem rendezhetünk be a számodra ilyesmit, Clarám!

— Nem?

— Én szeretem a gazdaságot, — mondta a férfi, — de azt hiszem, hogy fogadósobáink jobb levegőt kapnak, ha a kertre néznek. Ami pedig parasztjainkat illeti, attól tartok, hogy az osztálykorlátokat nem módosíthatnók társadalmi berendezésünk veszélyeztetése nélkül.

— Lehetséges. Nem indítványoztam ilyesmit.

— Édesem, egyenesen fölkérnélek ily indítványokra, ha módomban állana engedelmeskedni.

— Nagyon kedves tőled.

— Egyetlen érdemem az lesz, ha valamit megelégedésedre tehetek.

Bár Clara nem szomjazott szelid mondásokra, ezek a halk békéjü szavak, nem igényelve ezuttal a Willoughby-féle titkokba való elmerülést s egységbe való olvadásuk érzését, oly csönddel öntöttek el a leányt, hogy elméjében ijedten kezdett tapogatózni, — mintha az ilyesmi az elme dolga volna! — az után: miféle különös sérelmet követett is hát el vele szemben ez a férfi? Érzésektől érzésekhez sodortatva, az érzelmi benyomások által üzött és fölkavart ifjuság ritkán tudja egyetlen tényezőtől származtatni nyugtalanságát, míg csak valamely különösen éles bántalom nem éri: — és Clara nem érzett egyéni megszégyenülést a férfi gyöngédségétől, — megszégyenülése inkább nemével járó valami volt, elsuhanó, nyomtalan berzenkedés. Belátta, hogy kegyetlenül viselkedett s keresztnevén szólította vőlegényét: „Willoughby!” — mert egyszerre eszébe jutott, hogy eddig ezt elmulasztotta.

A férfi egész figyelme feléje fordult.

Folytatást kellett kitalálni a megszólításhoz: „Willoughby, arra akartalak kérni, ne kényeztess agyon. Bókolsz nekem! A bókokat nem szeretem. Tulságosan magasra értékelsz. Ez pedig majdnem olyan hiba, mint a lebecsülés. Én . . . én csak

egy . . .“ De nem tudta követni Willoughby példáját: már az első pár szó is, a magáról odavetett gyöngye kis vázlatocska, kendőzött egyszerűséggel kongott igazi, csuf, komor érzéseire képest, — első lépések a hamisság felé. Hogyan is tárhatná föl, milyen most ő belül?

— Hát én nem ismernék jól? — hangzott a kérdés.

A dallamos basszushangok, teljes biztonsággal csengve erről a kérdéstről, a szavak értelmével együtt azt hirdették, hogy bármily felelet rossz felelet lenne. Clara nem szállhatott szembe velük, hogy a férfi zenéje el ne veszítse összhangját s nyájassága elképedésre ne váljék. Elbénította tehát nyelvét, tudva, hogy Willoughby nem ismeri őt s eltűnődött azon, hogy kétféle ismeretük közt mily fokozatok skálája vált nyilvánvalóvá: mély szakadék!

Willoughby a leány körében élő barátokra, majd saját ismerőseire fordította a szót. A nyoszolyó-leányokról beszélgettek.

— Miss Dale, — amint majd Eleanor nénémről is hallani fogod, lemondott, gyöngélkedik. Meglehetősen beteges szegényke, noha minden kitűnő tulajdonság meg van benne egyébként. De nem baj, így majd csupa veled egykorú fiatal lányok vonulnak föl, zsenge bimbók koszoruja: bár, ha egy kinyílt virág is lenne köztük . . . No, de ha egyszer lemondott! Főkellemetlenség számomra az, hogy Vernon is vonakodik a násznagyi tisztától!

— Mr. Whitford visszalépett?

— Félig-meddig. Én azonban nem fogadok el tőle „nem“-et. Az az ürügye, hogy nem szereti a ceremóniákat.

— Ebben egyetérték veled.

— Én is így érzem. Ha elmondhatnók a holtomiglant s azzal eltűnhetnénk a szemek előtt! Az ember

lemetszheti magáról a világot: néha én is tökéletesen értek ehhez: aztán megint elfelejtem, mintha valami kabbalisztikus mondás kiejtéséhez volna kötve! De veled! Veled örökké tudni fogom! Örökké, a végtelenségig, Clarám! Nekünk senki sem fog árthatni, senki sem fog hozzánk érhetni; mi az egymáséi vagyunk! Hadd duljon-fuljon a világ, nekünk semmi közünk hozzá!

— És ha Mr. Whitford ragaszkodik lemondásához?

— Oly teljesen egyek leszünk, hogy sohasem lehet majd szó külső befolyásokról. Teszem, én majd épen hazalovagolok, vadászatról: látlak, hogyan vársz reám: úgy olvasok a szivedben, mintha mellettem lennél. S tudni fogom, hogy ahhoz érkezem, aki meg az enyémben olvas! Olyan vagyok előtted, olyan, mint egy nyitott könyv, előtted, csak előtted!

— Nekem majd mindig otthon kell maradnom?

— kérdeztete Clara, de Willoughby nem hallotta s a lány örült ennek.

— Jól átgondoltad? mi sebezhetetlenek vagyunk! A világ minket nem sérthet meg: nem is érinthet. A boldogság miénk s megrendíthetetlenek vagyunk élvezésében. Isteni dolog! ugye, ez a kétségkívül isteni a földön, Clara! — egymásé lenni, úgy, hogy a világ sohase férközhessek közénk! Amit én cselekszem: az a helyes, amit te cselekszel: az a jó. Tökéletesek az egymás szemében! Minden új nappal új titkok tanulására és élvezetére ébredünk. Félre a tömeggel! És még csak ki sem kell ezt mondanunk; oly légkörben élünk, melyben a világ lélekzetet sem vehet!

— Oh, a világ! — Clara csengő szava mély sóhajba bágyadt.

Mikor így hallotta beszélni, mintegy az ormokon

ujjongva, holott tudta róla, hogy a mélységben van, különös érzése támadt, gúnyra ösztönző.

— A leveleim? — kérdezte Willoughby s Clara ingerültséget érzett.

— Olvastam őket.

— A körülmények hosszú mátkaidőt szabtak ránk, Clarám: és én, talán keseregve az illendőség szabályai ellen, — igen, elkeseredve ellenük! — mégis éreztem, mily áldás ez a fokozatos közelebbjutás egymáshoz. Nem jó, ha a nők előtt meglepetésszerű hirtelenséggel nyilatkozik meg a férfi jelleme. Egyetmást meg kell tanulnunk előbb: — mindig akad valami tanulni való. Egy szép napon majd elmeséled nekem, mily másképen gondolkodol rólam most, mint mikor először...

Kettős értelmű igenlés heve tört ki Clarából: zokogásba tompulón dadogta:

— Igen, — azt hiszem, — majd egyszer!

S hozzátette: — „Ha szükséges lesz.“

Aztán fölkiáltott: „Miért szidod úgy a világot? Mindig megsajnálhatod velem!“

Willoughby mosolygott a leány gyermekségén. „Én is átmentem ezen. Így jutsz el mostani föl fogásomig. Hát csak sajnáld!“

— Jó, jó! — mondta Clara, de sajnáld azért te is, állj egy kicsit a pártjára, ne tartsd olyan rossznak! A világnak vannak hibái: a gleccsereken repedések vannak, a hegyek közt szakadékok, de az egésznek együtt mégis fönséges a hatása, nem? — a hegyeket és gleccsereket ne szeressük? csak azért, mert borzalmasak is lehetnek? ... azt hiszem, ez ... És a világ szép!

— A természet világa, az igen! De az embereké!

— Az is!

— Szerelmem, te talán a báltermek világára gondolsz.

— Arra a világra gondolok, amelyben az igazi és nagyszerű nemeslelkűség terem, a valódi hősi-ség! Ezt látjuk magunk körül!

— Csak olvasunk róla. A regényírók világa!

— Nem! — az élő világ! Meg vagyok győ-ződve, hogy kötelességünk szeretni ezt a világot. És hogy önmagunknak ártunk, ha nem tesszük. Ha nem tenném, csak ködöt látnék magam előtt, örökös hangzavart hallanék zene helyett. Emlék-szem Mr. Whitford mondására, mely szerint a cinizmus szellemi dandysmus a ficsurok nyegle ruhái nélkül s úgy gondolom, hogy a cinikusok csak akkor boldogok, ha a világot oly meddővé tehetik a többi ember számára is, amilyénné a magukét tették.

— A jó öreg Vernon! — kiáltotta Willoughby, meglehetősen kelletlen arccal, amelyet mintha kez-tyüvel legyintettek volna meg. — Tucatjával gyártja az ilyen frázisokat!

— Papa ellenkező véleményen van, szerinte Mr. Whitford nagyon okos és egyszerű ember!

— Ami a cinikusokat illeti, drága Clarám, oh, igen, bizonyára igazad van. Nevetségesek, meg-vetésre méltók! De érts meg engem, én úgy gon-dolom, hogy mi nem érezhetjük, vagy ha érezzük is, nem oly teljességgel érezzük eggyé válásun-kat, míg csak el nem különítjük magunkat a világtól.

— Ez valami művészet?

— Ha úgy tetszik, igen. A mi költészetünk! Hát a szerelem nem kerüli a világot? Két egy-mást szerető lény létét az izoláltság tartja.

— Dehogy: hiszen akkor önmagukat emésztik föl!

— A szépség annál tisztább, minél kivülb-
esik a világ körétől.

— De nem ellenségesen!

— Jó, fogd föl így! — engedett Willoughby.

— Vajjon a tapasztalásnak ugyanaz a véleménye a világról, mint a tapasztalatlanságé?

— Több részvétellel kellene iránta viseltetnie!

— Az erény talán otthon érzi magát a világban?

— Neki példaképül kell állania a világ előtt, én legalább így vélem.

— A vallásos szívnek jó hely a világ?

— No, most meg a klastromoknak fogod pártját?

Willoughby apró kacaj halk csermelyét csörgeztette Clara arca felé, a vidám leereszkedés zengésével.

Bosszantó az ilyet hallani, mikor úgy hisszük, hogy jól szóltunk a tárgyhoz.

— Nos, a leveleimben azt irtam, Clara . . .

— Már nem emlékszem, Willoughby!

— De mindenesetre megfigyelhetted, hogy én nem vagyok teljességgel én a leveleimben . . .

— Férfiakhoz irt leveleidben bizonyára az voltál.

Ez a megjegyzés szünetet fékezett Willoughby gondolataira. Rettentően eleven érzékenysége volt. A legkisebb érintés nagy hullámveréssel rezgett végig rajta, főleg azokat a helyeket rohanva meg legádázabbul, ahol már sebhelyek voltak, különösen ha azt lehetett hinni, hogy a világ észre is vette a sebet. Clara talán arra célzott, hogy ő nem tud szerelmes levelet írni? Ugy értette, hogy a nők izlésének nem felel meg az ő levélírói stílusa? Feleletében többszámot használt, hangsúlyozva a „férfiakhoz“ szót. Hallott volna Constantiáról? külön véleményt formált volna magának arról a nőről? Willoughby természetfölötti érzékenysége igenlő feleletek harsonáját zúgta. Többször gondolkodott már eddig arról a morális kötelezettségről, hogy Clara előtt teljes nyíltsággal föl kell tárnia Constantiával szemben elfog-

lalt álláspontját: elvégre Constantiát is lehet menteni, mint bármely más öngyilkost. *Neki* legalább kötelessége mentséget találni a nő számára. Constantia helytelenül viselkedett, de vajjon vőlegénye nem adott-e okot erre? S ha igen, a férfiasság megköveteli, hogy ezt bevallja.

S tegyük föl, hogy Clara már előbb és úgy hallott a dologról, ahogy a világ tárgyalja! Emberek, akiknek a büszkeség a hátgerincük, görcsösen vonaglanak, mikor mások legfőlebb csak meghökkenést éreznek s a Sir Willoughbyban élő lélek valóságos galvánikus rángatózásokkal felelt arra a gondolatra, hogy Clara a világ suttogásai következtében olybá tekintheti őt, mint akinek kiadták az utját.

— Férfiakhoz irt leveleimről beszélsz, drágám?

— Üzleti leveleidről.

— Hogy üzleti leveleimben lennék igazán én?

— hüledezett Willoughby.

Arca feszült kifejezését enyhébbé tette a leány válasza: „Férfiakkal szemben úgy fejezheted ki magad, amint véleményed diktálja. De levelet írni . . . nekünk, azt hiszem, az mégis csak nehezebb.“

— Igazad van, drágám. Bár nem épen úgy mondanám, hogy nehezebb. Nem ismerhetek el semmiféle nehézséget. Csakhogy a nyelv, hogy úgy mondjam, nem alkalmas érzelmi állapotok kifejezésére. A szenvedély megveti a szavakat.

— Tán inkább a némajáték és pantomim felel meg neki?

— Nem; de csak hüvösen lehet róla írni!

— Oh, hüvösen?

— Leveleim talán csalódást okoztak neked?

— Ezt nem mondtam.

— Az én érzéseim, édesem, tulságosan erősek ahhoz, hogy írásba foglalhatnám őket. Mikor toll

van a kezemben, úgy érzem magam, mint a Jupiterrel harcoló mythologikus titán, aki elég erős volna kősziklákkal is dobálózni, de akinek csak kavicsok jutnak a kezeügyébe. Ez jó hasonlat. Nem szabad engem leveleim után megítélned.

— Dehogyan is! Én szeretem őket, — felelte Clara.

Elpirult, hirtelen fölpillantott Willoughbyra s látva, hogy derüsen hallgatja, újra kezdte: „Nekem inkább tetszik a kavics, mint a kőszikla; — de ha verseket olvasnál, nem mondanád, hogy az emberi nyelv képtelen . . .“

— Édesem, én utálok a mesterkéeltséget. A versírás: mesterség.

— A mi költőink bebizonyítanak neked, hogy . . .

— Mint már gyakran említettem, Clarám, én nem vagyok költő.

— Nem is vádoltalak ezzel, Willoughby.

— Nem vagyok és nem is akarok költő lenni. Ha az volnék, életem szolgáltana elég megénekelni valót, biztosíthatlak róla, drágám. Lelkiismeretem nem egészen nyugodt, s talán ami legsúlyosabban nehezedik rá, abban vagyok a legkevésbé készakarva bűnös. Hallottál már valamit Miss Durhamról?

— Igen, — igen, — már hallottam egyetmást.

— Éljen boldogul! Remélem, csakugyan boldog is. Ha nem az, akkor nem kerülhetem el a kárhoztatást. Ime, jó példája a köztem és a világ közt lévő különbségnek. A világ őt marasztalja el ítéletében. Közbe kellett lépnem, hogy fölmentsék.

— Ez nagylelkű dolog volt, Willoughby.

— Várj csak! Attól tartok, én kezdtem a hibát. Én azonban, Clara, becsületérvésemről vezetted, igen, becsületérvésemről, eleget tettem volna a vállalt eljegyzésnek.

— Hogy történt?

— Hosszu história ez, régi keletü, „ifjuságom pelyhes őskorából“, mint Vernon mondaná.

— Vernon így szokta mondani?

— Egyike a jó fiu fura mondásainak. Egy kamaszos habarodás története ez.

— Papa szerint Mr. Whitford néha bölcs humorral beszél.

— Családi szempontok is érvényesültek, — egyebek közt az illető hölgy egészsége s rokoni mérlegelésekben szerepet játszó előkelősége. És mégis, bele is habarodtam. Be kell vallanom. Női féltékenységre alkalmas alap.

— Most már vége?

— Most? mikor veled vagyok? édes Clarám! igazán vége, hiszen föltárhattam volna különben így előtted szívem legrejteket? Beszélhettem volna oly fenntartás nélkül magamról, hogy most már szinte egészen úgy ismersz, mint én önmagamat? Oh, lehetséges lett volna-e másként ily szoros egységbe fornom veled? ilyen bensőséges, megronthatatlan egységbe?

— Nem beszéltél-e vele is úgy, mint velem?

— A legkevésbé sem.

— Milyen lehetett hát...! — Clara elnyomta a fölsóhajtó kérdést.

Sir Willoughby kedvenc végső fejtegetései tovább is áradtak volna, ha közben egy szolga nem lép a pázsitra, jelenteni, hogy építőmestere várakozik a laboratóriumban s engedélyt kér a vele való tárgyalásra.

Clara azt állította, hogy irtózik a téglák és gerendák körül szövődő diskurzustól, így tehát nem kíséri föl vőlegényét. Willoughby valahogyan nem volt megelégedve a leány viselkedésével, maga sem tudta miért? Elvált tőle, azzal a meggyőződéssel, hogy többet kellett volna tennie és

mondania, jobban leereszkednie a női megértés színvonalához.

Clara látta a kis Crossjajt, amint gyümölcsizes köcsögökkel ront Willoughbyra, egy ugrással ráfonódik spatrónusa karjainak lendületétől a levegőbe emelkedik, kapálózó lábakkal. A leány gondolatai megzavarodtak. Sir Willoughby csodálatos látvány volt a fickóval. „Két ember élne benne?” — tünődött: és utána a másik gondolat: „Nem volna igazam?” Versenyfutást ajánlott a kis Crossjaynek, hogy könnyítsen a lelkén.

OSZK

VIII. FEJEZET.

Versenyfutás a rossz kisdiákkal; séta a tanítómesterrel.

Miss Middleton nekiiramodásának láttára a kis Crossjajt elöntötte a „kutya és nyul“-játék szenvedélye. Elkurjantotta magát s nyargalásra lódult. A leány fürge volt; mintha száz apró láb vitte volna, simán, mint a vízfolyás, végig a park pázsitján és füves kanyarjain: oly gyors váltakozással sokszorozta meg egymást az elrejtett két láb-szaracska. Röpülő mozgásának édessége a fiut is elragadta, aki, korához illően, csodálatát neki-dühödő kergetésbe sisteregte át s utánavetette magát a nagy előnnyel futó leánynak: legyőzni, ha addig él is! Egyszerre csak Clara suhanása egyenetlen szökellésekké botladozott s a leány lelankadt a földre. Crossjay utólérte, elég szusszal még egy sóhajra: „Te igazán jól szaladsz!“

— Elfelejtettem, hogy épen most ozsonnáztál, öcsikém! — mondta Clara.

— És te egy csöppet sem lihegsz! — hangzott a fiu dicséréte.

— Nem, annyit se, mint egy madár. Ilyen ügyességgel akár madarat is foghatnál!

A kis Crossjay helyeslően bólintott: — „Várj csak, majd ha kifujtam magam!“

— Azt azonban el kell ismerned, hogy a lányok jobban futnak, mint a fiuk.

— Az elején igen!

- Mindent is jobban tudnak!
- De mindent elhirtelenkednek!
- Például megtanulják a leckéjüket!
- Katona meg tengerész mégse lesz belőlük!
- Nem igaz! Sohase olvastál Mary Ambree-ről és Mistress Hannah Snell of Pondicherry-ről? Hát a híres William Taylor menyasszonya! S mit szólsz Jeanne d'Arc-hoz? Vagy Boadiceához? Ugy látszik, hírét sem hallottad az amazonoknak!
- Azok nem voltak angolok!
- Ejnye, uracskám, hát épen a saját honfitársnőidről van rossz véleményed?

A kiss Crossjay zavarba jött a gyengén sikerült vita következtében s Mary Ambree után, meg a többi angol hősnő után tudakozódott.

— Lásd, így jár az, aki nem akar magától olvasni, hanem elbujik és rossz diákja Mr. Whitfordnak: a végén aztán nem tudod a saját hazád történetét sem!

Miss Middleton dorgálta a fiut s jól mulatott Crossjayn, aki nem tudott eligazodni, vajjon tréfál-e vele a lány, vagy csakugyan elismerje-e a tudatlanságát? Clara fölszólitotta, mondja el: mikor volt tengerészetünk történelmének az a dicsőséges Szent-Bálint-napja, hogy hívták a nap hőst, mi volt hajójának a neve? Ezekre a kérdésekre oly biztonsággal csaptak le a fiu feleletei, akár a derék „Captain“ hajó ágyugolyói a spanyol négyfedélzetüre.

— És ezt mind Mr. Whitfordnak köszönheted,
— mondta Miss Middleton.

— Ő vette meg nekem a könyveket, — dűnyögte Crossjay urfi, fűszálakat tépve és harapdálva, mert sötéten, de biztosan látta már maga előtt, mire megy ki mindez a kérdezősködés.

Miss Middleton hátradőlt a pázsiton, úgy kérdezte: — Fogsz engem szeretni, Crossjay?

A fiu oldalt sanditva ült le. Be akarta volna bizonyítani, hogy máris borzasztóan szereti a lányt: régen a nyakába is ugrott volna, ha Clara történetesen ülve marad, de így, a fűvön elterülve, félig lezárt szemekkel, álmélkodást és félenkséget keltett benne. Gyermeki szive erősen vert.

— Mert, fiacskám, — szólt fölkönyökölve a leány, — te nagyon helyes gyerek vagy, csak egy kicsit hálátlan s ki tudja, nem szerzesz-e bánatot annak, aki gondodat viseli? Gyere velem; tépj le nekem pár szálat ezekből a kankalinokból, meg azokból a Veronika-virágokból ott mellettük; ugye mi mindaketten szeretjük a vadvirágokat?

Fölkelt és karonfogta a fiut: — Csónakázzunk egyet a tavon: te evezni fogsz, én meg majd komolyan beszélek a fejeddel!

Aztán mégis ő vette át a csónak-háznál az evezőket, mert sokszor volt már fiuk játszópajtása s tudta róluk, hogy ha valamely férfias testgyakorlásba merülnek, nem igen figyelnek a női szóra.

— No, Crossjay! — mondta. — Komor sötétség lepte el a fiu arcát, mint valami csuklya. Clara kezei fölé hajolt, hogy leplezze nevetését. — „Mintha csak meg akartalak volna leckéztetni, te rossz fiu!” — Crossjay, bár kételkedve, derülni kezdett. „Én is szeretem a madárfészkeket, akár csak te! Szeretem a derék fickókat s téged is szeretlek, amiért a Királyi Tengerészetbe vágyol. De hogy fogsz odajutni, ha nem tanulsz? Kapitányok színe elé kerülsz, mielőtt átengednének, tudod! Valaki elkényeztet: Miss Dale, vagy Mr. Whitford!”

— Engem? Ők? — tiltakozott Crossjay urfi.

— Talán Sir Willoughby?

— Nem tudom, mivel kényeztetne? Hogy szabad bejárásom van hozzá?

— Ő bizonyára nagyon kedves hozzád. Ugy

látszik, Mr. Whitfordot sokkal szigorubbna talá-
lod. De jusson eszedbe, hogy neki tanitania kell
téged, ha be akarsz jutni a tengerészetbe. Nem
szabad haragudnod rá csak azért, mert munkára
szorit. Tegyük föl, hogy ma annál a robbanásnál
megsérültél volna! Akkor aztán megbántad volna,
hogy nem inkább Mr. Whitforddal dolgoztál
együtt!

— Sir Willoughby azt mondja, hogy ha majd
megházasodik, te nem fogod megengedni, hogy
elbujjak.

— Oh, nem is helyes dolog olyan nagy fiut,
mint te, ugy szabadjára engedni. Mondd csak,
Crossjay, szoktál zsebpénzt kapni tőle?

— Rendesen félkoronásokat. De már koronásom
is volt, aranyaim is!

— És ezek fejében te azt teszed, ami neki tet-
szik, és ő elnéző irántad, mivel te . . . Igenám, de
ha Mr. Whitford nem is ad neked pénzt, ő vi-
szont az idejét pazarolja rád, hogy besegítsen a
haditengerészetbe!

— Hiszen fizet is értem!

— Mit beszélsz?

— Fizeti az ellátásomat. Hogy pedig szeretem-e
őt? — ha most itt a víz fenekére merülne, rö-
gön utána ugranék. Tanulni is akarok. Reggel hat-
kor már mindketten itt vagyunk, alig virrad, —
és uszunk. Ő tanít. Csak az iskolakönyveket nem
állhatom.

— Egészen bizonyos vagy abban, hogy Mr.
Whitford fizet érted?

— Apám mondta így és azt is, hogy engedel-
meskednem kell neki. Mr. Whitford hallotta, hogy
édesapa szegény és nagy családja van. Lejött
hozzánk, meglátogatni édesapát. Apa is volt itt
egyszer és Sir Willoughby nem akarta fogadni.
De tudom, hogy Mr. Whitford föl szokta keresni.

Miss Dale is így meséli. Anyuska azt mondja, hogy ő valószínűleg azért cselekszi ezt, mert apa akkor azt a nagy gyalogutat tette Patternebe a nagy esőben és meghült.

— Látod, Crossjay, hát nem volna szabad boszszantanod őt, hiszen jóbarátja apukádnak és neked is. Szeretnetek kell.

— Én szeretem is, különösen az arcát.

— Miért az arcát?

— Nem olyan, mint a többieké! Miss Dale-lel szoktunk beszélgetni róla. Ő persze mindig azt mondja, hogy Sir Willoughby a legszebb ember a világon.

— Hát nem Mr. Whitfordról beszélsz?

— Igen, a jó öreg Vernon bácsiról. Sir Willoughby nevezi őt így, — mentegetőzött Crossjay, látva Clara meglepetését. — Tudod, kit juttat az eszembe, — mikor így rámnéz a szemeivel? A Robinson Crusoe öreg kecskáját a barlangban. Szeretem őt, mert mindig ugyanaz, a többi embernél pedig sohasem biztos ez. Miss Middleton, nézd meg egyszer, hogyan krikettezik: tiz futamban föltétlenül győz. Többször is! — de kevesebbszer sohasem! — és csak hallanád, hogy beszélnek róla az öreg parasztok a piaci bódékban. Én is épen úgy vélekedem róla!

Miss Middleton méltányolta, hogy a fiú krikettpéldákkal illusztrálja Mr. Whitford iránt táplált érzéseit. A kis Crossjay nyilvánvalóan belemelegedett a szíve szerint való beszédbe. A nap azonban már hanyatlóban volt, Clarának át kellett öltöznie a dinerhez s szomorúan tette partra a fiut, mintha ünnepnap mult volna el. Mielőtt elváltak, Crossjay még meg akarta mutatni, hogyan uszik át teljesen fölöltözve a vizen, vagy hogyan hoz föl a tófenékről bármit, amit a leány bedob.

Clara lassan lépdelt vissza a kastélyba, s komo-

ran hullámszó gondolatai fölött halkan dudolt maga elé, mint az alkonyi víz mellett hangicsáló nádirigó a parti ágon; könnyü szivü, egyszerű nóta volt, semmi közösségben az alatt örvénylő fekete-szürke árral.

Háta mögött lépések hangzottak.

— Amint látom, épen az én sehonnaimat kényeztetgette.

— Mr. Whitford! Igen; — nem kényeztettem agyon, remélem. Sőt próbáltam egy kicsit megleckéztetni. Pompás fickó, csak azt hiszem, próbára teszi az embert.

Finom alkonyi pir borította el az arcát: nem tudta fékentartani a felszökkenő vérhullámokat. Eveztek a tavon, — mondta, s mikor Vernon ráemelte a szemeit, átható pillantással, ahogy szokta, a leány Robinson Crusoe barlangmélyi öreg kecskéjének görcsös elképzelésében keresett menedéket.

— Hamarosán el kell vinnem őt innen, — mondta Vernon. — Egészen elrontják. Beszéljen róla Willoughbyval. Sejtelmem sincs, hogy ő mint gondolkozik a fiu jövőjéről, de azt a lehetőséget, hogy idővel a haditengerészethez kerüljön, nem szabad eljátszanunk; ha valaha volt fickó, aki egyenesen erre termett, hát Crossjay az!

A laboratoriumi baleset ujság volt Vernon számára.

— És Willoughby nevetett ezen? — mondta. — Vannak a kikötőben szaktanítók, akik vizsgára tömik a fiatal fickók begyét: a fiut mielőbb egy ilyennek, a lehető legkitünőbbnek, a kezére kell adnunk. Az utolsó három hónapra legjobban a magam ellenőrzése alatt szerettem volna tartani, hogy jól belégyökereztessem a fejébe vert tudományt, dehát itt tönkre teszik. S különben én is elmegyek. Így aztán már alig kinezom pár hétnél tovább. Dr. Middleton jól van?

— Apa teljesen jól érzi magát. Ugy csapott le az Ön jegyzeteire a könyvtárban, mint a héja.

Vernon fölkacagott.

— Egyenesen azért hagytam ott őket, hogy lépre csaljam. Szeretem a tudósi tornát.

— Apa nem fogja Önt kimélni, ahogy a szeméből látom!

— Ismerem a szeme járását!

— Nagy sétát tett ma?

— Kilenc és félórásat. Néha rámjön a bolondóra s derekasan le kell gyalogolnom az indulataimat.

Clara fölnézett a férfira s arra gondolt, milyen jó egy ilyen valakivel beszélgetni, aki becsületesen bevallja toporzékoló indulatát s férfiasan elismeri, hogy orvosság kell rá.

— Olyan sok időre volt szüksége?

— No, nem épen!

— Vagy már az alpesi kirándulásokra treniroz?

— Az még kétséges, hogy az idén eljutok-e az Alpésekbe. Itt hagyom a kastélyt s valószínűleg Londonba megyek, áruba bocsátani a tollamat.

— Willoughby tudja, hogy Ön itt akarja hagyni?

— Már amennyire a Mont Blanc tudja, hogy odalentről egy társaság készül fölmászni rá. Egy-két pontocskát lát a völgyben!

— Még nem beszélt nekem erről.

— Ó bizonyára azoknak a változásoknak fogja tulajdonítani . . .

Vernon nem fejezte be a mondatot.

A leány lélekzete elakadt, — nem a fölindulástól, de mivel gátat kellett szorítania a föltoluló kérdés elé: „Miféle változásoknak? . . .“ Lehajolt, hogy egy kankalint szakítson.

— Amodább a parkban nárciszokat is láttam, — mondta, — csak egyet-kettőt, mert már majdnem mind elvirágzott.

— Meglehetősen sok vadvirág nő nálunk, — felelte Vernon.

— Ne hagyja itt őt, Mr. Whitford.

— Neki nincs szüksége rám.

— De maga nagyon ragaszkodik hozzá.

— Nem tagadom.

— Szóval akkor bizonyos változások azok, amelyekre Ön előre gondol . . . De ha bekövetkeznének is ilyenek, miért kergetik el azok magát?

— Nos, ha épen tudni akarja, én az én harminckét évemmel még sohasem voltam benne az élet forgatagában: afféle bizonytalan hirü féltudós vagyok, természettől fogva amolyan irodalmi lesipuskás, aki csak nyíllal meg muskétával lövöldöz. Ha viszem is valamire, csak Londonban tehetem. Hát épen ezt kell most megpróbálnom!

— Papának nem fog tetszeni, ha maga Londonban szolgálatba szegődik a tollával; azt fogja mondani, hogy maga sokkal különb dolgokra hivatott.

— Kitünő emberek is tesznek így s én nem kívánhatom, hogy engem különbnek számítsanak náluk.

— Elfecsérelődnek, papa így mondja.

— Tévedés! Ha különös becsvágyuk van, akkor elmondhatják, hogy az bizony elfecsérelődik. De én nem igen értem, hogy a világ számára miféle értéket jelenthet az a különös becsvágy!

— Magának nincs rossz véleménye a világról?

— kérdezte Miss Middleton, elszoruló szívvel, mert úgy érezte, hogy most készakarva kér méregcsöppeket.

A férfi válaszolt: — Épen ily joggal lehetne rossz véleménye az embernek egy folyóról, amely egyik helyen iszapos, a másikon tiszta vizü, egyszer háborog, másszor meg nyugodt. Higgadt ésszel kell feléje fordulnunk.

— Szeretnünk kell?

— Abban az értelemben, hogy szolgálnunk kell neki.

— Nem szabad szépnek találnunk?

— Egyrésze szép, a másik része ennek az ellenkezője.

— Papa most a „mulier formosa“-t idézné.

— Azzal a helyesbitéssel, hogy a „hal“ nagyon is hizelgő volna a sötétebb végtagok jelzésére. A „nő“ viszont kitünő, mint a szebb rész képviselője.

— Hogyan érti ezt? — remélem, nem cinikusan? Véleménye különben nagyon megfelel az én fölfogásomnak.

Hálás volt Vernon iránt, amiért nem helyezkedett tökéletes ellentétbe Sir Willoughby véleményével. Ha ezt tette volna, akkor, — úgy érezte Clara, — szüzi vérének nagy világszerelme egyszerre elsodorta volna lábai alól a talajt. Egy pillanatra meg is nyílt alatta az örvény. Mikor azt kérdezte Vernontól: „Szeretnünk kell?“, — csak egy kissé lelkesebb válasz is felpeszegtette volna, mint a tüzes bort; de a józan: „Abban az értelemben, hogy szolgálnunk kell neki“, eszére térítette s anyagot adott neki, hogy elgondolkodjék erről a mondásról és arról, aki mondta.

Jóleső szabadsággal gondolkodhatott el erről a férfiről, a női veszélyösztön minden berzenkedése nélkül. Vernon nem volt sem válogatott, sem behizelgő modoru ember, teljesen hiányzott belőle unokafivérének könnyed, nagyvilági föllépése. Clara tanuja volt egyszer, mily katonás merevséggel táncol s előbb meg kellett barátkoznia vele, hogy a gondolat rettegéssel ne töltsse el: hátha egyszer őt is táncra hívja! Vitézi módon tudott lépkedni: gyaloglási teljesítőképesége hirhedt volt, de az ilyesmivel aztán a női nemtől is távol gyalogol az ember, mert tökéletlenné válik ama szórakozá-

sok terén, melyekben férfiak és nők egyenrangú kezet nyújtanak egymásnak. Például a lovagláshoz sem nagyon értett. Annál kevésbé ragyogott a szalónokban, ha csak olyan valaki mellé nem ültették, aki hajlandónak mutatkozott komoly dolgokról beszélni. Inkább fogyatékoságai, semmint kiválóságai tették alkalmassá arra, hogy jóbarátja legyen egy fiatal hölgynek, akinek ilyenre szüksége van. Életmódja a Clara zavart lelke elé irigylendő nyugalom képét festette: a tényt, hogy eljutott eddig a nyugalomig, a leány nagy erő jelének tekintette s áhitozott az után, hogy gondolatban erre a baráti erőre támaszkodhassék. Vernonnak az a hire volt, hogy érzéketlen a leányok kacérkodó bájai iránt s ez előkelő hidegség mázával vonta be: holmi távoli, délsarki tengeren uszó magános jéghegy tisztelete járt ki neki. Ahogyan a született arisztokráciát fogja föl magának a polgári lélek, azzal az érzéssel nézett Clara erre a férfira, aki nem hizelgett a nőknek s akihez nem ért föl a női hizelgés: felsőbbrendűsége már csaknem tisztes félelmet keltett benne. Fiatal leány volt még, de fülét máris tömérdek hizelgés ostromolta s így csalták törbe is; — ez a férfi tehát, aki megvetette a vadászai cselvetéseket s az apró szárnyasokra ügyet sem vetett, büszke jelenségnek tünt előtte, a természetes fönség talapzatán.

Hallgattak egy darabig, aztán Vernon hirtelen megszólalt: — A fiu jövője, meglehetősen függ Öntől is, Miss Middleton! Én mielőbb távozom innen s nehezemre esik, hogy a fiu nélkülem maradj, bár Ön, — ebben nem kételkedem, — bizonyára ügyelni fog rá. De ön nem fogja azonnal meglátni, hol és miben lesz ártalmára Crossjainak a kényeztetés. Azonnal a szaktanítóhoz kellene vitétni, mielőtt még Önből Lady Patterne válik. Érvényesítse a befolyását! Az Ön kérésére Wil-

loughby támogatni fogja a fiut. A költségek nem rughatnak olyan sokra. Az ellen, hogy Crossjay velem jöjjön Londonba, nyomós okok szólnak, még ha gondoskodhatnám is az ellátásáról. Számíthatok Önre?

— Szóvá fogom tenni, minden örömmel rajta leszek, — felelte Miss Middleton, különösképen lehangolva.

Kiérték a pázsitozott részbe, ahol Sir Willoughby sétált, nagynénjei, lady Eleanor és Isabel társaságában.

— Ugy látszik, hogy a nyulra vadásztál és a szarvast fogtad el! — kiáltott oda menyasszonyának.

— A rossz diákkal futott versenyt és a tanító urat érte utól, — felelte Vernon.

— Ej, te sohasem akarsz rám hallgatni annak a fiunak a nevelésében, — kezdte újra a vitát Willoughby.

A hölgyek összeülekeztek Miss Middletonnal. Az egyik áradozva kezdte dicsérni eleganciáját, a másik kitünő arcszínét, majd mindketten megjegyzték, hogy türelemmel Crossjayból is lehet majd faragni valamit. Clara eltűnődött: vajjon eredendő hajlam, vagy a Willoughby fegyelmezése irtott-e ki belőlük minden egyéniséget s tette őket vőlegénye árnyékává és visszhangjává? Róluk Willoughbyra emelte tekintetét s félni kezdett tőle. Eddig azonban még nem tapasztalta saját-magán ezt a hajlító és fenyítő hatalmat, mely a családi kör tagjait szintelen mellékboldogókká nyugözte le. Bár voltaképen már több hónapja küzdött ellene, saját akaratát mindig nagyon erősnek érezte ahhoz, hogy a szembeszálló szellem végkép átítassa a maga színével.

A hölgyeknek felelt: — Oh, dehogyis! Mr. Whitford találta meg az egyetlen módszert az olyan fiuk nevelésére, amilyen Crossjay!

— Embert akarok csinálni belőle, — mondta Sir Willoughby.

— De hogy lesz belőle ember, ha semmit sem tanul?

— Ha tetszeni fog nekem, lesz gondom rá. Sohasem hagytam cserben azokat, akik tőlem függnek.

Clara hosszan nézett Willoughbyra s anélkül, hogy szemét elfordította vagy földre sütötte volna, lehunyta szempilláit.

Ez a hatás kényelmetlenül érintette Willoughbyt. Nagyon érzékeny volt minden szem-mozdulatra és hang-árnyalódásra, — többek közt épen ez adta nyitját annak, hogy annyira kemény zablára tudta fogni házanépét. Megtanulták, hogy beleegyezésüknek is éles ellenőrzés alatt kell kifejezést adniuk. Ezek az elborongó szemek, a női nemet jellemző melegség és félnkség nélkül, amint egyszerre csak lecsukódtak előtte, valami meg nem értést jeleztek, vagy épen ellenséges érzületű megértést. Lehetséges volna, hogy a leány nincs teljesen a birtokában? Willoughby homlokára redők vonultak föl.

Clara látta a magasba emelkedő szemöldöket és azt gondolta: „Amit gondolok, az az enyém, akár megyek férjhez, akár nem.“

Ez volt a döntően vitás pont.

IX. FEJEZET.

Clara és Laetitia találkozása és összehasonlítása.

Egy órával a másnapi leckék kezdete előtt Crossjay nagy halom vadvirággal jelent meg a pázsiton. Letette a bokrétát a kastélyküszöbre, hogy Miss Middleton majd rátaláljon, — azzal eltűnt a bokrok között.

Ez a sok közönséges gyom már-már arra a sorsra jutott, hogy a háztartás előkelő lakájnépe a szemétdombra dobhatja, Miss Middleton azonban látta ablakából a virágokkal megrakodott Crossjayt s kiderült, hogy a talált csokor csakugyan azonos ezzel az ajándékbokrétával, mire az egyik szolgának megparancsolták, hogy vigye föl a ladyhez. Clara nagyon örült. A virágok elrendezése a fiuénál gyöngédebb ujjak közreműködéséről tanuskodott, a színes gyűrűkbe vörös mécsvirág és anemonék, kankalin és veronika, primulák és erdei jácint sorakoztak; s a kék középből fehér szirmu szár emelkedett ki, oly tömött és tiszta fehérségű bimbó, hogy Miss Middleton, miközben megdicsérte magában Crossjayt, amiért Miss Dale segítségéhez folyamodott, odavolt a vágytól, megtudni, miféle fának van ilyen virága?

— A kertész nemesítése, az erdő Veszta-szüzén, a vadcseresznyén, — felelte Dr. Middleton, — s ebben az esetben helyeselhetjük is a kertész el-

járását, noha a dupla szirmok a termés kárára nemesedtek. Nevezhetjük tehát az új virágot a civilizáció Vesztá-szüzének: a kertész mindenestre bizonyosságot tett vele foglalkozása szépségéről s művészi címe jogosságáról.

— Az a haszontalan fickó Vernon szent fáját dézsmálta meg! — örvendezett Sir Willoughby.

Igy tudta meg Miss Middleton, hogy a dupla-szirmu vad cseresznyefa Mr. Whitford kedvence.

Sir Willoughby megígérte, hogy elviszi Clarát a fához. — Te, — mondotta a leánynak, — kiállod vele a versenyt: kevés arcszín képes erre! A legtöbb hölgy számára lesújtóbb versenytárs volna még a hó színénél is. Miss Dale például tizenkét yardnyi távolságban már ócska csipkének hat a cseresznyevirágokhoz képest. Szeretném, ha együtt láthatnálak benneteket a fa alatt.

— Ejnye, ejnye, ilyenformán a szegény erdei nimfára új és rettenetes feladat fog hárulni! — kiáltotta Dr. Middleton.

Clara megfelelt: — Miss Dale bizonyára magasabb fórumok elé is vihetne, ahol elhalványulnék mellette, mihelyt az arc színénél komolyabb értékű összehasonlítani valóról lenne szó!

— Miss Dale finom tehetség, — jegyezte meg Vernon.

Mindenki ismerte, Clara is, Miss Dale romantikus csodálatát Sir Willoughby iránt; kíváncsi volt erre a leányra, tanulmányozni akarta hódoló odaadását, mely talán utánozható is, módjával persze, — ezzel a férfival szemben, aki oly edzett hidegséggel tudott beszélni szegény elbűvölt ladyjéről. Igen, talán jó is, ha a női szivnek fagytól kell szenvednie, — fegyelemre szoktatva, visszaszoritva, befelé, álmai felé kényszerítve. Igen, igen, a férfi hüvössége kívánatos: így bátran eszményképpé merevithető. Clara lelke a különélés isteni érzését

kezdte áhitozni a meghitt, benső ismeretség halálos pontossága helyébe. Megpróbálta úgy tekinteni vőlegényére, ahogyan Miss Dale nézi, s bár félig-meddig megvetette magát, amiért ily megcsalásra vágyik s bár erősen megítélte Willoughbyt azért az embertelenül tompa ridegségért, amivel imádóját így föláldozta egyetlen bókszerű összehasonlítás kedvéért, mégis el tudott képzelni egy oly távolságot önmaga és a férfi közt, ahonnan kritika nélkül, örömmel és csodálattal nézhetne rá, mintahogy például a hold tekint le valamely csinos halandóra.

Gondolatai közül, sajátmaga meglepetésére is, egyszerre csak ezzel a mondással ocsudott föl: — En bizony mindig nehezen tanultam. Világosabban látnám a dolgokat, ha magam is szép tehetség volnék. Nem emlékszem rá, hogy valaha is teljes örömet éreztem volna, nyomban egy-egy lecke után.

Szünetet tartott, elámulva, hogy a nyelve hová ragadja; aztán mentegetőzve tette hozzá: — Talán azért is érzek annyira együtt szegény Crossjayvel!

Mr. Whitford nyilván nem vetett ügyet rá, hogy a „szép tehetség“ említése mint oldja meg Clara nyelvét, noha a dicsérő kijelentés oly nyomatékkal történt, amely Vernon fülét érzékennyé tehetette a visszhangra.

Sir Willoughby szétfujta a leány felködlő zavarodottságát:

— Helyes! — mondotta. — Veszekedtem Veronnal, nem is tudom, hányszor, hogy a fiut hajlamainál kell megfogni. Nem lehet igába törni. Engem se lehetett. Jóvérű fiuk rugódoznak az ilyesmi ellen. Clara, én azt hiszem, jól ismerem a fiuk természetét.

Azon vette magát észre, hogy egy szempár pihen rajta, és úgy néz rá, mint egy semmi pontcskára, mint egy gombostű fejére, mely alig lát-

ható távoli elmerengésük körében. Tágranyilt szemek voltak s lassan lecsukódtak.

Mikor újra fölnyiltak, már másfelé tekintettek. Willoughby nagyon érzékeny volt.

Clara még most is, mikor tudva sebezte meg őt, vagy talán épen ezért, arra a magaslatra szeretett volna fölkuszni a semlegesség lapos földszintjéről, ahonnan észrevehetőek ugyan egy szerelmes hibái, de épen mert fölöttük vagyunk, csupán a pusztá szemléletnél maradunk. Igaz, hogy sikertelenül kuszott föl, hamar csüggedve s az esztelen erőfeszítést okolva csak a mélyebb viszszazuhanásért.

Dr. Middleton terelte el Sir Willoughby figyelmét erről a szinte észrevehetetlen lehangoltságról.

— Nem, uram, nem! a virgács! a virgács! A jóvérű fiuk többnyire derék férfiakká nőnek s minél derekabbakká nőnek, annál biztosabban a virgács apostolaira fognak szavazni! Magam részéről halhatatlanná szeretném tenni őket Nagybritanniában. A tengeri levegő meg a hegyi levegő félannyit se használ. Azt merném mondani, hogy aki jól túri az elpáholást, erősebb, mint aki végzi. Hónalj alá fogni és megvesszőzni Crossjay urfit, ha otthagya a könyveit!

— Csakugyan így gondolja, uram? — hajtotta meg magát udvariasan a házigazda a vendég előtt, noha megbotránkozott, hogy a hölgyek előtt így beszélnek.

— Így, uram, és annyira így, hogy ujjal tudnék végigmotogatni, előéletük teljes ismerete nélkül, azokon a közéleti férfiakon, akik gyerekkorukban nem kaptak virgácsot. Ezek a rosszul egyensúlyozott férfiak. Lelki alapozásuk nem biztos. Jó és rossz időre nincsenek egyformán megedzve. Mindjárt megzavarodik a vérük, nem tudnak megbocsátani, jobbra-balra elismerésért szimatolnak s

dühre borzolódnak, mihelyt egy kis keleti szél nem a kedvük szerint fú. Ugy ám, uram, ha aztán az ilyenek megöregszenek, még mindig tele vannak a fiatalkori bolondságaikkal; látnivaló rajtuk, hogy sohase kaptak ki, ahogy dukált volna. Mi angolok azért verjük meg az egész világot, mert jól türjük az elpáholást. Véleményem szerint csakis ez adja meg a vér igazi zamatát.

Sir Willoughby mosolya annál szelidebb lett, minél hevesebb tiltakozásra rándult a feje mozgása. — Persze, — mondta, némi leereszkedés hangján, miután előbb felvilágosította feleletében a nagytiszteletű doktor urat tévedéséről, — persze, a matrózok ráncbaszedésére kitünő módszer! A hajók fedélzetén az Ön módszere bizonyára beválik. De gentlemanek közt, ugyan! Véleményem szerint soha!

— Tiszteltetem a gentlemaneket! — kiáltotta Dr. Middleton.

Clara hallotta, amint Miss Eleanor és Miss Isabel megjegyzik egymásközt:

— Willoughby nem türte volna a pálcát!

— Az ilyen bánásmód egészen megváltoztatta volna!

A leány sóhajtott egyet s alsó ajkába harapott. A humoros elképzelés adományát tiltó póznák zárják el a nők elől; el kell fojtaniuk; ha holmi humoros kép lebeg eléjük, például az, hogy a kis Willoughbyt a tanító ur derékon kapja, vagy az, hogy a rémült rokonság megdermedve nézi a szentségtörő tett előkészületeit, — ezek előtt a jókedvű lehetőségek előtt be kell kötni a női lélek szeméit. Ők a társadalom agyonfegyelmezett katonái, porosz mintára, akiknek taktusra kell lépniök és gondolkodniuk. Ez bizonyára előnyére válik a világ civilizációjának, hiszen a férfiak így szabták ki, vagy legalább is öreg hölgyek így

értelmezik a szabályt; de olykor-olykor mégis akad egy-egy fiatal nő, nyilván csak afféle zabolátlan, az érettek közt csak itt-ott föltünő lázadó, akinek fáj az a sors, hogy a fejét még szűkebb présbe akarják szorítani, mint teste egyéb tagjait.

Clara eltűnődött azon, hogy vajjon Miss Daleben olyan nőt fog-e találni, akinek bizonyos mértékig szabad a szelleme? Kivánczozott már egy kevés, egy ici-pici lelki szabadság után legalább, ebben a házban, ahol, úgy rémlett, mindenki vasikalapot visel. Sir Willoughby nem csupán rendelkezett itt, hanem egyenesen trónuson ült, ráfeküdt a többiekre, — és hogyan! Észrevette rajta, hogy az ellentmondásnak már az árnyéka is érzékenységre dühíti, s mivel megelégedett állapotban nagyon nyájas volt, ezt a kedvességet cukros falatként nyelték a többiek, leigázottságuk kárpótlásául. Clara megfigyelte, hogy még Mr. Whitford is került unokafivére tekintélyi érzelmeinek megsértését. Ha nem is áradt belőle is Sir Willoughby, úgy mint lady Eleanorból és Isabelből, többnyire csak rövid, helyeslő szavakra szorított, vagy egészen néma volt. Éles szembezállásra sohasem került a sor. A házirend vasikalapja őt is lenyomta, akár a cselédeket, s ezzel a sorssal fenyegette, — oh, szegény hajótörött, aki látja, hogy bele kell fulnia a hullámokba! — a feleséget is!

— Mikor láthatom Miss Dale-t? — kérdezte Clara.

— Még ma este a diner-nél, — válaszolta Sir Willoughby.

Ime, gondolta a leány, ma tehát még lesz mire várnom.

Türelemmel engedte át magát gyászos hagnulatainak s csukott érzékekkel, csak ennek az esti találkozásnak reményét melengette: mégis, jóval

a kitűzött óra elérkezése előtt, ez a remény, hogy végre talál valakit, aki más lesz, mint a Sir Willoughby többi ostoba majmolója, lassanként szertefoszlott. Nagyon bágyadt volt már, mikor két vagy három percig egyedül ültek Laetitiával, a többi lady gyülekezését várva.

— Ön Miss Middleton? — kezdte Laetitia, mikor belépett hozzá. — Féltékenységem azt súgja, hogy igen; mert Ön úgy megnyerte az én Crossjaim szívét, hogy pár perc alatt nagyobb engedelmességre tudta szorítani, mint amennyit mi hosszú hónapok alatt értünk el vele.

— Nagyon-nagyon örültem a vadvirágainak, — felelte Clara.

— Crossjay nagyon szerényen viselkedett a bokrétájával. Azért emlitem meg ezt, mert az ő korában lévő fiúk azon frissében szokták ajándékaikat az arcunkba vágni, ahogy tépték őket, — és Önt ő mégis egészen másképen akarta meglepni!

— Ebből is ráismertünk az ő jó tündérének a kezére!

— A tündér most már lemond a hivataláról; de arra mégis megkérem Önt, hogy ne viszonzza tulságosan Crossjay szeretetét, mert máris hivatásos tanítókézre kellene adni, hogy előkészítsék a vizsgára. Mi mindnyájan úgy gondoljuk, hogy született tengerész ez a fiu, akinek a hadihajókon a helye.

— De, kedves Miss Dale, az én nagy szeretetem épen az lesz, hogy mindig elsősorban az ő érdeke fog előttem lebegni és nem a saját önzésem. És mihelyt csak egy kis befolyásom lehet, egy hétig se várok Crossjay elküldésével. Már ma beszélnem kellett volna erről a dologról, csak ne lettem volna olyan kába, álomszerű állapotban; pedig gondoltam rá, tudom. Nem fogom elmulasztani, ami módomban állhat.

Clara szive belecsüggedt, hogy ime most újra elkötelezte és leláncolta magát, szivességkérésre, kunyorálásfélére vállalkozott. Az ügy viszont jó ügy volt. S egyébként is, lekötöttsége már ugyanis régen fönnáll.

— Sir Willoughby igazán nagyon szereti a fiut, — mondta.

— Ő azt szereti, hogy meg tudja szerettetni magát a fiuval, — válaszolta Miss Dale. — Neki még nem igen volt gyerekkel dolga. Bizonyos vagyok benne, hogy kedvére van a fiu; különben nem volna oly türelmes vele szemben, — csodálatos, hogy mennyi mindent elnéz neki s mennyire mulat rajta.

Sir Willoughby lépett be. Miss Dale jelenléte fölragyogtatta, mintahogy az égő oltárlámpa gyújtja fényre a szentelt edényeket. Mély tisztelettel a leány állhatatossága iránt, a jóizlés mintaképének tekintve őt, sohasem tartózkodott Laetitia társaságában önnön tündöklésének ama tudata nélkül, mely kincsek pazarlójává teszi a férfit; — és nem tulzás, ha e kincseket mérhetetleneknek tekintjük, hiszen bármit is mondjon ilyenkor, szinaranyként fogadják.

Az est azzal a hatással végződött Clarára nézve, hogy legutóbbi ellenérzéseivel szemben bizalmatlanná vált. Öntudatlanul Miss Dale lelkületét vette át, Willoughby mentségére; — mert valahogyan kezdte megérteni ezt az állhatatos imádót, látva, hogy jelenlétében milyen szivessé és simán vidámmá villanyozódik a férfi: háziasan ötletessé, hogy így mondjuk, — ez pedig legkedvesebb formája az ötletességnek. Mrs. Mountstuart Jenkinson megállapítása szerint Willoughbynek fizikailag tökéletes lába volt, Miss Dale viszont imádottja lelki lényegében fedezte föl ezt a dicsérni valót: s mindkét hölgy érzése szerint Willoughby nem csupán egyszerűen ragyogó, hanem éltető valaki is volt, —

ami igaz is, mert a dicséret mindig megtermékenyítő napfényként hat. Willoughbyban most határozott romantikus vonást is lehetett észrevenni s Clara emlékezett rá, hogy első benyomása is ez volt a grófság szemefényéről: idegenszerűen hatott rá ennek a felujuló gondolatnak eddigi tapasztalataival érzett ellentéte. Hátha mégis ő volt akadémikus és megfontolatlan? Oh, áldott ujjáébredése a béke érzésének! Csak a gyötrelmek elmúlásának kékjét várta már s szabadságvágya meg akarta tanulni a bilincsek szeretetét, föltéve, hogy a férfi gyöngéd lesz hozzá. Ebben a hangulatban szigorúan elítélte Constantiát. „Meg kell kísérelnünk, hogy jót cselekedjünk; nem szabad önmagunkra gondolnunk; meg kell találnunk rendelt földi utunk legjobb oldalait.“ Alázatos komolysággal forgatta magában ezeket a gyermekes szabályokat és hogy egy pillanatra se késlekedjék a jó gyakorlásában, egyuttal azonban azzal a ködös, de jóleső sejtéssel is, hogy Mr. Whitford is hallani fog erről a dolgról, megragadta az alkalmat s akkor hozta szóba a kis Crossjay ügyét Sir Willoughby előtt, mikor egy egész sereg pompás lovas közt is legkülönbnek bizonyulva pattant le paripájáról. Legkülönbnek bizonyult mindig a többi lovas közt, a legjobban öltözve s a legművészibben ülve nyeregben, művészkedőn talán, de mindig hatásosan. Ha gyalog járt, a hátravetett fej s félig lebocsájtott szemhéjak nagyon is kézzelfoghatóan éreztették fölényét. — „Willoughby, beszélni szeretnék veled,“ — kezdte Clara a félelem lelkendezésével, hátha már az első szavaknál mindent megígér Willoughby, merő udvariasságból, félbeszakítva az ő akadozó kérését: — „a kedves kis Crossjayról szeretnék beszélni veled. Te is szereted őt. És ő itt a mi körünkben meglehetősen hanyagságra szokik, időfecsérlővé . . .“

— No, de te itt vagy, és ha majd végkép itt is maradsz, szerelmem, örökre,“ . . . zudult neki a szerelmes szóáradat, elkanyarodva Crossjayról, hogy utóbb ismét visszatérjen rá: — „A fickó legfelsőbb urnőjét látja benned s minden parancsodnak engedelmeskedni fog, még ha azt szabad is ki rá, hogy meg kell tanulnia a leckéit! És ki ne engedelmeskedne neked? Már a szépséged is parancsokat oszt! Hát még ami azon túl van: — a kedvességed, istennői mivoltod, mely azonban nem is annyira föléje emel a világnak, mint inkább teljesen egyedülállóvá különít tőle!“

Clara kötelességszerűen, eleven mosollyal válaszolt s folytatta: „Ha Crossjayt rögtön elküldenők valahova, ahol a fiukat haditengerészetre készítik elő, bizonyára megalapíthatnók a szerencsését, hiszen föltétlenül rátermett a hajóséletre. Apja vitéz ember s fia örökölte hősi hajlamait: imádja is a tengerész-életet! Csakhogy sikeresen elő kellene készíteni a vizsgára; — ideje pedig már nem sok van!“

Sir Willoughby halkán fölnevetett, szomorkás vidámsággal:

— Drága Clarám, te imádod a világot és én attól tartok, hogy neked még meg kell tanulnod, mennyire nem adódik ebben az ide-oda kapkodó világban egyetlen olyan kérdés sem, amely ne sodorna bennünket végtelen vitákba és ellenmondásokba, egészen a megcsömörlésig. Crossjayre nézve nekem is megvan a magam véleménye, meg Vernonnak is. Én gentlemant szeretnék csinálni a fiuból. Vernon matrózzá akarja faragni. Azonban a Crossjay voltaképeni istápolója Vernon, és nem én. Vernon hozta el az apjától, hogy tanítsa s így neki van joga meghatározni, mi legyen a fiuval. Én nem avatkozom bele semmibe. Arról azonban mégse tehetek, hogy a fickónak

én tetszem inkább. A jó öreg Vernon érzi ezt, úgy látszik. Biztosítalak róla, hogy én teljesen távol maradok a dologtól. Ha a véleményemet megkérdik, — noha nem értek egyet Vernon terveivel a fiut illetően, — vállat vonva nyugszom bele a fiu távozásába, mivel, mint láthatod, sohasem is ellenkeztem. A jó öreg Vernon fizet Crossjayért, ő az ur, ő intézkedik, és ha a fickót a vihar majd lesodorja az árbóc-csúcsról, nem én rámul a felelősség. Ez csak logikus dolog, édesem . . .

— Én nem is merészkedtem volna belekeveredni, — felelte Clara, — ha nem sejteném, hogy ami a pénzt illeti . . .

— Igen, — kiáltotta Willoughby, — ezen sok mulik. A jó öreg Vernon engedje át nekem a fiut s én rögtön megszabadítom erszényét a tehertől. De tehetem-e ezt, drágám, egy oly terv folytatására, melyet kárhoztatok? A dolog így áll: nemrégiben látogatóba hittam magamhoz Patterne kapitányt: közvetlenül az afrikai partokra való elutazása előtt, ahová a kormány akkor küldi a tengerészeket, mikor más módon már nem tudja legyilkoltatni őket, — én ekkor megkülönböztetett udvariassággal kérttem hozzánk. Megköszönte s kurtán-furcsán háritotta el a meghívást. Ezt az embert, hogy úgy mondjam, védencemül tekintem. Elvégre ő is Patterne s kétségkívül bátor ember is, a mi vérünk csörög az ereiben s a mi nevünket viseli. Ugy gondolom tehát, hogy helyesen cselekszem, ha a fiából legalább különb gentlemant szeretnék nevelni, mint amilyenek az apát ismerem. Már pedig látva azt, hogy a zsenge gyermekkortól fogvást hajón töltött élet mennyire nem gentlemant fejlesztett az apából, jogosnak vélem, ha a fiu számára más pályát készítek elő.

— De a tengerésztisztek . . . — próbált szembe-
szállani Clara.

— Akadnak köztük, — mondta Willoughby. —
Azonban jó családból kell születniük, jó nevelést
kell előbb kapniuk. Hámozd le róluk a tisztí rang
dicsfényét s félek, aligha mondanád őket gentle-
maneknek, ha a szalón parkettjére lépnek. És
én már odáig jutottam, hogy szinte jogosnak kép-
zelem, ha a kis Crossjayból valami mást akarok
nevelni. Megeshetik, drágám, hogy már abból is
fölismered benne a Patternet, ahogy veled szem-
ben viselkedik; — megeshetik. Ha azonban én
veszem őt át, föltétlenül én akarok uralkodni rajta.
Nem faraghatok gentlemant a fickóból, ha ezzel
vagy azzal a másik nevelővel kell közösen mun-
kálkodnom. Egyszóval, neki reám kell föltekintenie,
csak egy példányképének szabad lennie.

— És ez esetben továbbra is gondoskodnál róla?

— Aszerint, ahogyan viselni fogja magát.

— Nem jelent ez számára bizonytalanságot?

— Nem nagyobbat, mint az a foglalkozás, ame-
lyet ti szeretnétek választani a számára.

— De ott határozott szabályok szerint kellene
igazodnia.

— Nálam viszont az én tetszésemhez.

— Biztositanál a számára állandó összeget?
Mert a gentleman, ha semmittevő, máris elég baj
a társadalomra nézve; de ha még pénze sincs
hozzá . . .!

— Tetszenie kell nekem, ennyi az egész: és
akkor bőven kap pártfogást és gyámolítást.

— De ha nem fog neki sikerülni, hogy tessék
neked?

— Hát ez olyan nehéz?

— Oh! — komorodott el Clara.

— Amint látod, drágám, megfelelttem a kérdé-
seidre! — mondta Willoughby.

Majd újra kezdte: — De csak hadd próbálkozzék a jó Vernon a fiuval. Megvannak neki a saját bogarai. Hadd valósítsa meg őket. Figyelemmel fogom kísélni a kísérleteket.

Clara már-már aléltan hagyta abba a súlyos feladatot.

— Nem pénzkérdésen mulik-e az egész? — rebegette félénken, tudva, hogy Mr. Whitford szegény ember.

— A derék Vernon jónak látja így dobálni ki a pénzét, — válaszolta Sir Willoughby. — Ha ily módon megmenekül attól, hogy lábát vagy nyakát törje az Alpeseiken, bizonyára bölcsen is cselekszik.

— Igen, — mondta Clara és szünet következett.

Lerázta rosszkedvét, mint valami fölkunkorodó kigyót, amit az ember eldob magától. — „Ugy tudom azonban, hogy Mr. Whitford rászorul a segítségedre. Ő... ugye ő nem nagyon... gazdag? Ha elköltözik innen a kastélyból, hogy irással próbáljon szerencsét Londonban, akkor nem igen lesz módjában Crossjajt eltartani és hogy a fiut taníttassa... és ezesetben nagylelkű dolog lenne támogatására sietni...

— Ha elköltözik a kastélyból! — kiáltotta Willoughby, — erről még egy szót sem hallottam. Ő már az elején rosszul indult s én azt hittem, hogy ettől épen eléggé megszeliidül: hiszen elveszítette az egyetemi fokozatát... hm... Akkor aztán, nem sok időre rá, valami kis örökséghez jutott s azt vette a fejébe, hogy majd az irodalomban erőszakol ki holmi sikert, ami a legtisztább házárdjáték, amint meg is magyaráztam neki. A londoni letelepedés aligha válhat javára. Azt hittem, erről a bolondságról már jó pár éve le is tett. Hiszen tölem eleget kap: — körülbelül százötven fontot évenként, s ha megkér

rá, a dupláját is szívesen adom. Sőt minden könyvet is, amit csak megkíván, pedig az ilyen író-és tudós-nép mindjárt megkívánja a könyvet, mihelyt tud a létezéséről! És nehogy azt hidd, hogy panaszképen emlegetem föl ezt. Én az az ember vagyok, aki mellett egy shilling külön kiadást sem kell tenniük személyem közvetlen kiszolgálóinak. Viszont bevallom, hogy a függésnek ezt a fajtáját egyenesen elvárom tőlük. A hűbériség nem megvetendő intézmény, ha az ember biztos lehet a hűbérura felől. Te tudod, Clara, hiszen neked gyöngeségeimben is észre kell vened a jót, hogy én nem szolgaságot követelek, csak ragaszkodást. Arra vágyom, hogy olyanok vegyenek körül, akik szeretnek. S legyen köztük egy... a legdrágább! Hogy mi ketten kizárhassuk körülünköl a világot, élhessük azt, amit a többiek csak álmodnak. Nem lehet ennél édesebbet elképzelni. Ez az igazi mennyország lenn a földön. Egészen birni téged! A gondolataidat, reményeidet, mindened!

Sir Willoughby megerőltette képzelőerejét, hogy még többet mondjon, — de nem tudott, vagy legalább is cserben hagyta a kifejező készsége, — hát így folytatta:

— De mi is akar lenni ez a beszéd a Vernon távozásáról? Ő nem hagyhat itt engem. Saját tőkéjéből csak száz fontja van egy évben. Lásd, én gondolok az ő sorsára. Nem is beszélek arról, micsoda hálátlanság, ha igazán menni akar. Te tudod, drágám, mily halálosan utálok minden elválást és más effélét. Amennyire csak tehetem, csupa egészséges környezettel veszem körül magam, főleg azért, hogy érzelmeimben meg ne sértse nek; — és Miss Dale kivételével, akit te is szeretsz, — ugy-e, az én drágám szereti őt? — (Clara felelete kielégítően hangzott), — ezen az

egy kivételen kívül nem is tudok más esetről, amely érzelmi kellemetlenséggel fenyegethetne. S most itt van egy férfi, aki minden látható indíték nélkül egyszerre csak arról beszél, hogy elhagyja a kastélyt! De az istenért, — mire való ez? Miért? Szinte azt képzelem, hogy az igazi boldogság látása van ellenére. Mondják, hogy a világ „kétségbeesésében rossz.“ Barátaimat illetőleg nem szeretném ugyanezt gondolni, de viselkedésük mindenesetre gyakran teszi kemény próbára az embert.

— Ha ez igaz is volna, miért kellene miatta Crossjaynek bűnhődnie? — vetette közbe Clara bátortalanul.

— Crossjayból mindenesetre saját eszményem szerint való embert faragnék, drágám! De ki beszélt neked erről a dologról?

— Maga Mr. Whitford. És hadd mondjam meg a magam véleményét is, Willoughby: én azt hiszem, ő inkább magával viszi Crossjajt, sem hogy úgy hagyja itt, hogy a fiu elveszítse a tengerészeti iskoláztatás lehetőségét.

— Ugy látszik, a tengerészetnek nagy pártja van, — jegyezte meg Sir Willoughby, elcsodálkozva a sok rábeszélésen és ékesszóláson, mely mind csak egy tengerész fia körül forog. — „Jó, hát vigye csak Crossjajt. Megfelezett fiura nem tarthatok igényt.“ — Nevetve tette hozzá: „Én volnék ugyan a jogosabbik panaszos a salamoni ítélőszék előtt! Hiszen az én véreimből egész adag van benne, a Vernonéból pedig egy csöpp sem!“

— Ah!

— Bizony, bizony, édesem!

— Persze, belátom.

— Én nem követelem meg senkitől, hogy tökéletesnek találjon, — folytatta Sir Willoughby. — Elég sok bosszantást tudok eltűrni, de ha egyszer

megsértenek, nem bocsátok meg a sértésért. Beszélj Vernonnal, ha épen adódik rá valamely nem kierőszakolt alkalom. Természetesen én is meg fogom neki mondani a magamét. Clara, mikor hazafelé lovagoltunk, alkalmasint láttad azt az alakot, aki úgy ment el mellettem az uton, hogy meg se billentette a kalapja szélét. Ez az ember bérlőm, hatszáz holdon gazdálkodik, Hoppnernek hívják: olyan ember, akinek kötelessége volna eszébe tartani, hogy egymáshoz való viszonyunktól függetlenül is, mennyiszor leköteleztem. Bérlete öt év múlva nem fog megújulni. Be kell vallanom, én utálok a vidéki nép bárdolatlanságát s ahol csak összeütközésbe kerül velem, meg is fenyitem. Vernonnal másképen áll a dolog: az ő fejével csak beszélni kell. Az ember szinte azt hinné, hogy a vén fickó néha-néha a koldusi állapot delejes vonzókörében csetlik-botlik . . .

— Drágám, — hajolt egyszerre Willoughby Clarához, félbeszakítva föl- s alá-sétálásukat, — talán fáradt vagy?

— Ma nagyon fáradt vagyok, — felelte Clara. Willoughby karját nyujtotta. A leány két ujjal érintette meg s ezek is lehanyatlottak, mikor vőlegénye magához akarta szorítani őket.

Willoughby nem makacskodott. A leány mellett járhatni, — már ez is részesedést jelentett Clara gyönyörű mozgásából.

A bejárat oldalánál állt meg, hogy maga előtt engedje be menyasszonyát s közben elbűvölve nézett a leány arcára, fülére, gyöngén árnyazott nyakszirtjére, melyen itt-ott világosabb színű, megfékezhetetlen fürtöcskék szilajkodtak, a fésű és konty iskolakerülői, — félfürtöcskék, sarjadó szálak, apró szőlőkacsok, jeggyürücskék, lenge tollacskák, pihés bokkréták, kinyilt pitypangbóbiták, — fölfelé és lefelé hullámzók, össze-

vissza kanyarodók, bomlottan tévelygők, apró selyemkarmok, alig erősebb rajzuak egy odalehelt ceruzavonalnál s mégis minden hosszú szőke hajfonat hálójánál végzetesebb törvetői a szívnek.

Laetitián nem volt semmi, amit ily szépséggel össze lehetett volna hasonlítani.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

X. FEJEZET,

amelyben Sir Willoughby véletlenül
új címet szerez magának.

Nos, Vernon mégis csak hasznos tényező volt unokafivére életében, tökéletes titkár egy olyan ember számára, aki birtokait eszesen és gondosan kormányozta ugyan, de nem egyszer szerencsétlen módon mondott ítéletet a békebirói székből, amely alkalmakkor aztán egy-egy félhasábos, magvas angolságu és klasszikus idézetekkel izessé tett cikkecske nagyon megbecsültette Willoughbyval titkára értékeit némely hirlapi vitában. Nem kellett félnie annak a tűzokádó sárkánynak a perzselő lehelletétől, amelyet Sajtó néven ismerünk, mert ott volt a jobbkeze, Vernon; — s mivel a parlamentbe is szándékában állott bejutni, előre látta, hogy még nagyobb szüksége is lesz unokafivérére. Mindezekon fülül az is nagyon inyére volt, hogy Vernon a saját klasszikus tárgyvitatkozó írásait Patterne Hall-ból keltezi. Ettől fény hárult a családra oly téren is, mely eddig idegen volt számukra: élvezhették ezt a tudósi szolgálatot, mely az irodalomszerető arisztokrácia zamatát keverte nevükhöz, ami ugyan nem igazán értékes dolog, sőt magában véve talán kivetni való is volna, de mégis, nem tudni hogyan, valahogy tulemelkedik az anyagi javak és a cím becületén. Zamatot mindenesetre ad. A finom már-

tások pedig valóságos éltetője, megnemesítője a hires fogásoknak: holott külön-külön véve, az előbbiek émelyítő hatásuak lehetnének, az utóbbiak pedig nagyon plebéjusi izüek. Egészen így áll a dolog, vagy legalább is így valahogy, a családhoz keveredő költőkkel, vagy még kellemesebb esetben: tudósokkal. Sir Willoughby megérde- melte, hogy része legyen ilyesmiben, mert grófságbeli barátainál jobban meg tudta becsülni ezt a zamatot, melynek birtokában jól értésére adhatta a többieknek ebbeli fogyatékoságukat. Szakácsa, Monsieur Dehors, a nagy Godefroy tanítványa, nem volt egyetlen francia szakács a grófság területén, unokafivére és titkára azonban, a hiresedő tudós, az elegáns essayista, — a maga nemében, persze, — páratlan disz volt. Személye szerint talán mulatságos figurának érezzük, de nektek, többieknek kár mulatni rajta, mert ezzel csak azt a gyarlóságokat mutatjátok ki, hogy sejtelmetek sincs a magasabbrendű, csiszolt irodalom világáról. Sir Willoughby nagy csöndekét tudott elő- varázsolni egy-egy grófsági ebédlőasztalnál, mikor hanyagul oda vetette, hogy „Vernon odahaza most az etruszkjaival, meg dórjaival bibelődik“, — s egy pillanatig szünetet tartva a megjegyzés után, hallhatóan nevetett föl, a maga részéről mintegy enyhe gunnyal térve napirendre a különc cousin fölött.

Azonkívül nagyon kellemetlenül érintette Sir Willoughbyt az is, hogy Vernonnal egy megszo- kott arc tűnik el családi köréből. Rossz véleménye volt az olyan cselédekről, akik úgy mennek el a háztól, hogy nem próbálják visszakönyörögni ma- gukat kegyeibe. Az alkalmazott, aki maga mond föl, félig-meddig sátáni teremtmény. Vernon távo- zási terve sértette és nyugtalanította az érzékeny gentlemant. „Végre is, át kell neki engednem

Letty Dalet!“ — gondolta, keserü nagylelkűséggel hódolva meg a kényszerítő körülményeknek, melyeket a másik fél nagylelkűségi fogyatékosága idézett elő. Mert, a Miss Middletonnal történt eljegyzés óta, villámgyorsan előregondoló elképzelése már úgy látta Miss Dalet, mint szomszéd-ságukban, férj nélkül maradó szüzet, aki majd a Patterne-sarjak nevelőnője lesz s akivel sokat fog tanácskozgatni. És most ez a kilátás dugába dől! Jó, hát csak házasodjon össze ez a két ember, hadd éljenek itt, a parkszéli házban, Vernon tartsa meg hivatalát, Laetitia pedig önmegadó alázatát. Bár az a veszély is fenyegethet, hogy Miss Dale-ről most majd lehámlik ez a nagy alázat! A házasság gyakran van ily hatással még a leghivebb nőkre is: nagy szenvedélyük semmivé halványul a csapodár kebelben, mihelyt férjet kaparinthatnak. A nőkben rendszerint a testi rész diadalmas-kodik a lelki rész fölött. Mindegy: bele kell menni a kockázatba, ha az ember célt akar elérni.

Mivel semmi kedve sem volt a Vernonnal való vitatkozáshoz, akit gyakran hozott már zavarba azzal, hogy egyszerűen faképnél hagyta, nem várva be, mit felel véleményeire, — most is így találta jónak, hogy Vernon és Clara, akik a kis Crossjay jövője iránt érdeklődnek, hadd higgyék róla is ugyanezt, hogy tudniillik ő is komolyan töpreng a fiu sorsán s a legokosabb dolog őt most töprengni hagyni; — mert hihetetlenül élesen tudott átlátni embertársain, ha ezek valamit érzései ellen cselekedtek. Közben pedig értésére adta lady Eleanornak és Isabelnek is, hogy hívják meg Laetitia Dalet a kastélyba, ahol nemsokára ebédeket kell rendezni, amikor is szükség lesz kellemes társalgó erőkre; — és különben is, ez az eszes, mély érzéstől fűtött leány, a női állhatatosságnak mind-
 eddig csodája, vetélytársi versengésre tüzelheti

azt a másik, fiatalabb ladyt! Azt elhatározni, hogy végkép átengedi Laetitiát Vernonnak, tulságosan sok lett volna, — fő, hogy a kártyát ő keveri.

Clarát illetőleg, tehetsége, mellyel bele tudott pillantani az ő szívének nem tökéletes visszhanggal felelgető szivekbe, azt sugta neki, hogy a leányban mégis lehet valami, ami a Mrs. Mountstuart Jenkinson védhetetlen és képtelen „huncut kis porcellán-babájá“-t ihlethette. Ennek a mondásnak ugyan semmi értelme, de ha úgy tekintjük Clarát, mint egy finom, utánozhatatlan porcellán szépséget, arcvonásainak finom, utánozhatatlan kis hullámjátékában mégis él valami gondolatnyi, ártatlan huncutság, valami az erdei nimfák pajzanságából, — s a nemes és kedves porcellán-anyaghoz való hasonlítás is adott némi értéket a kétes bóknek. Willoughby utálta ezt a mondást, de nem tudott tőle szabadulni.

Az bizonyos, hogy Clara olykor nimfára emlékeztetett, aki nagyon rácsodálkozott a faunokra s öntudatlanul utánozza leskelődőre ajzott szájukat s hosszan ferdülő szemeiket. Mikor Crossjayvel játszott, mintha macskává idomult volna át, még pedig oly fürge lendülettel, minthogyha igazi egyénisége nem is nyilatkozhatott volna meg, míg a fiut nem ismerte. Sir Willoughbynak semmiképen sem lett volna ellenére ez a fizikai élénkség, mely viruló egészséget ígért leendő élettársában, csak-hogy beszélgetéseikben nagy hiányát kezdte érezni annak, hogy a leány nem készül eléggé a meleg fészek-adás szerepére. Acél dárdahegyek meredtek rá, mikor, képletesen szólva, a legszelidebb és leglágyabb cirógatásra tárta föl keblét. A leány vitakozott vele: vagyis más szóval: fegyverekkel szerelte föl tudatlanságát. És a nyilvánosság előtt vitázott, sőt Vernont is segítségül hívta! A hatás mindig hatalom is, és Clara hatása Vernonra

nyilvánvaló lett akkor, mikor egy este Lady Culmeréknél táncra tudta csábitani, noha jól tudta, mily szomorú látvány az ő ebbeli produkciója. Sőt Clara nemcsak arra bírta rá, hogy táncosául álljon föl, hanem úgy vitte végig a táncfigurákon, mintahogy egy ügyes fiú pörgeti maga előtt a csigát, anélkül, hogy az fölborulna, — ami nemcsak Vernonnak, hanem Willoughbynek is igaz öröme szolgált, mert elvégre ő vehette legkevésbé rossz néven, ha menyasszonya ilyen hatalomról tett bizonyosságot. Tekintettel erre a Vernonon látható hatásra, újra szóba hozta a kis Crossjay dolgát s mivel a rendszeres munka barátja volt, először is a bizalmas megbeszélés formáját választotta, hogy a leány így jobban beletanuljon: csak ő rá nézni s csak az ő fölfigása szerint cselekedni.

— A jó öreg Vernon nem beszélt mostanában veled újra a fiuról? — kezdte.

— De igen, Mr. Whitford megkérdezett.

— Látod, engem meg se kérdez!

— Bizonyára nagyobb segítséget vár tőlem, mint amennyit nyújthatok.

— Lásd, ha komolyan át akarja nekem engedni Crossjajt, akkor nyilván csakugyan távozni készül. Motoszkál a fejében az a furcsa bogár, amit ő úgy hív, hogy „besoroztatja“ a tollát Londonban. Pedig én úgy hozzá szoktam már ehhez a Vernonhoz s nem szeretek arra gondolni, hogy most irodalmi napszámos lesz belőle, aki kommandóra ir, csakhogy egy kis nyomorult éhbérhez juthasson. Nekem szükségem van itt órá s föltéve, hogy csakugyan elmegy, megsért ezzel; — egy barátját hagyja el s nem első izben fog megtörténni, hogy egy barát tulságosan próbára teszi türelmemet. De ha megsért, akkor számomra meg is hal.

— Mit csinál? — kérdezte ijedt arccal Clara.

— Olyanná válik előttem, mintha sohase is létezett volna. Halottá.

— Hiszen szereted őt! És mégis?

— Sőt épen azért, hogy úgy mondjam. Az emberi természet rejtelmes valami s az enyém épen úgy az, mint bárki másé. Bármennyire sajnálnám is, végeznék Vernonnal. A világ előtt persze nem így beszélnék róla. Nem is állnék rajta semmiféle bosszút; — engem ne mondjon senki keresztényietlennek! De . . .!

Sir Willoughby könnyedén vállat vont s karjai is lendültek egyet.

— Inkább beszélj úgy, ahogy a világ előtt tennéd, Willoughby; hátha az vigasztalóbban fog hangzani!

— Drága, egyetlen Clarám, mi ketten egyek vagyunk. Legrosszabb oldalaimat, ha szó lehet ilyenekről, csak úgy meg kell ismerned, mint a legjobbakat.

— Én is mindent elmondhatok?

— Mi gyónnivalód lehetne neked?

A leány hallgatott: kebléből valami esztelen elszánás hulláma csapott föl, de rögtön elcsitult. Csak ennyit mondott: — „Gyáva vagyok, nem tudok beszélni . . .“

— Nő vagy! — kiáltotta Willoughby.

A nőktől pedig nem szokás sokat várni; hősi éreneyeket époly kevéssé, mint nagy bűnöket. Semmi szükség rá, hogy fölgombolyítsák előttünk jellemük tekercsét.

Willoughby újra megszólalt s a leány érezte, hogy most a férfi legbelső rejteke tárul eléje: — „Beszélek neked ezekről a dolgokról, noha jól tudom, hogy nem igen válnak előnyömre. De hozzátartoznak a jellememhez. A legalázatosabban

vallom be előtted, hogy bennem nagyon is sok van a bukott arkangyal gögjéből.“

Clara lehajtott a fejét s egy hosszú, mély sóhajt nyomott el.

— Igen, ez gög, — folytatta Willoughby, s míg tünődve nézte a kijelentésén elborongó leányt, holmi fekete, démoni dicsfény ragyogását érezte homlokán.

— S nem tudnál megjavulni? — szólt a leány.

A férfi ingerülten, mély csalódottság hangján felelt:

— Vagyok, aki vagyok. Matematikai pontossággal lehetne bebizonyítani, hogy ezt a hibát egyenértékű jó tulajdonságok ellensúlyozzák és helyettesítik bennem. Ha ugyan hiba egyáltalán.

— Én annak tartom. Ily kegyetlenül megbüntetni Mr. Whitfordot, csak azért, mert lendíteni akar a sorsán.

— Gondoljon arra, hogy én is lendithetek rajta. Csak szólnia kell s megduplázom a tiszteletdíját!

— De ha ő függetlenségre vágyik!

— Független akar lenni, — *tőlem?*

— Szabad akar lenni!

— Hogy én fizessek rá?

— Oh, Willoughby!

— Hja, de hát ilyen a világ! Jól ismerem, drágám! S bármily bájos is a te hitetlenkedésed, megnyugtatóbb volna, ha megbíznál az én világismeretemben, amely önzést lát mindezekben. Ugy-e, drágám, — igazat adsz nekem? Egy leheletnyi eltérést sem tudnék elszenvedni kettőnk között! Nem érzed, az ilyesmi mennyire megtöri a körénk huzott varázskört? Csak egy kis rés, s bezuhog rajta a világ piszkos özönvize! — De igaz is, mi a jó öreg Vernonról beszéltünk! Nos, én fizetek Crossjayért, ha Vernon itt marad. Még a magam nevelési tervétől is elállok, noha ennél meg-

felelőbbet nem tudok elismerni. Arról van tehát szó, hogy Vernont maradásra kell birni. Neki kellemetlen, hogy új úrnő került a kastélyba — nohát, nyugodjunk bele, — nem lehet vele vitatkozni, a józan ész helyét bolondos rögeszmék foglalják el szegény jó Vernonnál! — hadd lakjon hát a közelünkben, valamelyik kerti házban; — és hogy lekössük, mielőbb meg fogjuk házasítani!

— De kivel? kérdezte Clara, s gondolatban kereste a megfelelő nőt.

— A nők, — mondta Willoughby, — született házasságközvetítők s legmeggyőzőbben a menyasszonyok érvelhetnek. Egy férfival, — különösen az olyannal, mint a jó öreg Vernon! — könnyen el lehet bánni. Tedd meg, — én kívánom s ez adjon erőt hozzá! Ha te is akarod, behódol. Ha elmegy, örökre megy. Ha marad, barátom. Kurtán intézem el őt is, mint a többieket. Ez a tekintély titka. Lásd, Miss Dale nemsokára el fogja veszíteni atyját. Az öreg nyugdíjból él s így a leánynak el kellene költöznie a kastély környékéről, hacsak közelünkbe nem kötjük le. Szive minden érzése ezen a tájon csügg, szegénynek ez a szenvedélye. Biztosan bele fog egyezni a dologba. Egy kis udvarlásra mégis szüksége volna: s a jó öreg Vernon, — mint udvarló! Képzeld el magadnak ezt a jelenetet, drágám! Vernon, fogadok, úgy fogja föl az udvarlást, hogy a hölgyet szótár módjára kell kezelni: kikeresni egy szót, aztán lapozgatni, megint egy új szóért, s végül összetákolni a mondatot. De nem kell azért haragudni az öreg fickóra, Clarám; egyik embernek van nyelve a beszédhez, a másiknak nincs. Vannak igazi botnyelvűek, egyékbént embernyi emberek, derék fiuk, de annyira félrecsuszott alakok, annyira elsodródottak a női nemtől, hogy föltétlenül

szükségük van egy harmadikra, aki a selyem-szálakat bogozza és kötözze helyettük. Bizony!

Sir Willoughby szeme közé kacagott Clarának, hogy fölvidítsa a leány megkövülten álmatag tekintetét:

— Igen, ez így van, drágám, én láttam! Vernon nem tudja, hogyan kell úgy beszélni, ahogyan *mi* beszélünk. Egyidőben pedig, ahogyan mondani szokás, kerülgette Miss Dalet. Az aztán a lehető legmulatságosabb izé volt, ahogyan ő udvarolt: — mint a kutya, amely tudja, hogy rosszul viselte magát s most szeretné kiengesztelni a gazdáját! Mindnyájan csak úgy gurultunk! Persze, a dologból nem lett semmi.

— És ha Vernon nem megy ebbe bele, azzal is úgy meg fog sérteni, hogy „halott“-nak fogod tekinteni?

Erre a csacsiságra Willoughby egy szeliden elszörnyedő sóhajjal válaszolt.

— Majd csak összehozzuk őket valahogy! Lásd, Clara, én ezt nagyon szeretném s áldozatokra is hajlandó vagyok, hogy Vernont ittragasszam.

— Mit áldozol föl? — egy kerti házat? — kíváncsiskodott Clara, készen a harcra, minden pontért külön-külön.

— Talán egy ideált . . . De nem hangsúlyozom az „áldozat“ szót. Csak azt, hogy nem szeretem az elválásokat. Most te bizonyára azt mondod, hogy viszont ezért szeretem előkészíteni a rabláncrafüzéseket. Mégis, érvényesítsd a befolyásod a jó ügy érdekében, drágaságom! Ha te szólsz Vernonnak, a te kedvedért táncra perdül, akár még a szalónasztal tetején is!

— Crossjayról semmit se mondjak neki?

— A Crossjay-dolog végső tartaléknak marad.

— Pedig sürgős volna!

— Bizzál bennem! Nekem is megvannak a ma-

gam ideái. Én sem vagyok tétlen. Ez a fickó sokat ígérő módon üli meg a lovat! Lehetséges, hogy... — Sir Willoughby mormogott valamit a fogai közt, aztán újra menyasszonyához fordult: — A lovasság! Ha bevinnők a lovassághoz, gentleman válhatna belőle s nem kellene szégyenkeznünk miatta. Vagy, bizonyos körülmények közt, a testőrséghez is elhelyezhetnők. Gondold csak meg, édesem! De Craye, aki valószínűleg a násznagyom lesz arra az esetre, ha Vernon apó mégis akadékoskodnék, gárdistaezredes és talpig gentleman, — talán az agyvelő nélküli osztályból, ha úgy tetszik, de elegáns fickó! Ir ember, — majd megismered; — s én szívesen állitanék oda mellé a szalónban egy tengerésztisztet, hogy összehasonlithasd őket s alaposan megfontolhasd, melyiket válaszd védenced mintaképeül. Horace maga a megtestesült kellem és katonai elegancia, — kicsit önhitt is, megengedem, — mindig sokkal inkább barátja voltam, semhogy olyan szőrszálhasogatón itéljem meg. Elválhatatlan csatlósom lett, bár öregebb nálam, s úgy látszik, szerette, hogy állandóan a sarkamban lóghat. Arca a kevés férfiarok egyike, melyeket csodálatosan szépnek kell mondanom, — persze, esetleg nincs mögötte semmi. Mintahogy Vernon szokta mondani: „olyan semmi, amelyet sebhelyekkel csiptek tele a keselyük s szikkadtá fűtt a sivatag széle.“ Nem rossz társalgó, ha megelégszel azzal, hogy a dobott lapdát ügyesen elkapja. Mulatságos alak. A derék Horace nem is tudja, milyen mulatságos!

— Mr. Whitford De Craye ezredesről mondta azt a mondást?

— Már nem tudom, kiről mondta. Észrevetted már a jó öreg Vernon gyöngéjét? Ha idézik előtte egy-egy ilyen gunyorkáját, a mennyezetig ugrik örömeiben! Csalhatatlan recept, ha az ember

meg akarja őt puhítani. Mikor jókedvűvé akarom tenni, csak odaszólok neki: „Ahogy te szoktad mondani!“ Azonnal vállra van fektetve.

— Én, — felelte Clara, — főleg azt vettem észre rajta, hogy mennyire szíven viseli a Crossjay dolgát, — és ezért végtelenül tisztellem.

— Nagyon becsülésre méltó fickó, ha nem is fölöttébb széles látkörű vagy bölcs ember. Nos, kicsikém, hát csak bátran, rajta! Vezesd rá az öreget, hogy milyen szép szomszédnőnk van! Miss Dale vendégünk lesz vagy egy hétre s az egész ügyet nyélbe lehet ütni, mielőtt a lány megint hazavonul. Ezidőszert valami unokanővérét várja, aki majd otthon maradjon az édesapja mellett. Csak egy kis hátfelfigyelmeztetés, — és a derék Vernon térdre borul, már amennyire a térdei hajlékonyak tudnak lenni. Elvégre, ha egy hölgy elő van készítve a szerelmi vallomásra, ugyebár, nem kívánja föltétlenül, hogy az udvarló az egész tirádát végigszavalja, . . . nem? . . . Bár némely szép várak bevételéhez . . .

Átölelte a leányt. Clara már kezdett hozzátörödni ehhez is. Éz volt a sorsa s mivel kivezető utat semerre sem látott, némi barátságos hidegség áldását esdette, hogy érzéstelenül eshessem át az ilyen perceken. Mikor pedig átesett rajtuk, szemrehányást tett magának, hogy az egészből olyan nagy dolgot csinált, mivel az ölelést könnyebb volt eltűrni, mint a szavakat. Mit tehetett volna? — kalitba volt zárva; egyik percben adott szava rabjának érezte magát, a másikban gyávaságáénak, — s azzal a homályos sejtelemmel, hogy az utóbbi börtönzár még erősebb, mint az előbbi, azon az elvont kérdésen tűnődött, vajjon egy nő gyávasága elmehet-e addig a végletig, hogy annak a torkába vesse magát, amitől borzad? Elképzelhető ez? Nincs egyetlen pillanat sem, mikor a kalit ajtaja

nyitva marad? De ekkor megint az aszottképü becsületérzés áll elő s követeli a maga jussát. Mert csak úgy gyűjthet elég bátorságot a gyávaság ellen, ha előbb bátran szakít a becsülettel is, hiszen hitszegést kellene merészelnie s nemcsak egyszerűen azt mondania, hogy: most bátor leszek, hanem ezt is: bátor a becsstelenségig! A nő, aki szavát adta, hiába liheg szabadulásért, — börtönének két öre van: az egyik eszményi és a másik alantas; — kit zár be a világon rettenetesebb rács? Lerázhatja magáról azt, ami lealacsonyította, de a szabadsággal az is lehull róla, ami magasba lendítette.

Helyzetét mérlegelve, Clara lelkében fölmerült a gondolat (vagy tán nem is gondolat, csak a fiatal érzés ködös gomolygása, a gondolat isteni alakját próbálgatva), mely a jelen szomorúságaiból eredve, azt hirdette számára, hogy rosszul szerkesztett, rozoga világ az, melyben egy tudatlan óra egész sorsunk kialakítója lehet s döntő elhatározásokba sodorhat, amiktől életünk főeredményei függenek. Tanítómestere már odáig jutott Clarával, hogy az az ő szemével kezdte nézni a világot.

És ilyeneket is gondolt már: — „Mennyire meg kell vetnie a nőket az olyan férfinak, aki meg mer mutatkozni előttük, mint ő én előttem!”

Miss Middleton Sir Willoughby Patterne-nek köszönhette, hogy nem gondolkozott többé gyermekleány módjára. Mikor kezdődött meg a nagy átalakulás? Visszatekintve, úgy rémlett neki, hogy mindjárt azután kezdődött, amit a szerelemben az „első” lépéseknek nevezünk, — mindjárt a dolog elején. Onnan következett ez, hogy már alig tudta visszaidézni akkori érzései emlékét. Halottak voltak, akiknek még árnyéka sem remegett vissza az elképzelésbe. Anélkül, hogy kárhoztatta volna a férfit, — ennyire még meg tudta őrizni

józanságát, — kelepcebe csalt áldozatnak érezte magát. Valami rossz álom kábulatában életfogytiglani börtönbe került, s oh szörnyőség! nem holmi csöndes tömlöcbe: — a köréje záruló sivar falak beszéltek hozzá, szerelméért lihegtek és csodálatát várták.

Clara nem tudta volna megmondani, miért nem nyujthatja ezt a szerelmet, miért vonul vissza egyre jobban önmagába, miért áhitja a zsenge érzéseket gyilkoló fagyosságot? Lázadozott, hogy aztán egy halk célzás az esküvő napjára újra megalázza; — az ernyedt fölpihegés pár pillanatát ismét lázongás követte, gyorsan hevülő fokozaatokban, míg annak a fekete-vidám napnak különös képe újra föltűnt s földre sujtotta. Jött az a nap: élt, nyomult, habzsoló szája volt és zengő éneke. Levelek jöttek a nyoszolyólányoktól, akik erről a napról irtak: Clara hullámokat érzett, melyek hajóroncsot sodornak a part felé. Az ellenszegülés szomoru érzésével az őt közrefogó és tovaragadó egész környezet iránt, azt a lehetőséget latolgatta magában, hogy talán már az örület szélén is áll? Mert ha nem, akkor meg szeszélyességgel vádolhatják, ami szintén kétségbeejtő valami! Ezek közül a fiatal ladyk közül egyikhez-másikhoz nem is olyan régen még leveleket irt ő is, melyekben Willoughbyról... jaj, hogyan is nyilatkozott?... Vagy akkor volt örült? — és most egészséges újra? Ugy rémlett neki, hogy lelkesedve irni erről a férfiről inkább örültség volt, mint borzadni a házasságtól; de egyedül állani, szemben mindennel, amit ő maga engedett önmaga ellen fordulni, nagyon is félszeg helyzet egy fiatal leány számára, semhogy teljesen igazságosnak találhatná viselkedését, ha értelméhez folyamodik.

Sir Willoughby volt arra rendeltetve a sorstól,

hogy Clara általa kapja kezébe az éles lélekbe-
látás kulcsát, mely egyszerre úgy tárta föl őt a
leány előtt s oly cím bélyegét nyomta rá, hogy
ettől fogva Clara lázongó ereje megnövekedett és
valóságos szent hévvé magasztosult.

A grófság népszerű orvosa és hirhedt anekdóta-
mesélője, Dr. Corney előző este diner-re volt
hivatalos. Másnap beszélgettek róla s arról, hogy
Armand Dehors, a szakács, mily művészi oda-
adással buzgólkodott, mikor meghallotta, hogy
„homme d'esprit“-társaság inye szerint kell főznie.
Sir Willoughby azzal a jóakaratu iróniával emlé-
kezett meg Dehors-ról, mellyel a szolgálatában
álló, szakmájukban egyébként kitűnő emberekről
szokott beszélni. — „Hogy miért nem ad elénk
mindennap jó diner-t, ennek magyarázatát, azt
hiszem, a franciák alaptermészetében kell keres-
nünk. A franciák rendszerint minden gyöngéjüket
nagy lelkesedésükkel teszik menthetővé. Hiányzik
belőlük minden tekintélytisztelet. Ha ezt mondtam
volna neki, hogy: Dehors! valami különösen
finomat csináljon, — föltétlenül egészen közönséges
diner-t kaptunk volna. De lelkesedésnek bővében
vannak s ezen kell megfognunk őket. Ha az ember
egyetlen franciát alaposan kiismer, ismeri egész
Franciaországot. Dehors két éve van a szemem előtt
s egy szavamra lelkesedésbe gurul. A „hommes
d'esprit“ alatt irodalmi embereket értett! A franciák
tönkretették az arisztokráciájukat s ezért, hogy
izgulhassanak, az irodalmat léptették a helyébe;
— nem hogy imádják, erre nem képesek, de
hogy legyen mitől lázba jönniük! Igazi nagyságot
nem türnek meg maguk fölött, hát ál-nagyságok-
hoz folyamodnak. Talán azért, hogy így érvényesít-
sék az egyenlőség elvét! Ugy ám, akárhogy is
rázod a fejed, Vernon koma! Mert lám, az emberi
természet mindig csak előbuvik, akárhogy akarnók

is lenyomni, s a franciák csak abban különböznek tőlünk, hogy ők előbb térdig gázoltak a vérben s csak aztán jöttek rá, hogy ők se tudnak kitalálni egyebet az ócska tréfánál, hogy: „Uram, szőröstől-bőröstől egyenlők vagyunk! Ah, ah, ön íróember? Engedje meg, hogy oda legyek öntől!“ . . . Igen, Vernon, s fogadok, hogy ez a fickó téged bámul meg a háznép legfőbb emberéül! No, nem vagyok féltékeny. A fő, hogy a szakács egyébként teljesítse kötelességét! . . . Van egy francia filozófus, aki az év napjait francia írók születésnapjai szerint kívánta megnevezni, így: Voltaire napja, Rousseau napja, Racine napja, stb. . . . Vernon talán megmondhatná, hogy április elsejét kiről tiszteljük meg?“

— Holmi apró tévedésekkel nem igen törődsz, mikor ilyen gunyoros kedvedben vagy, — felelte Vernon. — Hát csak örülj neki, hogy egy nemzetet egyetlen szakácson keresztül is ilyen jól ki tudsz ismerni!

— A franciák viszont egy zsokén keresztül ítélhetnek meg minket, angolokat; — vetette közbe Dr. Middleton. — Szakácsokért zsokékat adhatunk cserébe s nem hiszem, hogy kedves szomszédaink jól járnának ezzel az üzlettel.

— Nem, . . . de mégis, kedves jó Vernonkám, nem bolond dolog-e, — kérdezte Sir Willoughby, — hogy minden nap egy-egy irodalmár nevét bömböljük a világba?

— Filozófusokét!

— Hát jó, filozófusokét!

— És minden kor és nemzet fiai közül válogatva! A filozófusok jóltevői az emberiségnek!

— Jólte . . .! — Sir Willoughby gunyos nevetése kettétörte a szót. — Ebben mégis csak van valami nagyképűség, ami összeférhetetlen az angol józansággal! Nem gondolod?

— Ha jobban szereted, — felelte Vernon, — fölváltva is elnevezhetjük a napokat, úgy hogy minden másodikat valamely jeles angol familiának szenteljük, akik az illető napon valami hires-nevezetes tettet követtek el.

A lázadó hajlamu Clara, elragadtatva ettől a visszavágástól, szintén megszólalt: „Győznénk-e elegendő jeles familiával?”

— Egy vagy két költőt is besorozhatnánk!

— Vagy egy-két államférfit, — tóditotta Clara.

— Vagy egy-egy boxolóbajnokot, ha minden kötél szakad . . .

— Viharos napokra, — jegyezte meg Dr. Middleton s gyorsan és bűnbánón elegyedett bele újra a társalgásba, melyet akaratlanul hagyott cserben. Egy-két általános kritikai megjegyzést tett holmi újdivatu fogalmakról s külön odafordult Vernonhoz, rövid vitára. Clara örült ennek, mert boldogan sejtette, hogy atyja nem fogja mindig föltétlenül Sir Willoughby véleményeit támogatni, még ha egyébként hasonlóképen gondolkodnék is.

Sir Willoughby hozzá volt szokva, hogy ő vezette a társalgást. Elkedvetlenedve azon, hogy most a vezetés más kézbe siklik át, Clarához fordult s elbeszélte neki Dr. Corney egyik ebédutáni anekdotáját, aztán egy másikat, amelyben mély emberi tanúság rejlett s egy beteges gentlemanről szólt, akinek egyszerre csak halálos beteg lett a felesége, mire az illető berontott a betegszoba mellett tanácskozó orvosokhoz, könyvek között kérve őket mindenre, ami szent, mentsek meg az ő számára a szegény páciens, mert: „Ő az én mindenem, igen, mindenem, — és ha meghal, újra a megházasodás veszélyének teszem ki magam . . . Ujra meg kellene házasodnom, mert szegény feleségem annyira hozzászoktatott a házas-társi gyöngédségekhez, hogy igazán nem veszit-

hetem el őt! Meg kell menteniök!“ S a szerető férj, aki bármely gondos asszonyt vállalt volna, tördelte a kezeit.

— Lásd, Clara, ez az ember volt az, akit én Önzőnek nevezek, — tette hozzá Sir Willoughby. — Ez a tökéletes Önzés megtestesítője. Látod, mi lesz az ilyenből, — és a feleségéből? És az az ember még csak nem is sejtette, hogy a legdurvább részrehajlást árulja el.

— Önző volt! — sóhajtotta Clara.

— Őrizkedj attól, hogy önző ember vegyen feleségül, drágám, — hajolt meg kecses rártartással Willoughby s oly vak önhittség áradt belőle Clara felé, hogy a leány szinte bűnösnek sem érezte már azért, amiért éppen ő szaval ilyeneket s szemeit üres tekintettel emelte a férjira, hogy aztán hirtelen a gondolatai is elakadjanak, melyekből ez a tekintet született. Vernonra nézett, aztán atyjára és lady Eleanorra és Isabelre. Egyik sem ismert rá a szóból az emberre, egyik sem vette észre Willoughby mondását, de Clara számára ez a szó varázsfű volt, kigyuló lámpafény, kulcs a Willoughby lelkéhez, (s jaj, hogy ezt a gondolatot az az érzés sugta, hogy meg kell találni egy ilyen kulcsot!), — védőügyvéd volt ez a szó a Clara pörében. Önző! Nézte ezt a férfit, — ezt a szerencsétlen, önmaga által megbélyegzett lényt! — vizsgálgatta, jó és rossz tulajdonságait egyaránt, a kérlelhetetlen lámpa fényében s jó tulajdonságai belefultak abba a módba, ahogyan az egyes szám első személyt használta. Nagy-lelkűségéből az „Én“ ordított ki, harsányabban bármi másnál. Egészen jól bele lehet képzelni őt a Dr. Corney hőségének életkorába: „Könyörgök, mentsétek meg a feleségemet, — nekem! Hiszen ha elveszitem, föltétlenül másikat kell vennem helyette s esetleg olyat, aki félig se sze-

ret úgy mint ő, nem érti meg egyéniségem különösségeit és nem méltányolja a viselkedésemet.“ Willoughby most harminckétéves, tehát még fiatal ember, erős és egészséges, de az a fecsegő makacsság, mellyel mindig főtémájára tér vissza s az a nyomaték, mellyel az „Én“-t és a „Nekem“-et ejti, máris egy aggastyán színébe öltözteti, akit rothatag ifjuság foltjai kendőznek.

— „Őrizkedj attól, hogy önző ember vegyen feleségül!“

Willoughby hajlandó volna segíteni rajta? Az a gondolat, hogy mily jelenet következne, ha szabadulásért folyamodna hozzá: hogyan hurcolná őt meg a férfi, önzése falai körül, a szögletköveken fölvérző fejjel, — ez az elképzelés a betegség émelyével hatott rá.

Hiszen ott volt a Constantia példája. Azt a kétségbeesett fiatal hölgyet azonban támogatta egy derék, szerető gentleman: Constantia megtalálta a maga Oxford kapitányát!

Clara addig töprengett róluk, míg mindaketten hősként ragyogtak előtte. Kérdezgette magától: hát ő képes volna-e? . . . és találna-e ő is valakit? . . . Fájdalmasan hunyta le pilláit, rossz utra kóborgó vágyait hessegetve, de nem tudta kimondani a szót, hogy: Nem!

Sir Willoughby világosan így mondta: „Őrizkedj!“ . . . Feleségül menni hozzá annyi volna, mint oly tettet követni el, amely egyenesen dacol ezzel az óvással. Clara odáig jutott, hogy már előre látta, mint fogja Willoughby mondani: „Én figyelmeztettelek!“ Úgy látta a Willoughbyval leélendő házasságot, mint amelyben a nő nem egy érző férfihoz lesz kötve, hanem valamely hieroglifákkal telerótt obeliszkhöz s a férj örökké ezeket a betűjegyeket fogja magyaráztatni, kéjelegve a megismétlődő leckéken.

Halálos bizonyosság, hogy ez a mozdithatatlan kő-ember nem bocsátaná őt szabadon. Ez a sziklává meredt egoizmus előbb álmélkodva, aztán szigoruan utasítaná vissza esengését. Gőgje vetne gátat az elé, hogy megértse a szabadulás vágyait. S ha a női szív mégis szabadulásra szánná el magát, ha nem is pontosan a Constantia módján, ott van az apa boldogtalan megrázkódtatása, akinek a számára oly tragikus dilemma volna ez, amit jól meg kell fontolni. Atyja, gyermekéért való minden rajongása mellett is, a becsület álláspontját vitatná s bár engedne leánya akaratának, megrendülne a vergődő kinok viharában; — s a szegény, lesújtott Dr. Middleton ég felé emelgetné a karjait, kerülné a könyveket, kerülné a beszélgetést, az óceán hajótöröttjeként, aki semmit sem tud szive és szerencsétlensége közé szorítani. És a világ? — ugató falkaként kísérné a menekülő nyomait. Nevezhetné azt az embert, akitől elrántotta a kezét, önzőnek, — a világ az ő számára találna ki megbélyegző nevet: kácér teremtés! Keserűen állapította meg, hogy most egyetért Willoughbyval a világot illetőleg s vádolta a férfit, aki miatt kertje most csalánokkal lett bozotos, látóköre pedig egy nagyvárosi tér naptalan falai közé szűkült.

Clara szemlét tartott magában a kastély összes lakóin. A kastély urát általános, — és Clarának be kellett látnia, — jóhiszemű bámulat övezte itt. Egy lélek sem sejtette Willoughby álcás természetét. Azt a gyötrelmet, melyet a Sir Willoughby jegyesének kijáró bókok hizelkedése okozott, alig enyhítette megvetése, mellyel az elvakultak seregére tekintett. Áltatni próbálta magát, hátha nekik van igazuk s ő voltaképen csak egy bolondos, állhatatlan, gonosz lélek. Vad igyekezetében, hogy elfojtsa az értelméből már vérebe átlópozott

lázadozást, mely immár jelentkezett akkor is, ha értelme nem is tartotta számon, lépten-nyomon arra tüzelte lady Eleanort és Isabelt, hogy magasztalják előtte rajongásuk fölfujt bálványát, reménykedve, hátha átképzelteti magát beléjük, hátha alárendelheti magát valamennyire helyzete kényszerűségének. Mikor aztán úgy ahogy sikerült némileg elkábitani ellenkezését, következett öt percnyi együttlét Willoughbyval s minden kárba veszett.

Völegénye megkérte, hogy egyik ebéd alkalmával, melyen előkelő hölgyek lesznek jelen, viselje a Patterne-gyöngyököt. Azt is mondta Willoughby, hogy majd szól Miss Isabelnek, adja ki az ékszert. Clara el akarta háritani a kérést, szabadkozva, hogy még nincs joga ilyesmihez. Willoughby kinevette kényeskedő szerénységéért. „Igazán, ezt már csak affektálásnak lehet minősíteni!” — mondta. — „Én följosogitlak a nyakék viselésére. Lényegében véve már a feleségem vagy!”

— Még nem!

— Isten előtt már igen!

— Nem! Még nem keltünk egybe!

— Hát akkor mint jegyesem viseld, a kedvemért!

— Szeretném elkerülni. Nem tudok kölcsönvett ékszert hordani. Nem tudok. Bocsáss meg érte. És, Willoughby, — folytatta, miközben megvetette magát, amiért nincs elég ereje arra, hogy az egyszerű, nyersen kihívó elutasítást válassza, — nem gondolod, hogy ez olyan volna, mint mikor az áldozati barmot fölcifrázzák? — nem hasonlítanék ebben az ékszerdiszben a görög vázák megkoszorozott üszöihez?

— De drága Clarám! — kiáltotta az elképedt szerelmes, — hogy mondhatod ezeket a gyöngyököt kölcsönvett ékszernek, mikor ezek a Patterne-ek gyöngyei, az átöröklődő családi kincs, melynek,

merem mondani, igazán nincs párja sem a grófságban, sem messzi földön s amely a dolgok természetes rendjén mindig a kastély urnőjét illeti.

— A te gyöngyeid, nem az enyémekek!

— De utóbb a tieid lesznek!

— Az események elé vágnánk, ha fölvenném őket.

— De ha én beleegyezem? ha helyeslem; ha kérem?

— Én még nem vagyok . . . és talán nem is leszek . . .

— Az én feleségem? — Willoughby diadalmasan kacagott föl s férfias megnyugvással némitotta el menyasszonyát.

Clara aggodalmaskodása talán méltányolható, — mondotta. — Az ékszerek biztosabb helyen vannak a vasdobozban. Ő csak meglepetést akart szerezni az inditvánnyal és kedveskedni kívánt.

A leány már azon a ponton volt, hogy még őszintébben, bátran beszéljen Willoughbyval, mikor ez a hódoló engedékenység színébe öltözött pár szó, mellyel a férfi elállott az ékszerviselés követelésétől, hirtelen ismét lefegyverezte, újra melegebb érzéseket költve föl benne.

Ennyit mégis mondott: „Félek, Willoughby, mi sokszor leszünk különböző véleményen!”

— De majd ha csak idősebb leszel! — hangzott a zavarba ejtő válasz.

— Akkor már késő lesz megtenni ezt a fölfedezést!

— Azt hiszem, nem is kell föltétlenül megtennünk, édesem!

— Ugy érzem, nekünk ellenkező a gondolkodási módunk.

— Légy nyugodt, — mondta Willoughby, — a legkisebb megnyilvánulását is észrevettem volna már ennek!

— De én tudom, — állhatatoskodott a leány, — én úgy tanultam, hogy nők részéről az a legeszményibb viselkedési mód, ha értelmüket csak afféle kísérő muzsikává alázzák.

— Nők részéről, drágaságom? — az én feleségem természetes harmóniában fog együtt élni velem!

— Ah! — Clara összeszorította ajkait, mert ásitás kerülgette. — Nálatok jobban elálmosodom, mint bárhol másutt.

— Claram, ami levegőnk a legjobb az egész országban. Igazi tengeri levegő hatása van.

— De mi lesz, ha engem majd állandóan ál-mossá fog tenni?

— Majd nyilvánosan mutogatni fogjuk az alvó Csipkerózsát.

Ez a vidám kitörés teljesen lesujtotta a leányt.

Elvált a férfitől, egy lázasan gyors remegésű, finoman éles agyvelő minden megvetésével a boldog, kába mezőkön kérőző, vaksi agyvelők iránt. Oly hevesen élt benne ez a láz, oly metszővé élesült ez a mindentlátás, hogy immár senkit sem kimélt tovább, még Vernont sem. Csak a kis Crossjay, akit legkevésbé tartott képesnek arra, hogy ő is összefogjon ellene a többiekkel, csak a kis Crossjay vigasztalta: az ő kedvét kereste, neki akart tetszeni egyedül és egyedül őt irigyelte. Crossjay volt környezetében a legfiatalabb, legszabadabb lény, még előtte nyílt a világ s nem tudta, hogy ez a világ mily rettenetes, vagy mily rettenetessé tehető. Szerette a fiut, mivel őtöle semmit sem várhatott. A többiek, például Vernon Whitford, segíthettek volna s ime, a kisujjukat sem mozdították. Vernon láthatta a helyzetét. Szórakozott elmélyültsége mögött átható erejű tekintet rejtőzött s ha ezek a szemek csak egyszer-kétszer pihentek is meg a leányon, nyilván jól kiolvasták lelke minden redőjét, — de mi végre?

talán csak azért, hogy a leány egy éles acélműszer mélyrevágó pengéjét érezze, haszontalanul?

Clara tudta, hogy igazságtalan. De éppen ez volt a helyzete, siralmas helyzete, — egy hálóba fogott, vad teremtés türelmetlen, pánikos idegrángásai, amint segítségért vijjog. Tulozta szenvedéseit, hogy erőt gyűjtsön lerázásukhoz, erejét viszont elveszítette, mihelyt ráeszmélt, hogy tuloz; s ebből az ellentétből tétovaság született, kusza kiáltások, mint az örület kezdetén; már nem pirult el, mikor így szólt magához: „Hátha jön valaki, aki szeret!” — Mielőtt Constantiáról hallott, a szabadságot szüzi istennőnek képzelte maga elé, — férfimegismerés nem ötlött gondolatába, — ha szabadítóról ábrándozott, inkább angyali jelenségként derengett eléje, semmint egy büszke királyfi. Ez a szép, gyermeketeg kislányosság immár odavolt. A sárkány karmai közt vergődő testtel, az undor émelyét érezve, képtelenül a harcra, képtelenül a hangos beszédre, önmagához kezdett suttogni s az egészséges természet érett női kitorésre ajzotta: „Hátha jön valaki, aki szeret!” — nem magáért a szerelemért, de hogy szabadon lehessen föllélekzenie; és ez a kitorés élővé és erőssé fokozta a vágyat, olyanná, mint az anya lihegése, aki az elmerülő hajón csak gyermeke partramentéséért eseng. „Ha akadna egy nemes férfi, aki olyannak látna, amilyen vagyok s nem átallana segítségemre sietni! Oh! ha kiragadna valaki a töviseknek és indáknak ebből a börtönéből! Én magam nem tudok utat törni magamnak. Gyáva vagyok. Segélykiáltásom is ezt mutatja. De csak intene valaki, ha egy ujjal is, — megváltoznék, tudom . . . Vértől rohannék a gunyos hahótázók közt hozzá, — a jó pajtáshoz! Oh! egy jó pajtást! Nem kell nekem szerelmes! Hiszen megint csak egy másik önzőre bukkannék, s ha

nem is volna a legrosszabb fajtából való, még mindig elmérgezhetné a lélekzetemet. Mért is nem szaladok én is valami katona után, mint az egyszerű Julik és Sárk. A katona hazájáért kockáztatja életét s egy nő mindig büszke lehet az ilyen férfira, még a legutolsóra is. Constantia megtalálta a katonáját! Talán imádkozott s imáját meghallgatta az ég. Talán rosszul cselekedett. De, jaj, mennyire szeretem őt azért, amit tett! A katonát Harry Oxfordnak hívták. Papa a Constantia Perseusának szokta nevezni. Constantia bizonyára érezte, hogy szenvedéseit nem lehet kibeszélni. Csak cselekednie lehetett, beleugrani a hideg vízbe. Először is mindig Harry Oxfordra gondolt. A férfi nevét ismételtetni s tudni azt, hogy a férfi vár reá, vigasztalás lehetett, erőt adó haladék. És aztán: nem habozott, elmetszette a köteleket s keresztet vetett magára az ugrás előtt. Oh, bátor leány! vajjon mit gondolsz felőlem? De nekem nincs Harry Whitfordom, én egyedül vagyok. Csak kiáltsanak kigyót-békát a női nemre: mi bizonyára rosszak is vagyunk, ha annyi rosszat lehetett összeirni rólunk; de azt kívánni tőlünk, hogy azt a keresztvetést inkább az esküvői szer-tartásnál végezzük, csak azért, mert tudatlanságunkban ígérettel köteleztük magunkat a férfihoz, akit félreismertünk, hát ez... ez..." — Clara hirtelen, mint akit ütés ér, ráeszmélt, hogy az Oxford nevet mással cserélte föl s haja tövéig elpirult.

XI. FEJEZET.

A duplavirágu vadcseresznye fa.

Sir Willoughby kívárta a pillanatot, mikor Clara is vele volt s egyben a park felé is nyugodtan vonulhatott ki a szárnyasajtókon keresztül, arra az esetre, ha az ellenség tulerőben lévőnek bizonyulna. Így támadt rá unokafivérére, szóba hozva azt az ostoba londoni elköltözést, amely terv az egész családi egyensúlyt fölborítaná: „Most jut eszembe, Vernon, hogyan is van az, hogy te fünekfának kotyogsz, csak nekem nem, arról, hogy fazékba akarsz csücsülni és huslevest főzetsz magadból? — mert London semmivel sem jobb ennél, holott te sokkal jobbat érdemelnél. Kérlek szépen, ne bosszants. Csavarogj egyet külföldön, ha nem férsz a bőrödben. Maradj oda két-három hónapig s majd csatlakozz hozzánk, mikor hazatérőben leszünk. Azután pedig már jó lesz család-alapításra is gondolni. Kövesd a példám, ha tetszik. Tied lehet akármelyik kerti házam, vagy telket választhatsz, ha te akarsz építtetni. Mindenképpen a kedvedben járok, csak hogy föl ne borítsd a körülöttem érzett egyensúlyt. Londonban, drága öregem, elveszited az egyéniségedet. Mi lesz ott belőled? Kérdezek: mi? Az ember úgy érzi, hogy összedől fölötte a ház, ha egy ilyen folyvást fészkelődő, egyhelyben maradni nem bíró alakot lát. Itt legalább mindenki ismer, kedvedre tudós-

kodhatsz; — odaát Londonban senki se vagy. Nézd, én egészen nyíltan megvallom neked, én magam is érzem ezt: egy heti London után formálisan menekülnöm kell, haza, újra megtalálni itthagytott egyéniségemet. Hallgass rám. Te nem akarsz komolyan elmenni.“

— Szándékomban van, — felelte Vernon.

— Miért?

— Már említettem neked.

— Nyílt megbeszélésen?

— Csak úgy, odavetőleg, mivel nem igen adsz másfajta tárgyalásra alkalmat.

— Tudtommal egyáltalán nem említetted előttem. A megokolást illetőleg pedig tucatjával hozhatod föl az okokat, mégsem érteném meg ezt a dolgot. Saját érdekeid ellen cselekszel, s az én kívánságommal is szembeszállsz. És, öregem, nem is én vagyok az egyetlen, akinek szomorúságot szerzesz. Nézd csak, Vernon, te magad mondtad, hogy az angolok tökéletes zsidók lennének, ha a patriarchális rendszer szerint tudnának élni. Ezt te mondtad, igen, te! — világosan emlékszem rá. Oh! csak neked vannak ilyen kétértelmű vágásaid, te gunyoltad ki így az angol családok zsörtölődő együttélni-nem-tudását. És most te vagy az első, aki megtöröd a mi együttélésünket! No, én igazán nem vagyok holmi tökéletes zsidó, de azért . . .

— Sir Willoughby némi titkos összenevetésfélét vett észre menyasszonya és unokafivére közt. Fölemelte arcát, mintegy tanácskozást tartva szempilláival s kacagásra szánta el magát: „No igen, bennem van ilyesmi, s nekem tetszik a patriarchális élet gondolata.“ — Clarához fordult: „A nagytiszteletű doktor ur is részese lesz a mi együttesünknek!“

— Papa? — csodálkozott a leány.

— Miért ne?

— Papa magános, tudós ember.

— De jobb lesz, ha nem kell majd elválnod tőle, drágám!

Clara megköszönte Willoughbynek, hogy ily kedvesen gondoskodni kíván édesatyjáról s közben analizálgatni próbálta ezt a kedvességet, melyben semmiképen sem lehetett valami ellenkezőt fölfedezni, önzést is alig, noha a leány érezte, hogy mégis van benne ilyesmi.

— Majd fölvetjük előtte a gondolatot, — mondta Willoughby.

— Persze, inkább csak udvarias kedveskedésül?

— Kérdés, hogy elfogadja-e a kedveskedésünket. Ezek a nagy tudósok kiszámíthatatlanok! . . . És ha Vernon megy, nem tudom, mivel köthetnők le Dr. Middleton . . . Dehát erről képtelenség csak vitázni is! . . . Igazis, Vernon, ami Crossjay urfit illeti, lesz gondom rá!

Willoughby épen hátat akart fordítani Vernonnak, hogy átlépjen a parkba, mikor Clara megszólalt: „Akarod, hogy Crossjajt előkészítsék a tengerészeti vizsgára, Willoughby? Egy napunk sincs vesztenivaló!”

— Persze, persze! Lesz gondom rá! Bizzátok csak rám, nem veszem többé szem elől azt a fickót!

Karját nyujtotta menyasszonyának, hogy levezesse a lépcsőkön a kavicsporondra s elcsodálkozott, mennyire izgatott a leány.

Clara habozó, félrehuzódó ujjakkal felelt a behajló könyök hívogatására: „Nem kellene halogatni a dolgot, Willoughby“.

Mozdulata megnyugtatóst kért, mielőtt a férfi karját érintené.

— Az egész csak pénzkérdés, Willoughby, hiszen tudod, — mondta Vernon. — Ha Londonba

megyek, egyelőre nem tudnék megfelelően gondoskodni a fiuról, legalább is nem bizonyos, hogy tudnék.

— De hát mi a csodának mennél egyáltalán?

— Ez más lapra tartozik. Mindenesetre jó volna, ha te vennéd át a fickót.

— Amely esetben a viszonyok teljesen megváltoznak. Felelős leszek Crossjayért s így jogom lesz őt a magam belátása szerint nevelni tovább.

— Vagyis valószínűleg a lusta semmiháziak száma fog eggyel szaporodni.

— Kezeskedem róla, hogy gentlemant csinálok belőle.

— Már épen elég van szerintem ezekből a te gentlemanjeidből a világon.

— Sohasem lehet elég belőlük, öreg Vernonkám.

— Ők a tunyaság nemzeti védőgárdája. Egy szegény fiut hozzájuk hasonlóvá nevelni épen annyi, mintha tolvajok barlangjában nőne föl; a társadalom ellenségévé lesz, ha nem is rendőri alannyá.

— Vernon, láttad már a Crossjay apját, aki jelenleg tengerészkapitány? Bizonyára láttad . . .

— Jó ember és igen vitéz tiszt!

— Mindeme kitünőségei mellett is azonban mackó maradt, vén mackó. Most már kapitány az öreg, de nagyon későn jutott idáig, beláthatod. És hiába jó ember és hiába kétségkívül bátor tiszt, mindezt lerontja az a tény, hogy nem gentleman. A vele való érintkezésről szó sem lehet. Nem csoda, ha a kormány nem hajlandó gyorsan előléptetni. A kis Crossjay nem a te nevedet viseli, hanem az enyémet s már ezen az egy ponton is joggal avatkozom bele sorsa irányításába. Nyomatékosan ismétlem, hogy egy fiatal ember boldogulására a legdöntőbb bizonyítvány, ha a szalónban arat sikert. Ismerek egy

kitűnő londoni kereskedést s egy derék közjegyzői irodát, — mindakét helyen csak egyetemet végzett alkalmazottakat tartanak, vagy legalább is ezeket részesítik előnyben.

— Crossjay keményfejű fickó, aki se az egyetemre nem való, se a szalónba, — felelte Vernon; — arra termett, hogy harcoljon és meghaljon értünk, ennyi az egész!

Sir Willoughby rövid megjegyzésre szorított:

— A fickó kedvencem!

A további vitát elkerülendő, idegesen lépett a kertbe, Clarát is maga mögött hagyva. „Bocsánat drágám!” — fordult vissza. Clara nem tudott komor arcot mutatni, de arckifejezését e pillanatban apró gödröcskék sem enyhítették s szemei villogtak. Szívében fogadni mert volna, hogy az általa fölidézett Crossjay-vita le fogja leplezni az Önzőt. És más motivumok is vezették még, rejtettek és össze-visszabonyolultak, fölismerhetetlenek, mindegyik elégséges arra, hogy önnön kajánsága tudatán túl is izgalomba sodorják, — így merte kikényszeríteni a Crossjayról kezdett szóváltást a Vernon jelenlétében.

Végre ki-ki láthatta, hogy tudatára ébredt a szenvedésnek, mely az Önző társaságában kinozza! Vernon képében az egész világot bizalmasává tette ennek a titoknak. A világ most már nem fog rosszat gondolni róla, — reménykedve csüggött ezen a gondolaton, — még ha ő maga a legrosszabbat gondolja is magáról. De az önvádak maradjanak csak a leszámolás napjára; a fő az, hogy a világot a maga oldalára kell kényszerítenie, vagy legalább is el kell hitetnie magával, hogy ez sikerülhet, szüksége van erre abban a szörnyű küzdelemben, melyet önnön lelke látkörén belül, — és számára most nincs látkör ezen túl, — kö-

zeledni lát. Az elkerülhetetlen összeütközésben ez lesz támasza. A becsületes egyenességből föl lehet áldozni valamicskét. Ha megfontolja, mily gyenge és magányos ő ebben a harcban, mily gyászosan öszekötözött, mennyire erején tuli a földadat: jótékony fátylakkal hűsíteni izzó lázadását, egy kis leányos képmutatást nem érezhetett egyébnek természetes védőpaizsnál. Lelkiismerete berzenkedését azzal nyomta el, hogy a lelkiismeret nyilván kicsiségeket fuj föl nagy dolgokká: bár valahogyan érezte, hogy ő maga az, aki kicsinységeket nagy dolgokká tuloz s bár azt is sejtette, hogy ezzel lelkiismeretét ravaszul preparálja illedelmes vakságra, rettegett lehetőségekkel szemben; — de büszkesége, hogy aránylag apró bünöcskéket néz ily fontoskodással, az öröm pirosságával vontá be szüzi fehérségét s tudalolta a belső, intő hangot. Igazában véve nem volt hozzá bátorsága, hogy hosszabb ideig rosszat merjen gondolni önmagáról, hiszen harcok felé vitorlázott. Apácák és remeteszentek talán képesek ilyesmire; ők ráérnek. Meghökkennt kissé a fizetésén, amibe önnön biztonsága s a világ esetleges támogatása kerül; meghökkennt és félt a veszélytől, hogy sokat veszíthet, de aztán fizetett: lesz ami lesz.

— Amint látod, a derék Vernonnak nincsenek érvei — szólt hozzá Willoughby.

Szorosabban vontá karja alá Clara kezét, éreztetni vele, hogy erős oszlop a támasza.

— A pici agyacska jöhet zavarba, kételyek közé, lehet határozatlan arra nézve, hogy milyen utat válasszon, — a végén, ugy-e, mégis csak hozzám tér vissza? nem? — és én mindig figyelni fogok rá! — kezdte újra, békitő hangon. — Drágaságom! én pedig hozzád térek vissza mindig, ha bántani fog a világ! Így egészítjük ki egymást

tökéletesen. Meg fogsz ismerni engem, még idejekorán meg fogsz ismerni! Azok számára, akik előtt föltárom magam, nem maradok titok. Nem törekszem a titokzatosságra: bár meg kell vallanom, hogy a te otthonod . . . a te szived Willoughbyja nem teljesen azonos a világ előtt ismeretes Willoughbyval. Hiába, a fenevad ellen fölfegyverkezetten kell mennünk.

A fiatalság bosszút áll az egyhanguságon, semmi sem bizonyosabb ennél. Nem kitervelt bosszu ez, de a sok ismétlés méregként hat az ifjui szervezetre s a bosszu kirobban: fölszabaduló sóhajokban, egy jó nyujtózkodásban, egy jó nekiszaladásban a mezőkön keresztül; — a természet áll bosszút értük.

— Mikor érkezik De Craye ezredes? — kérdezte Clara.

— Horace? Két-három nap múlva. Szeretnéd, ha már a színhelyen lenne, hogy beletanulhasson a szerepébe, drágám?

Clara eddig nem sokat törődött a De Craye ezredes érkezésével s nem tudta, miért tett említést róla; most azonban riadtan hőkölt vissza ettől a névtől, először holmi kis mentegetőzés árnyékába, aztán a vádlottak padjára.

— Én nem nagyon kívánczom utána. Nem tudom, mi tanulni valója volna itt. Nincs semmi különös óhajomásom. Willoughby, hogy is mondtad? — hogy forduljak hozzád és meg fogsz majd hallgatni . . . Én oly hétköznapi módon beszélek, hogy csak abban az esetben fogsz megérteni, ha ugy veszed a szavaimat, ahogy mondom őket. Bennem nincsenek értékek . . . én csapongó lélek vagyok . . . Én a szabadságomat szeretem . . . Szabad szeretnék lenni . . .

— Flitch! — kiáltotta Willoughby.

Olyan volt, mintha szellemet idézett volna.

— Bocsáss meg, szerelmem, — folytatta, — de lásd, ott az az ember megszegte határozott tilalmamat, mely szerint nem szabad többé az én birtokomra betennie a lábát! S most ideszemtelenkedett a kertbe!

Sir Willoughby kezével hadonászott egy züllött külsejű alak felé, aki nyilván szerette volna bevárni őt.

— Csapongó lélek, értéktelenség, szabadság, — ugyan, édesem! — hajolt ismét Clara felé, mikor az idegen engedelmes odábbboldalgása kissé lecsillapította, — neked törvényadta szabadságod van, mint minden rendes asszonynak; — csapongásodat ellenőrizni és irányítani fogom; értékeid önérzete pedig visszatér, ha majd jobban összezelepszünk: — most csak gyáva vagy. Az értéktelenség érzése kezesség a későbbi értékek kifejlődésére... Ugy látszik, ma prédikáló kedvemben vagyok! Hogy ki ennek az oka? Bosszantott az elébb az az alak! Flitch istállólegény volt, groom és kocsis, mint annakidején az apja, aki harminc éven át állt a kastély szolgálatában. Mr. Flitchnek kutyabaja volt nálunk; egy szép napon aztán belebujt az ördög, hogy, azt mondja, javítani akar a sorsán, függetleníteni akarja magát s elibém tálal holmi boltnyitási históriát a grófsági székhelyen. — Flitch! vigyázz, ha elmégy, örökre mégy! — Oh! rendben van, mondja. — Helyes! isten áldjon, Flitch! — Tisztességtudó ember volt, de látni lehetett rajta, hogy bolond, ami csakhamar ki is derült róla. Azóta, pár éven belül legalább tizszer kaptam itt a birtokon, határozott tilalmam ellenére. Mulatságos, de legalább ennyi esetet számoltam össze. A bolt persze megbukott s Flitch függetlensége abból áll, hogy üres zsebeibe rakott kezekkel csavarog, úgy báméskodik valamelyik közeli dombról a kastélyra.

— Nős ember? vannak gyermekei? — kérdezte Clara.

— Kilenc! s a felesége hozzá még olyan asszony, aki se főzni, se varrni, se mosni nem tud.

— Nem adhatnál neki valami foglalkozást?

— Azok után, hogy csak fogta magát s elment?

— Elnézéssel lehetnél . . .

— Itt boldogan élt. Mégis rászánta magát, hogy másfelé megy, szabadulni akart, — persze, az én igám alól! Itt hagyta a szolgálatot, óvásom ellenére. Flitch, — így is mondhatjuk, kivándorolt a feleségével meg a kilenc gyerekével s a hajó zátonyra jutott. Visszatér, de a helye már be van töltve; — csak hazajáró lélek lehet, a hazajáró lelkeket pedig utálom.

— Azért mégis akadhatna valami munka a számára.

— És a derék Vernon is épen így fog járni, édesem! Ha megy, örökre megy. Tekintélyem életelve, hogy ehhez ragaszkodnom kell. A száraz levél is ép ily joggal vágyódhatna vissza a fára. Ha egyszer lehullt, örökre lehullt! „Sajnálom, de te akartad így, kedves barátom!“ — Lásd, Clara, bennem vannak bizonyos elemek . . .

— Rettenetesek!

— Hát csak fejtsd ki rábeszélő hatalmadat Vernonnál. Te körülbelül azt teheted ezzel a vén fickóval, amit akarsz. Miss Dale ma este egy-két heti itt tartózkodásra érkezik. Vezesd rá az öreget, hogy Laetitiára gondoljon. — És hogy visszatérjek az előbbire: — elemek vannak bennem, amelyeket ép oly kevésbé lehet vigyázatlanul kezelni, mint a puskaport. És különben is, nem értem, miért ne lehetne tiszteletben tartani őket, bizonyos tekintettel lenni reám és figyelemmel a következményekre. Akik nem így cselekedtek, azok eddig még mindig megbánták.

— Másoknak nem beszéltél ezekről a benned rejlő elemekről, — jegyezte meg Clara.

— Bizonyára nem: csak egy menyasszonyom van, — hangzott a kedveskedő felelet.

— És szép dolog velem szemben, hogy épen a legrosszabb oldalaidat tárod föl előttem?

— Egész éneket, drágám!

Hizelkedőn oldalt hajló feje s meghitt mosolya oly érzelmes jelentőséggel ruházta föl ezt az „egész énem“-et, a leány végtelen szerelmében való hit oly boldogan sugárzott belőle, hogy Clara végre is megértette: ez a férfi elvárja a szerelmet, elvárja, hogy úgy imádják, amilyenek épen mutatkozik, tekintet nélkül tulajdonságai mérlegelésére; — aminthogy a szerelem így is cselekszik, legalább a fiatal szerelem... Hiszen ő is így szeretett talán, valamikor, mielőtt érzelmei meg nem dermedtek. És ez akkor történt, mikor a „picinyke agy“ gondolkodni kezdett s lázadásra ingerelte az érzelmeket.

Sir Willoughby úgy érezte, hogy egyénisége teljes rakománnyal, nagy biztonsággal lebeg a szerelem dagadó vizein s az uszásnak ez a szabad érzése volt az, mely sajátmagáról oly fölényel beszéltetett vele.

Clara ezzel a belső fölkiáltással fordult el a büszke képtől: „Miért is nem igyekszik ragyogóbb színekkel festeni előttem magát?“ — és még egy kérdés: „Nem volna semmi fogalma a nagylelkűségről és a lovagiasságról?“

A boldogtalan gentleman azonban vigan hitte, hogy őt nagyon szeretik, hogy fejét a Szerelem szívére pihenteti. Arról képzelődött, hogy minden rája vonatkozó apróság csak jobban fölcsigázza a leányi érdeklődést és asszonyi bámulatot, újabb, heves kíváncsiságot gyujtva: még jobban megismerni őt, amire aztán készségesen igyekezett megfelelni,

végtelenségig ismételve ugyanazokat a dolgokat. A nőkről való fölfogása a primitív fehér és fekete alternatíva volt: vannak jó és vannak rossz nők; — az övé mindenesetre jó. Önmagáról táplált nagyszerű véleménye megerősítette benne a hitet, hogy a Gondviselés, mint az igazságos és méltányos megoldások szerzője, szükségképen a legkitünőbb nőt biztosítja számára, — különben mit kellene gondolnunk a Gondviselésről? És ez a nőtény, — hiszen így alkotja meg az a gondos kéz, — természetesen összhangba simul vele, az ő férfiúi egyéniségével, akár a kör rejtett középpontját, akár a kerület felé tartó sugárnyalábokat nézzük. Ha a középpontot ismerjük, akkor a kört is ismerjük és észre fogjuk venni, hogy a sugárnyalábok mind a kör jellemzését szolgálják, úgy hogy a kerületről rajtuk keresztül juthatunk a középponthez. Ennélfogva Sir Willoughby olykor-olykor elindította Miss Middleton egyikén ezeknek a konvergens vonalaknak. Minket magunkat is a mélységbe ránt, de hiába, ha egyszer bálnába verte szigonyát az ember s hozzákötötte magát a kötélhez, alá kell sülyednie; — csoda lesz, ha megint fölszínre evickélünk.

Nők, akik kevert lények volnának, akikben az isteni elemek jóval alantasabbakkal elegyülnének, kívül estek Willoughby elképzelésén. Ép oly kevéssé tartotta lehetségesnek az agyagból gyúrt angyalokat, mint a porcellán-ördögöcskéket. Az ő számára mindvégig azok maradtak, akiknek legelőször teremtődtek; olyik eltört közülük, másikuk foltot kapott, de helyel-közzel akadt egy-egy tökéletes példány, méltó a kiválasztott férfihoz. Ha a világ suttogni kezdett róluk, Willoughby azonnal rájuk vágta a finnyáskodó erkölcsi lenézés ajtaját: a legszivesebben tüzes bélyeget sütött volna a homlokukra. Önmagában el is végezte

ezt a műveletet s végtelen érzékenysége és válogató izlése, mellyel a női ultrafinomságokat kereste, szigoru birává tette őt, épen az önzés farsangi korszakában, a szerelmek idején. Constantia . . . szabad-e beismernünk? . . . igen, Constantia nyíltan és bátran bánt el vele ebben az időben; mint olyan nőhöz illik, aki majd hősök anyja lesz, — emelt fővel, szinte félig elébe ment az udvarlásnak, tudatosan nem mimelve azokat a hölgyeket, akikből marionett-seregek mamácskái válnak s akik szégyenlősen, illendőség szerint sütik le a szemüket a férfi előtt. Az önzőfajta gentlemaneknek viszont az ilyen hölgyek hizelegnek inkább, mert ezek éreztetik velük „első“-voltukat. Constantia nem sértette meg különösebben Willoughbyt, de mivel hiányzott belőle a tisztaságnak az a színházat játszó kidomborítása, amit hősünk megkívánt jegyesétől, Willoughby mély sérelmet érzett.

A szerelem ideje az önzés farsangi korszaka, amely próbakő elé állítja természetünket. Az igazi szerelemről beszélek, nem az álarcos érzésekről, a szerelmi téma különböző fuvolaszólamairól. A szenvedélyről szólok, a nagy lángról, melyben, mint egész földi sorsunkban, élet és halál lobog és amely kihuny, vagy megmarad. A próbakő Willoughbyt épen olyannak mutatta, mint az ezernyi többi civilizált himet, akiknek az a jó, ha jegyesük vademberek módjára kezeli őket. Azt várta a nőtől, hogy szüntelenül azon a régi, megvesztegető huron játsszék, mely már az ősemberi szatirt is táncra szelidítette, azt várta tőle, hogy ne bonyolódják a szenvedély utvesztőibe s illendő figurába simuljon élete párjával, még mielőtt a szatiri kezek átfonnák s a fürge paták végkép magukkal ragadnák. Hogy a nő biztosithassa magának a férfi becsülését, akit magához akar láncolni, bizonyos dolgokat sohasem szabad tennie, szólnia,

vagy gondolnia. Kolostori zárkózottságunk kell lennie. Nos, az asszony nép aztán, bármily különös vagy kinos ilyesmit hallani, jól megérzi, mit várnak tőle a férfiúi lelkek; jól megérzi azt is, sőt olykor hálásan veszi, hogy nem is annyira a zöld és virgonc erdei monsieur megfélemezéséről van szó, mint inkább annak a falánk esztétikai mohóságnak a kielégítéséről, mellyel a férfiak egyre a női érintetlenséget esdeklik körül, mindenféle ragozásban, közben saját „Én“-jük nyomoru nagybetűjét csattogtatva. Lehet, hogy a nők látják azt is, mennyire az érzékiségben gyökerezők ezek a dolgok s ráismernek az ősi Patásra a tulfinomult dédunokákban is. Lehet, de nem bizonyos. Talán nem látnak világosan: de ez aztán annál nagyobb kár, mert így az említett mohóság lecsillapításában sok szinlelést kell mutatniuk, s a maguk módján épen úgy vesztesek maradnak, mint ősanyáik. Még mindig kézzelfogható és anyagi csábok meglobogtatására szorulnak, hogy így csalogassák s elégítsék ki ostromlóikat: ami oly megoldás, mely alatt szellemi részük elsorvad és hasztalan reménykedik. Az igazán erős női lelkek végül határtalan durvaságot fognak fölfedezni a határtalan tisztaság, a bimbószüzség követelésében. Előbb vagy utóbb belátják, hogy áldozatok, a rideg magányu Önző áldozatai, mert csak erőltették magukra a tudatlanság álarcát s ezt neveztek ártatlanságnak; az Önző gyönyörűségére vásári portékává alázták magukat s csakugyan kiszolgáltatták az árut, mivel megkivánta valaki: eltűrték, hogy századokkal visszarángassák őket, a testi ártatlanság mellékes ráadásával történő csuf játékba, csak hogy az Önző féltékeny birtoksovárgása kielégüljön. Holott az lett volna a föladatuk, hogy lelküket föléje emeljék a bármily szép testi javaknak s a női erőt a csak cirádaértékű hófehérség-

nek. Hiszen nincs bennük épen olyan harcos vér, mint a férfiakban? — nem azért állnak-e a férfiak mellett, hogy hősöket szüljenek nekik, bábok helyett? Csakhogy persze a falánk Önző-him jobban szereti, ha inkább lelketlen, cifrára csiszolt, értékes, szüzi-fémedények gyanánt kapja őket, még frissen az alkotóművész kezétől, hogy karjai közt cipelve sajátjaként dicsekedhessék velük, ihassék belőlük, újra töltsse és üritse őket, végre is elfeledve, hogy voltakép lopott portékát bitorol.

Hogy így mellékösvényre kanyarodtunk, ez nem volt eltévelyedés Sir Willoughby Patterne és Clara Middleton történetétől. Willoughby, noha igen értelmes és nagyon érzékeny férfi volt, vakon állt szemben mindazzal, ami pedig elég láthatóan ment végbe a leányon, mivel Clara azt az árucikket is kitűnően fejlesztette volt ki magából, amit Willoughby a női nemtől egyedül várt. Most bucsut kellett vennie a szép fiatal hölgytől, hogy a városba lovagoljon s épen azon igyekezett, hogy egy sűrű kis babérligeten át vezesse vissza a leányt, kiélvezni kedves zavarát. Clara azonban ellenszegült; — igen, határozottan fordult a nyilt pázsitsétány felé. Willoughby összehasonlítást tett: Clara mennyire más, mint a szerelmes Constantia volt. Örült, hogy ily kellemesen csalódott. Clarában az Erkölcösség istennőjét látta, aki a Tisztaság fölött örködik s nem tulságosan merész állítás, ha azt mondjuk, hogy Willoughby szinte fülével hallotta, amint az Illendőségi Szabályok, a Tisztaság eme apai és anyai dédszülői, teli szájjal csámcsogták a leány dicséretét. Ha pedig azt kérdezné valaki, hogyan lehet egy érzékeny szerelmes ilyen nagyon elvakult, ezennel arra ítélem, hogy az előző kikezdést mégegyszer rágja végig.

Miss Middleton még nem volt eléggé kioktatva neme helyzete felől s így nem tudta, hogy most

az asszonyi harcok legádázabb forгатagába keveredett. Személyi helyzete azonban mégis hamarosan tudást csöpögtetett belé, mintahogy a megkapott testi betegség is fölvilágosit bennünket, hányadán vagyunk s mi ellen kell védekeznünk. Férjhez mehetett ehhez az emberhez? Willoughbyval nyilván lehetett bálni. De leereszkedjék-e ennek a vele való bánásnak csselfogásaihoz, csak azért, hogy türhető életet biztosítson magának? — ez borzasztó elposványosodást és elsekélyesedést jelentett! Ennek a kopár égboltnak és változatlanul lapos földnek víziója oly élénken lebegett a leány elé, hogy görcsösen zárta le szempilláit: kizárni ezt a látványt, mint valami kívülre eső rettenetet, amely rá akar törni. Közben majdnem belebotlott a kis Crossjaybe.

— Oh, megütöttelek? — kiáltott a fiu.

— Nem, nem! — tiltakozott Clara, — az én hibámból ütköztünk össze. Vezess el valamerre, akárhová, csak embert ne lássunk!

A fiu megfogta Clara kezét s a leány ujra gondolataiba merült. Szoritotta Crossjay ujjait s melegség töltötte el a gyermek iránt, amiért ott van mellette és hallgat. Így vezeti ifjuságunk idején a vér az értelmet, még ha hűvös ártatlanságu is az a vér s ha csak alig is érezzük lükte-tését, — úgy, hogy Clara így szólt magához: „És ha hozzá megyek feleségül? mit érek vele? ... Akkor eleget tettem a becsületnek? Férjhez menni hozzá, csakhogy megtartsam az adott szót ... És aztán? ...“ Ellenállhatatlan levertség készítette mély sóhajra. Ugy irjuk le ezeket, ahogy gondolta; szaggatott pontozással gondolkodott, mint a lányok s némely asszonyok. Az Önző-him árnyéka lakik agyvelejük kamráiban s rémülettel tölti el őket.

— „Férjhez menni s aztán menekülni!“ — ez

volt a gondolat. Irgalmas szívvvel olvassátok. Egy szegény, kétségbeesett leányról van szó, nem holmi örültről.

— Te most biztosan holtfáradt vagy, — mondta Crossjay.

— Nem, dehogy is! Miből gondolod? — kérdezte Clara.

— Csak úgy gondolom.

— De miért?

— Olyan forró vagy!

— Honnan veszed ezt?

— És olyan kipirult!

— Inkább te, Crossjay!

— Nekem csak az arcom közepe piros és csak akkor hevülök ki egészen, mikor szaladok. Te pedig hozzá még magadban is beszélgetsz, mint a gyerekek, ha kidőlnek.

— Így szoktak csinálni?

— Ilyeneket szoktak mondani: „Tovább is birtam volna“, vagy: „Fölpattant a csattom“, — ilyesmit dűnnyögnek magukban, ha már nem győzik tovább a futást.

— És te ezt megfigyelted?

— Nézd, Miss Middleton, én nem kívánom, hogy te fiu légy, csak nagyon szeretnék egész életemen melletted lenni és gentlemanné válni. Én ma este Miss Dale-lel együtt ideköltözöm a kastélyba, hogy a felügyelete alatt maradjak, mert őhelyette az unokanővére megy hozzájuk, a papájára gondot viselni. Este majd ugy-e fogsz velem sakkozni?

— Este neked le kell feküdnöd, Crossjay.

— Nem kell, ha Sir Willoughbyt elcsiphetem. Ő szerinte én szakértő vagyok a madártojás-gyűjtésben. Értek a házinyul- és a baromfi-tenyésztéshez is. A tanyasi élet nem boldogság? De, aki tanyasi, az nem vehet ladyt feleségül. Egy lovasági tisztnek vannak a legszebb kilátásai.

— De te tengerésztiszt akarsz lenni!

— Nem tudom. Még nem biztos. Elhozom a két kis mezei egeremet s az ebédnél majd mutatványokat csinállok velük. Olyan drága kis pofák! A tengerésztisztek nem olyanok, mint Sir Willoughby.

— Nem, nem olyanok, — mondta Clara; — azok a hazájuknak szentelik az életüket.

— És belehalnak, — felelte Crossjay.

Clara szerette volna, ha most szemtől-szembe állhatna Willoughbyval: most tudott volna beszélni!

Megkérdezte a fiut, hol van Mr. Whitford. Crossjay titokzatosan mutatott a duplavirágu cseresznyefa irányába. A fa közelébe jutva, Clara megpillantotta Vernont, amint elnyújtózva fekszik. Azt hitte, hogy olvas, aztán látta, hogy alszik, a könyv lapjai közt felejtett ujjal. Miféle könyv lehet az? Clara kíváncsi lett címére a könyvnek, amelyet Vernon ezek alatt az ágak alatt szokott olvasni s megmarkolva Crossjay kezét, oldalt erőltette a nyakát, mint aki fél, hogy beleszédül a szakadékba, amelybe leles, — így akart egy pillantást vetni a címlapra. De aztán, még mindig elbillent fejjel, arra fordította az arcát, ahol a szűzi virágteher, fehérebben az ég nyári felhőinél, záporosan hajolt alá s oly sűrű fürtökké zsufolódott, hogy színárnyalatai támadtak, mint az alpesi csúcsok nyári napfényben szikrázó fehérségének. A fehér szín egyre mélyülő szféráin pihent el s lengett magasabbra Clara tekintete. Csoda megnyilatkozását érezte. A lombok szépségétől boldogan azonban szive túlaradt s a csoda helyére halandóbb és sulyosabb érzés költözött. Tünődés következett, korlátok közé testesítve a viziót s föld felé huzva a szárnyalást. Ezen tünődött: „Csak jó ember szerethet így feküdni és aludni ezek alatt a lombok alatt!“ Szivesebben maradt volna meg az első

benyomás mellett: az isteni, korlátlan elcsodálkozás olyan volt, mintha angyallakta terekbe lebegett volna föl, mintha kitért szárnyak fehér szivárványivei emelték volna tovább és mindig tovább, végeláthatatlan oszlopokban: de hiába gondolt vissza erre az érzésre, nem idézhette föl újra, — annyi lett volna, mint visszafordulni a gyermekkorba. És a boldogságnak ez az érzése bizonyára hosszabb életű lett volna emlékezetében, ha ez a mostani nyomoruság, ez a szomorú esengés a boldogság után nem dulta volna föl emlékezete minden zugocskáját, kutatva, mi hát a boldogság titka? Így tehát inkább az eltűnés vert gyökeret. „Csak jó ember lehet az, aki . . .!” És ez az eredmény hosszabb életűnek ígérkezett. Noha szégyényesebb volt annál, aminek a helyére lépett s az alvó férfinak adott valami értéktöbbletet, mégis, Clara ragaszkodott hozzá, bár ő szenvedett veszteséget.

Lenézett Vernonra. A férfi álomittas szemekkel nézett vissza.

Clara sietve rántotta odább Crossjajt, azt sugva neki, hogy jobb lesz, ha nem költi föl Mr. Whitfordot. Aztán följánlotta a fiúnak, hogy minapi játékuk fordítottját játsszák el: most ő legyen a kutya, Crossjay pedig a nyúl. Crossjay hatalmasan nekilódult. Mikor visszalesett, azt látta, hogy Miss Middleton közönyösen lépeget utána, csipőre tett kézzel.

— Épen olyan, mint a többi lány! — mondta Crossjay, némi megvetéssel, mert azon a nézetten volt, hogy a lányok mindig el tudják valamivel rontani a játékot.

XII. FEJEZET.

Miss Middleton és Mr. Vernon Whitford.

Ha valaki, még félig ittasan a könnyü szendertől, föltekintve egy szépséges fejet pillant meg a ragyogó lombok keretében, könnyen fegyverszünetet tarthat a józanésszel s azt hiheti, hogy látomása van, míg csak szemei kormányzását megint az értelem nem veszi át. Vernon is így járt, míg a tökéletes vízió nyugtalanító módon át nem olvadt a valóságba. Olyan volt, mint valami Meluzina-ölelés, melybe odavész az agy, ha beléfeledkezünk. Csak egy kicsit engedjük át magunkat s már a legapróbb ábrándrészlet is az élet heveségével hatalmasodik ránk. Vernon talpra ugrott, köszörülte a torkát, szigorura erőltette a szemöldökei és a szája vonalát, aztán kemény, hosszú lépésekkel kezdte döngetni az álomadó földet, hogy vére ismét elevenen pezsegjen ott, ahol az agy fészkel. Miss Middleton és a kis Crossjay még alig voltak egy kiáltásnyira, — a leány arcát látta tehát, és mégis, a víziós érzés, noha az értelem fölwillanásai el-elhessegették, újra meg újra, makacsul kopogtatott a visszabocsátatásért. Oly férfi számára, aki annyira alázatos a női nemmel szemben, alig jelenthetett sokat, hogy egy ifju hölgy meglehetősen mélyen lehajlik föléje, meglesni alvásközben; — legfeljebb a karcsu alak félig kémlelő, félig figyelő tartása élénken

idézi föl benne újra azt a multkori hasonlatot a hegyi Echóról. Ha egy férfi vagy nő kint alszik a szabadban, méltán ébreszthet lábujjhegyre ágaszkodó kíváncsiságot. Egyik-másik férfiről tudjuk, hogy ily helyzetben kegyetlenül összecsókolják őket, s ébredésük után nem tudnak mihez fogni, valami ködös elragadtatás incseleg velük: szegény fiuk nem tudják, mi is történt voltaképen, de attól kezdve tévetegen bolyonganak a világban. Egy látomás azonban nem forgatja ki őket ennyire, az a miénk marad, félre tehetjük, meg visszatérhetünk hozzá, gazdagnak vagy szegénynek érezhetjük vele magunkat, tetszés szerint s nem kell semmiféle törvény előtt azzal a váddal megjelennünk, hogy valami titkos kincset rejtegetünk. Mellesleg, ez boldog lehetőségek arany kulcsa is: új világok remegnek élénk az általa kitaruló hajnalban. Épen mivel kívül áll minden realitáson, kigyújtja, gazdagabbá teszi, vagy letompítja a reális dolgokat, — és ha az ember az egyszerű kézzelfoghatóságok helyett ezt kívánja, idegei szomorú állapotáról tesz lesújtó bizonyosságot.

Igy bocsájtott függönyt Vernon a maga rövid fantáziadrámájára. Jól ismerte énje fantasztikus elemeit s legyűrte őket. De melyik valamirevaló férfiból hiányzanak ezek az elemek? Vernonban kevés hiúság lakozott, amely gyötörhette volna, s szenvedélyesség sem háborgott benne, harca tehát nem volt gigászi. És külön jegyezzük meg még azt is, hogy erős léptü gyalogló volt, ami legkitünőbb orvosság, ha az ember szét akarja szórni a lelki mocsárgözöket. Vernon próbálta már ezt s jól tudta, hogy az örültséget legjobb agyonsétálni.

A park végén a kis Crossjay érte utól, s némileg tulozva a kifulladt lelkendezést, ezt kiáltotta: „Mr. Whitford, nézze csak, ott van Miss Middleton és elővette a zsebkendőjét!”

— No, és miért, fiacskám? — kérdezte Vernon.

— Igazán nem tudom. Egyszerre csak odavolt! És lássa, ilyenek a lányok! — most úgy jön, mintha semmitem történt volna, pedig én láttam, hogy fájlalta az oldalát.

Clara tagadólag rázta a fejét. „Egyáltalán nem érzem rosszul magam“, — mondta, mikor közelebb ért hozzájuk. — „Kitaláltam, hogy Crossjay Önhöz akar nyargalni, ez a haszontalan, nagyokat mondó fickó! Én fáradt voltam, hát egy kis pihenőt tartottam.“

Crossjay a leány szempilláit kémlelte. Vernon félrenézett, úgy kérdezte: „Egy kis sétára is fáradt?“

— Most már nem.

— Gyors tempóban menjünk?

— Ahogy Ön akarja!

Vernon úgy lendítette neki a lábszárait, hogy Crossjaynak duplázva kellett szaporázni a lépteit, Clara azonban a maga rövid, gyors, egyenletes járásával könnyedén suhant a férfi mellett, egyvonalban annak a vállával s Vernon keservesen gondolt rá, hogy a világ összes leányai közül épen ennek az egynek kell előkelő ladysorba rendeltetnie.

— Nem fog kifárasztani, — felelt Clara a Vernon tekintetére.

— Maga a kis marsoló piemonti bersaglieréket juttatja eszembe.

— Láttam őket, mikor Milanoból Comoba vonultak föl.

— Jó sok földet be tudnak járni egy nap alatt, ha a talaj sima. A hegymászáshoz azonban másfajta járásra van szükség.

— No, nem is tánclépésben mennék föl.

— A hegyek, mig másszuk őket, ugyancsak lefokozzák a róluk alkotott romantikus fogalmakat.

— Vagyis úgy gondolja, hogy lefokozzák a fellengző álmodozást? Én tudom, hogy kell kifogni rajtuk. Tudok lassan is lépegetni. Mindent, csak magasra juthassak!

— Akkor tudja a jó turista titkát: lépegetve menni és mégis frissen megőrizni a lelkesedést.

— Igenis, ha megfelelő célja van az embernek!

— Az mindig van!

— A foglyoknak is?

— Inkább, mint nekünk, többieknek!

Oh, a tudatlan tudákos! Mit tud ez a nyomorultan férjhez erőszakolt asszonyokról? Miféle céljuk lehet ezeknek a legsiralmasabb foglyoknak? Borzalom vet fátyolt erre a célra s redőin szégyen sűt át, ha szólni akarnak a legrejtettebb borzalomról.

— Térjünk vissza a hegyekre, ha megengedi, Mr. Whitford, — kezdte újra Clara, lehangoltságot érezve a férfival szemben. — A foglyok a halálra várnak, és ez csak nem cél?

— Miért ne várhatnának a foglyok szabadulásra?

— A zsarnokoktól nincs szabadulás.

— Ha ön zsarnokokra gondol, talán igaza lehet. De hátha a zsarnok meghal?

— Akkor kinyitják a börtön kapuit s egy csontváz lép ki mögölük. De miért beszéljünk csontvázakról? Ha csak ki is ejtjük ezt a szót: „hegy“, — ez már maga az élet, és inkább az, mint bármely más dolog.

— Biztosítom Önt, — felelte Vernon, annak a férfiúnak a buzgóságával, aki valami igazán nevezetes igazságot akar közölni egy fiatal hölgygel, — én nem először gondolok arra, hogy Ön menynyire otthon érezné magát az Alpesebben. Olyan jól gyalogolna és mászna, mint amilyen jól táncol!

A leánynak jól esett, hogy Clara Middletonról így beszélnek és hogy többször gondoltak rá. Barátságosan nézett a férfira s mivel látta, hogy

Vernon mennyire lelkesedik, így szólt: „Ha ilyen bátorító módon beszél, szinte azt képzelem, hogy máris hegyoldalra indulunk.“

— Bárcsak indulnánk, — hangzott a felelet.

— Hát el is képzelhetjük, ha erősen rá gondolunk, nem?

— Kezdjük el a mászást!

— Oh! — pihegett föl halkán a leány.

— És miféle hegyre indulunk? — kérdezte Vernon igazi, komoly hangon.

Miss Middleton először egy afféle hölgyeknek való hegyet indítványozott, kezdetnek. „Akkor aztán, ha elég jó véleménye lesz rólam, — ha nem botlok meg kétszernél többször s nem kérdem többször, mint legföljebb tizszer, hogy messze vagyunk-e még a csucstól, akkor kitüntethet egy igazi hegyóriásra való fölkalauzolással is!“

Svájc és Stájerország valamelyik kisebb magaslatát választották tehát, majd Dél-Tirolba ereszkedtek le, mivel a fiatal lady ezt a tájat részesítette előnyben buzgó turistagyakorlatai számára, lévén az olasz helyi színezet kedvelője; — ezt a megokolást Mr. Whitford nekilendült élénk képzelőereje pompásnak találta: „Bár,“ — szakította félbe hirtelen a leányt, — „Ön nem is annyira olasz, mint inkább francia típus!“

Clara megjegyezte, hogy talán mégis inkább angol.

— Persze, hogy angol is . . . persze . . . — Vernon késlekedő igenléssel csökkentette a helybenhagyó választ.

Clara csodálkozva kérdezte ennek a szemmel látható habozásnak az okát.

— No igen, magának például franciás lábai vannak, franciás ötletei, franciás nyugtalansága és, — Vernon alább lankasztotta a hangját, — és bája.

— És épenugy szeretem a bókokat . . .
 — Lehet. Tudtommal én nem mondtam bókokat.
 — És épenugy hajlamos vagyok a lázadásra.
 — A tekintélyekkel legalább is szeret szembe-
 szállni.

— Borzasztó jellem, — nem?
 — Mindenesetre: jellem!
 — Alkalmas egy alpesi turapajtásságra?
 — A legkitünőbb minden lehető pajtásságra.
 — Nem szalondisznek való szobor: ez a leg-
 több, amit dicséretére lehet mondani! — sóhajtott
 egy drámai nagyot Clara.

Ha Vernon engedi, továbbra is folytatta volna ezt a témát, azzal az örömmel, melyet a válságain fölörlődő szegény lélek érez, ha kívülről szemlélheti magát. De a társalgás ellankadt. Hallgattak s Clara azután már nem tudta újra kezdeni. Vernon nyilván ismét közömbösségbe sülyedt iránta, miután előbb szétboncolta és kedvére idegennek bélyegezte. Ezzel vége is szakadt Clara ünnepi kedvének. Egyidőre megfeledkezhetett Sir Willoughbyról, de most újra eszébe kellett jutnia. Megszólalt: „Ismerte ön Miss Durhamot, Mr. Whitford?”

Vernon röviden felelt: „Ismertem.”

— Milyen volt? — arcára pirosan ült ki a kíváncsiság, hogy aztán gyorsan szégyenkezzék vissza.

— Nagyon csinos, — mondta Vernon.

— Angol szépség?

— Igen, a stilusos angol elegancia megszemé-
 lyesítője.

— Bátor nő volt?

— Igen, azt hiszem, volt benne bátorság.

— Nagyon helytelenül cselekedett.

— Nem gondolnám. Egyszerűen talált egy másik férfit, aki inkább illett hozzá; szerencsére még nem volt későn. Mindannyian ki vagyunk szolgáztatva . . .

— Az ő tette nem lett volna megbocsáthatatlan?

— Senki tettéről sem mondanám ezt szívesen.

— De Ön is azt hiszi, hogy azért helytelen cselekedet volt?

— Igen, amennyiben tévedést követett el, amit helyre kellett igazítania. Ha nem tette volna, a tévedés csak még nagyobbá mérgesedett volna.

— De a mód, ahogyan véghezvitte . . .

— Az persze rossz volt, — már amennyire mi hozzászólhatunk. A világnak nem sok joga lehet az ítélkezésre. Egyszer-egyszer előfordul, hogy az ember rosszul indul neki a dolgának. Legjobb ügyet se vetni az ilyesmire, azt hiszem.

— És minek vagyunk mindnyájan kiszolgáltatva?

— Érzelmeink áradásának, természetünknek . . . Én vagyok az utolsó, aki erről előadást tarthat: számomra a fiatal hölgyek megannyi talány számba mennek. Én úgy képelem, hogy nekik ösztönszerű megérzéseik lehetnek arranézve, milyen férj illik hozzájuk és viszont; — s ha bizonyos fokig bátrak is, akkor végeredményben a saját fejük szerint cselekszenek.

— De nem kell-e meggondolniuk, hogy esetleg mily sérelmeket követnek el? — kérdezte Miss Middleton.

— Mindenesetre, hadd gondolkodjanak; ezzel senkin sem esik sérelem.

— De ha adott szót kell megszegni!

— Ha meg tudják tartani egész életükön, akkor rendben van.

— És aztán a kegyetlen és kinos jelenetek . . .

— Erre nézve én így gondolkodom: ha egy fiatal hölgy azzal jönne hozzám, hogy föl akarja bontani a jegyességünket, — persze, sohase kerültem még ilyen helyzetbe, de tegyük föl: — én nem tartanám ezt olyan kegyetlen dolognak.

— De akkor valami nagy veszteségnek sem tartaná.

— Én már csak azért sem gondolkozhatom másként, mert szerintem egy fiatal lány részéről lehetetlenség ily elhatározásra jutni anélkül, hogy már előbb is ne vétesse észre a dolgot az ő... azzal a férfival, akinek lekötötte magát. Nem tartom helyesnek, hogy egy leányt egy-két hétnél hosszabb időre kötnek le, hiszen ennyi idő is teljesen elég az előkészületekre és a kihirdetésre.

— De ha az illető férfi folyvást csak önmagára gondol, valószínűleg nem lehet vele előre megsejteni semmit, — vetette közbe Clara...

Vernon nem felelt, a leány gyorsan folytatta:

— Hiába, az ilyesmi mindig csak kegyetlenség. A világ annak fogja látni. És az állhatatlanság bizonyítékának.

— Abban az esetben, ha az illetők előzőleg, mielőtt jegyességre léptek volna, már jól ismerték egymást.

— Ön talán tulságosan is elnéző, nem? — kérdezte a leány.

Amire Vernon derüs nyíltszívűséggel válaszolta:

— Bizonyos esetekben helyesebb az eredményekből itélni; a szigorúságot csak hagyjuk a történetirókra, akik hivatásos moralisták s a természetadta mentségeket eleve kiküszöbölik a mérleg serpenyőiből. A szóbanforgó hölgyet talán érhetette gáncs, de viszont egy szív sem tört bele a dologba, s most négy boldog ember áll előttünk két boldogtalan helyett.

Vernon arckifejezésének kihívó vidámsága szinte tessékelte Clarát, hogy ő is helyeselje ezt az eredményekhez igazodó ítéletet. A leány bólintva mondta: „Négy boldog ember“, de úgy, mint akit szíven nyomtak.

Ettől a perctől kezdve mindaddig, míg Cross-

jay az egyik fáról a zölden léniázott kerti utra nem zuhant, ahol is félig kábultan tápázkodott talpra, lefittyent szájjal és olyan arccal, mint egy nyuzott angolna kifordított bőre, — Clara úgy járt, hogy a társas séta öröme felől akár a pusztaságban is érezhette volna magát, magányos bolyongónak.

A szerencsétlen flótást maguk közé fogva támogatják haza, különös módon fonódva egybe a fiu iránt érzett gondoskodásukban, mikor is Clara ellágyuló érzéseinek alapos tűzpróbát kellett elviselniük, melyet azonban édes jótermészete vitézül állt ki, mintha mi sem történnék. Kézt-kézbe füzve mentek a kis pajtással, mint holmi orvos és hivatásos ápolónő.
